

М. М. Барна, О. В. Волощенко, О. П. Козак

Літературне читання

Українська мова

**Підручник для 4 класу
загальноосвітніх навчальних закладів**

Частина II

**Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України**

**Тернопіль
Астон
2015**

УДК 821.161.1:372
ББК 74.261.4Укр10
Б25

**Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України № 777 від 20. 07. 2015 р.)**

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено.

Б25 Барна М. М., Волощенко О. В., Козак О. П.

Літературне читання. Українська мова : підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Частина II. — Тернопіль : Астон, 2015. — 184 с. : іл.

ISBN 978-966-308-652-3

У підручнику вміщено твори усіх видів і жанрів, передбачених чинною Програмою з літературного читання.

Структурування навчального матеріалу відрізняється від звичного. В його основу покладено календарний принцип, тобто на уроках вивчатимуться програмові твори, що відповідають тій чи іншій знаменній даті.

Запитання і завдання для роботи над текстами сформульовані з врахуванням певного читацького досвіду четвертокласників, вагомішого життєвого багажу, тобто на більш високому рівні, забезпечуючи тим самим перспективність у підготовці до вивчення літератури у 5-ому класі.

Ознайомлення учнів з творами різної тематики і жанрів, формування умінь сприймати, розуміти, аналізувати прочитане, висловлювати власні судження щодо морально-етичних цінностей через художні образи літературних творів сприятиме формуванню читацьких умінь і навичок молодших школярів, прищепленню любові до книги, розвитку пізнавального інтересу та творчості.

**УДК 821.161.1:372
ББК 74.261.4Укр10**

Гортаючи сторінки підручника, звертай увагу на позначки:

ознайомся з інформацією

виконай завдання

зверни увагу

перевір себе

ISBN 978-966-308-652-3

© Барна М. М., Волощенко О. В., Козак О. П., 2015
© ТзОВ «Видавництво Астон», 2015

ДОРОГИЙ ЧЕТВЕРТОКЛАСНИКУ!

Читаючи сторінки нового підручника «Літературне читання», Ти помандруєш чудовим і неповторним світом героїв найцікавіших художніх творів українських та зарубіжних письменників, перенесешся в далеке минуле, потрапиш у таємниче й чарівне сьогодення.

Робота з книжкою збагатить Твоє мовлення новими словами, прислів'ями, приказками, розкриє таємниці художнього слова, вдосконалисть уміння розуміти прочитане, навчить доводити правильність певного судження та власної думки.

Ти удосконалюватимеш вміння самостійно працювати з інформацією, виконувати різноманітні творчі завдання.

Невеликі графічні символи — піктограми «ознайомся з інформацією», «зверни увагу», «виконай завдання» надadуть зручності у роботі з підручником.

Рубрика «Перевір себе» допоможе Тобі періодично оцінювати власну діяльність та підготуватися до написання контрольних робіт. Зміст і формати тестових завдань розроблено на основі вимог навчальної програми з літературного читання для 1–4 класів зі змінами та орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів з базових дисциплін у системі загальної середньої освіти (наказ МОН України від 21.08.2013 р. № 1222).

Письмові відповіді на завдання виконуй у робочому зошиті з літературного читання, а не у підручнику! Бережи книжку!

Учись учитися!

Успіхів Тобі!

З повагою, автори

ХУДОЖНІ ТВОРИ СВІТОВОЇ ДИТЯЧОЇ КЛАСИКИ

Спеціаліст у галузі математики, Чарльз Латвідж Доджсон увійшов в історію англійської дитячої літератури під псевдонімом Льюїс Керрол.

Чарльз ріс старшою дитиною в сім'ї, у нього було три брати та сім сестер.

Коли Чарльз закінчив школу, батько отримав листа, в якому директор школи написав, що знання його сина — вражаючі для хлопця таких років.

Вищу освіту здобув Чарльз Латвіндж Доджсон в Оксфордському університеті, згодом у ньому майже сорок років викладав математику.

Доджсон захоплювався театром, був чудовим фотографом та дуже любив писати літературні твори.

У колеги Чарльза Латвінджа Доджсона по роботі була 10-річна дочка Аліса, яка попросила його написати для неї казку, в якій буде безліч нісенітниць. Так світ побачив чудову казку Льюїса Керрола «Аліса в країні Див», а згодом і «Аліса в Задзеркаллі», який захоплюються дітлахи усього світу.

АЛІСА В ЗАДЗЕРКАЛЛІ

(Уривок)

Розділ другий

Сад квітів, які вміли розмовляти

— Із вершини он того пагорба, — сказала собі Аліса, — я зможу побачити увесь сад. А ось і стежка просто нагору... хоча ні, не зовсім просто (це після того, як стежка зробила не один крутий поворот)... а все ж, сподіваюся, вона мене туди виведе. Ого, як химерно крутить! Не стежка, а штопор! Отут, мабуть, вона повертає нагору... ба ні! Цей поворот веде прямісінько до будинку!.. Ану, спробую інакше!

Вона спробувала, але отак блукаючи — вгору-вниз, вгору-вниз, — щоразу виходила на будинок. Аж ось вона звернула крутіше, ніж звичайно, і мало не вдарила чолом об стіну.

— Нічого мене вмовляти, — озвалася Аліса до будинку, ніби той з нею сперечався. — Мені ще не час повертатися. Поки що. Це ж довелося б знову проходити крізь Дзеркало назад... до старої вітальні, й... прощайте всі мої пригоди!

Отож вона рішуче повернулася до будинку спиною та й пустилася стежкою знову, заповзявши нікуди не звертати аж до пагорба.

Спочатку все йшло гаразд, і вона вже подумала: «Ну, цим разом я свого таки доскочу...» Коли це раптом стежка різко крутонула, заходила ходором (саме так Аліса описувала це згодом), і... вона опинилася на порозі дому.

— Оце лихо! — скрикнула вона. — Де ж таке бачено, щоб будинки плуталися під ногами!

Проте пагорб звідси було видно як на долоні, тож Алісі нічого не залишалось, як рушати знову. Цього разу вона натрапила на великий квітник: по його краях рясніли

стокротки, а посередині пишався дуб.

— О Лілеє, — звернулась Аліса до рудої квітки, що граційно колихалася на вітрі. — Як жаль, що ви не вмієте говорити!

— Уміємо, — відказала Тигрова Лілея. — Було б лише з ким!

Із превеликого дива Аліса втратила дар мови: здавалося, вона й дихати перестала.

А Лілея й далі знай погойдувалася на вітрі. Нарешті Аліса тихенько, майже пошепки, озвалася знову:

— Невже тут у вас усі квіти говорять?

— Незгірше за тебе, — відповіла Лілея. — Тільки значно голосніше.

— У нас не заведено озиватися першими, — докинула Троянда. — І коли ти заговорила, я була вражена твоєю здогадливістю. «У цьому личку щось є, — сказала я собі, — хоча розумним його не назвеш». Зате колір у тебе годящий...

— Дай спокій її кольорові! — зауважила Тигрова Лілея. — От якби її пелюстки трошки більше підкрутити, була б квітка нівроку.

Аліса не любила критики, тож удалася до розпитування.

— Вам не буває лячно, що вас посаджено просто неба, а доглядати нікому?

— Он дуб посередині, — відказала Троянда. — Чи ж цього не досить?

— А чим дуб зарадить у разі небезпеки? — допитувалась Аліса.

— У нього міцне гілля, — сказала Троянда.

— І що не гілляка, то й дубець! — пропищала Стокротка. — Дуб тому й зветься дубом, що мастак віддубасити!

— А ти хіба не знала?! — підхопила інша Стокротка, а за нею й усі решта, тож учинилися чималий писк і лемент.

— Замовкніть! — крикнула Тигрова Лілея, розхвильована й розгойдана до краю. — Знають, що мені їх не дістати, — задихано мовила вона, тягнучись тріпотливою голівкою до Аліси, — от і розходилися!

— Не хвилюйтеся, — заспокійливо мовила Аліса і, нахилившись, шепнула стокроткам, які знову починали зчиняти галас: — А прикусіть-но язички, бо зараз усіх позриваю!

Умить запанувала тиша, а кілька рожевих стокроток зблідли, як полотно.

— Молодець! — похвалила Лілея. — Стокротки — найприкріші з усіх. Досить одній подати голос, як решта всі зчиняють такий ґвалт, що й зів'янути можна.

— Звідки ви вмієте так гарно говорити? — запитала Аліса, сподіваючись розважити Лілею компліментом. — У скількох садках я бувала — ніде не чула, щоб квіти розмовляли.

— Ось помацай землю, і будеш знати звідки, — сказала Руда Лілея.

Аліса так і зробила.

— Тверда, мов камінь, — відзначила вона. — Але я не розумію, до чого тут це.

— У більшості квітників, — розтлумачила Лілея, — земля пухка, мов перина, і квіти там завше сплять!

Таке пояснення Алісу цілком задовольнило.

— Мені б таке і в голову не спало! — зізналася вона.

— А як на мене, то ти взагалі безголова, — дошкульно зауважила Троянда.

— Та й із вигляду дурна. Дурнішої не бачила, — докинула раптом Фіалка.

Аліса з несподіванки ледь не підскочила: досі Фіалка і пари з уст не пускала!

— Краще помовч! — гримнула на неї Лілея. — Наче ти взагалі щось бачила! Сховаєш голову під листям та й похропуєш, а що діється у світі, знаєш не більше, ніж зеленоголовий пуп'янок!

— А з людей у саду, крім мене, ще хтось є? — поцікавилась Аліса, пускаючи повз вуха останні слова Троянди.

— Є тут ще одна квітка: вона вміє пересуватись, як і ти, — сказала Троянда. — Не розумію, як це в тебе виходить... («А хіба ти щось колись розуміла?» — хмикнула Лілея.) — Тільки вона кущуватіша.

— Вона така, як я? — пожвавішала Аліса, осяяна раптовим здогадом: «Десь тут, у саду, є ще одна дівчинка!»

— На вигляд вона така ж неоковирна, — відповіла Троянда. — Тільки темніша, і пелюстки в неї, мабуть, чи не коротші.

— Її пелюстки доладні, як у Жоржини, — вставила слово Лілея, — а не розкошлані, як у тебе.

— Але це не твоя провина, — додала Троянда співчутливо. — Просто, коли починаєш в'янути, пелюстки трохи розхристуються. Тут нічим не зарадиш.

Така думка Алісі аж ніяк не сподобалась, і, щоб змінити тему, вона запитала:

— А до вас вона приходить?

— Думаю, незабаром ти її побачиш, — сказала Троянда. — Вона з родини колючих.

— А де в неї колючки? — запитала Аліса не без цікавості.

— На голові, звичайно, — відповіла Троянда. — Я, до речі, була здивована, чому в тебе таких немає. Гадала, у вас усі з колючками.

— А ось і вона! — гукнула Мальва. — Я чую її ходу: тупу, тупу!

Аліса хутко озирнулась і побачила... Чорну Королеву!

«Як же вона виросла!» — мимоволі відзначила Аліса.

Королева й справді підросла: тоді, в попелі, вона була якихось три дюйми, а тепер — на півголови вища за Алісу!

— Це від свіжого повітря, — озвалася Троянда. — Повітря у нас розкішне!

— Я, мабуть, піду їй назустріч, — сказала Аліса.

Хоча з квітами було й цікаво, але погомоніти зі справжньою Королевою — річ, звичайно, далеко поважніша.

— Нічого в тебе не вийде, — сказала Троянда. — Раджу йти у протилежний бік.

Ця порада, поза всяким сумнівом, була такою безглуздою, що Аліса мовчки попрямувала до Королеви. І, на превеликий свій подив, тут-таки й загубила її з очей, — зате знову опинилася на порозі будинку.

Аліса розсердилася й відступила назад. Пошукавши Королеву очима (і таки нагледівши її вдалині), вона вирішила, що тепер спробує піти у протилежному напрямку.

Усе вдалося на славу! Не минуло й хвилини, як вона опинилася віч-на-віч з Королевою, і якраз під тим пагорбом, до якого так довго намагалася дістатися.

— Ти звідки? — запитала Королева. — І куди прямуєш? Дивися прямо, говори чемно і не смикай пальцями!

Аліса виконала всі її настанови і якнайчемніше пояснила, що йшла собі своєю дорогою і ось — заблукала.

— Не знаю, що ти називаєш своєю дорогою, — зауважила Королева. — Тут усі дороги — мої. Але скажи, що тебе взагалі сюди привело? — додала вона вже лагідніше. — Поки збираєш думки — роби реверанс, це затягує час.

Алісі було трохи дивно це чути, проте не вірити такій високій особі вона не могла.

У цих словах явний натяк на те, що «вперед» і «назад» у дзеркалі міняються місцями. Спробуйте піти до дзеркала — зображення зарухається вам назустріч, тобто в протилежному напрямку.

«Повернуся додому і спробую робити реверанси, коли припізнятимуся на обід», — подумала вона.

— Уже час відповідати, — сказала Королева і глянула на годинник. — Коли щось кажеш, розтуляй рота трішечки ширше і не забувай додавати «Ваша Величносте».

— Я просто хотіла глянути на сад, Ваша Величносте...

— Молодець! — сказала Королева і поплескала їй по голові, що Алісі аж ніяк не сподобалось. — А щодо саду, як ти його величаєш... то бачила я сади, супроти яких оцей був би дикою пущою.

Аліса не сміла з нею сперечатись і повела далі:

— ...а ще я хотіла вийти на цей пагорб...

— Щодо «пагорба», — перебила Королева, — то я можу показати пагорби, супроти яких оцей був би долиною.

— Ба ні! — заперечила, нарешті, Аліса, дивуючись власній сміливості. — Пагорб ніяк не може бути долиною. Це — казна-що!

Королева похитала головою.

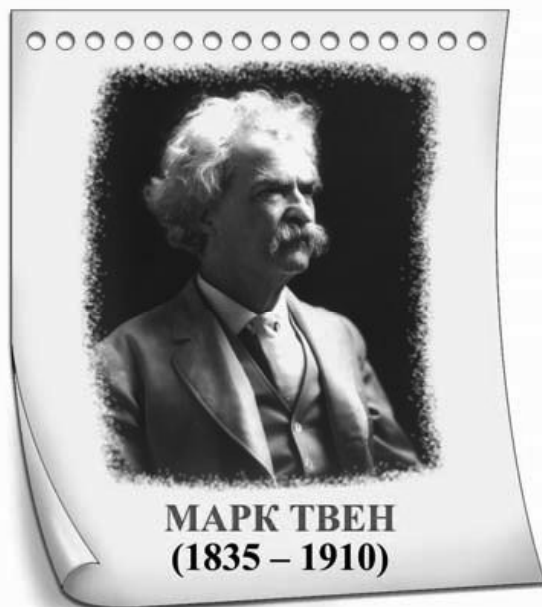
— Можеш називати це «казна-чим», про мене! — сказала вона. — Але я чувала таке «казна-що», супроти якого це могло б позмагатися в мудрості з тлумачним словником!

Тут Аліса знову зробила реверанс, бо їй здалося з голосу Королеви, що та трішечки ображена.

Вони мовчки йшли далі, аж поки дісталися верху пагорба. На пагорбі Аліса теж кілька хвилин стояла мовчки, оглядаючи краєвид, що відкривався звідти. Але й дивовижний то був краєвид!

- З якими квітами познайомилася Аліса в саду?
- Яка розмова відбулася між Алісою та квітами? Прочитайте в особах.
- Як зустрілися Чорна Королева й Аліса? Прочитай.
- Перекажи, про що розмовляли між собою дівчинка і Чорна Королева.
- Який краєвид відкрився Алісі на пагорбі? Прочитай.
- Визнач за прочитаним уривком твору його жанр. Відповідь обґрунтуй.

Марк Твен (справжнє ім'я та прізвище — Семюел Клеменс) народився в США (штат Міссурі).

Коли хлопчикові було 12 років, його батько помер, тому сім'я жила у злиднях. Будучи ще дитиною, Марк пішов працювати в друкарню. У цей же час почав писати вірші.

У 18 років він вирішив тимчасово присвятити себе

подорожам, самоосвіті, вивченню кращих літературних творів усіх часів.

Письменник черпав сюжети із життя, і це дуже притягувало читачів. Досі залишаються улюбленими для мільйонів дітей та дорослих «Пригоди Тома Соєра», «Пригоди Гекльберрі Фінна», «Принц та жебрак» та інші твори автора.

Марк Твен

ПРИГОДИ ТОМА СОЙЄРА

(Уривок)

Розділ XXV

У житті кожного нормального розвиненого хлопця настає пора, коли його пориває невтримне бажання знайти закопаний у землю скарб. Таке бажання раптом охопило й Тома. Він подався шукати Джо Гарпера, але не знайшов. Поткнувся до Вена Роджерса — той пішов ловити рибу. Та ось назустріч йому трапився Гек Фінн — Кривава Рука. Для такого діла Гек підходив чудово. Том відвів товариша в тихий закуток і там звірив йому свій задум. Гек охоче погодився на те. Він завжди виявляв охоту пристати до діла,

що обіцяло розвагу й не потребувало коштів, бо хоч часу він мав і задосить, але не того, про який кажуть: час — це гроші.

— А де будемо копати? — запитав Гек.

— О, та де завгодно!

— Хіба скарби закопують де попало?

— Ну певно, що ні, Геку. Їх треба шукати в особливих місцях: часом десь на острові, часом у трухлявій скрині під сухим деревом, там, де опівночі падає тінь гілляки, але здебільшого — під підлогою старих будинків, у яких тиняються привиди.

— Хто ж їх там закопує?

— Як хто? Розбійники, хто ж іще. А ти думав — директори недільних шкіл?

— Звідки мені знати. Якби я мав скарб, то не закопав би його, а тратив би гроші та й жив собі на втіху.

— І я б так само. А от розбійники роблять інакше. Вони завжди закопують скарби.

— І що — не вертаються за ними?

— Ні, вони думають, що вернуться, а потім чи то забувають прикмети, чи то помирають. А скарб лежить там хтозна-скільки й береться іржею, і тоді вже хтось знаходить старий пожовклий папір, де записано прикмети, і той папір треба ще тиждень розшифровувати, бо там самі знаки та ще ієрогліфи.

— Єро... Як воно?

— Ієрогліфи... Це, розумієш, такі ніби малюнки, чи що, які на вигляд нічого й не означають.

— То в тебе є такий папір, Томе?

— Ні.

— Ну, а як же ти знайдеш ті прикмети?

— А мені вони ні до чого. Скарб завжди закопують під старим будинком з привидами, чи на острові, чи під сухим деревом з довгою гіллякою. Ми ж уже пробували шукати на

Джексоновому острові, й ще колись спробуємо, а старий будинок є отам за потічком, та й сухих дерев там сила-силенна.

— І під кожним скарб?

— Таке скажеш! Звісно, що ні.

— А як же ти знатимеш, під котрим копати?

— Треба пробувати під усіма.

— Томе, так нам доведеться копати ціле літо.

— То й що? Ану ж як ти знайдеш мідний казан із сотнею доларів — чудових, трохи потьмянілих від іржі доларів... або стару трухляву скриню, повну діамантів?..

У Гека спалахнули очі.

— Оце була б штука! Чого ще треба!.. Тільки цур, ти віддаси мені сотню доларів, а тих... діамантів я не хочу.

— Гаразд. Та я б на твоєму місці діамантами не розкидався. Бо деякі коштують і по двадцять доларів, а таких, щоб менш як

долар, то й нема.

— Не може бути! Справді?

— Авжеж. Це тобі хто хочеш скаже. Ти хіба ніколи не бачив діамантів, Геку?

— Та начебто не пригадую.

— Ой, у королів же їх купи!

— Я ж і короля жодного не бачив.

— Та де тобі. А якби ти поїхав до Європи, то їх там тьма-тьменна — так скрізь і шастають.

— А чого вони шастають?

— Шастають? Та ти що! Ні.

— Ти ж сам сказав, що шастають.

— Дурниці. Я тільки хотів сказати, що їх там багато, а шастати... з якого б дива їм шастати? Просто їх там на кожному кроці побачиш, куди не поткнешся. Хоч би й отого горбатого Річарда¹.

— Річарда? А прізвище його як?

— Він не має прізвища. У королів прізвищ не буває.

— Як?

— А отак.

— Ну коли їм самим таке до вподоби, то нехай собі. Та я не хотів би бути королем і мати лиш ім'я без прізвища, наче якийсь негр... Але слухай, де ж ми почнемо?..

— Та не знаю. Може, спробуємо під отим сухим деревом, що на пагорбі за потічком?

— Згода.

Вони роздобули стару мотику та лопату й рушили за три милі до того дерева. Дісталися туди спітнілі та захекані й простяглися неподалік, у затінку великого береста, щоб передихнути й покурити.

— Здорово, — мовив Том.

— Еге ж.

— А скажи, Геку: якщо ми знайдемо скарб, що ти зробиш зі своєю половиною?

— Ну, я щодня купуватиму собі солодкий пиріжок і склянку шипучки, а ще ходитиму в кожен цирк, який приїде. Будь певен, житиму ого як!

— А відкласти нічого не збираєшся?

— Відкласти? Навіщо?

¹ Йдеться про Річарда III (1452 – 1485), останнього англійського короля з династії Йорків.

— Ну, щоб і потім було на що жити.

— Е ні, це мені ні до чого. Якщо я невдовзі все не проживу, то, гляди, повернеться батечко та й прибере до рук мої грошки, а він, скажу я тобі, процвиндрить їх ураз. А ти що робитимеш зі своїми, Томе?

— Куплю новий барабан і меч, щоб був як справжній, червону краватку, цуценя-бульдога, а тоді одружуся.

— Одружишся?

— Еге.

— Томе, та ти... чи ти здурів?

— Зачекай, побачиш.

— Та це ж найдурніше, що тільки можна придумати! Ти б подивився на моїх батечка й матінку. Як вони билися! Тільки те й робили, що бились. Я ж добре пам'ятаю.

— Це не страшно. Я одружуся з такою, яка не буде битися.

— Томе, вони всі однакові. Всі охочі рукам волю давати. Схаменися, поки не пізно. Я ж тобі добра зичу. А як те дівчисько звати?

— Вона не дівчисько, а дівчинка.

— Як на мене, то це один біс. Хто каже дівчисько, хто дівчинка. Що так, що так — яка різниця? То як же її звати, Томе?

— Я тобі скажу іншим разом, не тепер.

— Не хочеш — як хочеш. Тільки якщо ти одружишся, я ж залишуся сам-один.

— Не залишишся. Ти прийдеш і житимеш у мене. Ну, а тепер уставай і ходімо копати.

Півгодини вони працювали так, що аж упріли. Але ні до чого не докопалися. Вони не розгиналися ще півгодини. Так само — нічогісінько.

— Їх завжди так глибоко закопують? — запитав Гек.

— Часом так... але не завжди. Здебільшого ні. Мабуть, ми не там копаємо.

Вони перейшли на інше місце й знову взялися до роботи. Копали вже не так завзято, але діло посувалося. Деякий час працювали мовчки. Нарешті Гек сперся на лопату, витер рукавом піт, що капав з чола, й запитав:

— А де ти думаєш копати, коли знайдемо цей скарб?

— Як на мене, то можна спробувати отам на Кардіфській горі, під старим деревом за будинком удови Дуглас.

— Еге ж, там місце годяще... Томе, а вдова не відбере в нас скарб? То ж її земля.

— Ха, відбере! Нехай тільки спробує! Хто знайшов скарб, тому він і належить. А чия там земля — то байдуже.

Це заспокоїло Гека. Вони взялися копати далі. Та трохи згодом Гек обізвався знову:

— Хай йому чорт, мабуть, ми знову не там копаємо. Як ти думаєш?

— Просто дивина якась, Геку. Нічого не розумію. Правда, буває, що відьми заважають. От чи не в тому вся причина.

— Таке скажеш! Хіба відьми мають силу вдень?

— Та й то правда. Я про це не подумав... Ой, знаю, знаю, в чому річ! Які ж ми з тобою бісові дурні! Треба ж спершу побачити, куди падає тінь від гілляки опівночі, а вже на тому місці копати!

— Ет, хай йому чорт! Виходить, уся наша праця — собаці під хвіст. А тепер гори воно все вогнем, знову теліпатися сюди вночі. Це ж он який світ. А ти зможеш ушитися з дому?

— Аякже. Нам доконче треба викопати скарб сьогодні, бо як хтось побачить ці ями, то враз догадається, в чому річ, і перехопить наші грошики.

— Гарзд, я прийду до тебе під вікно й понявчу.

— Еге ж. А інструмент сховаємо в отих кущах...

Близько півночі хлопці знову прийшли туди й сіли в затінку чекати. Місце було безлюдне, година пізня і, за давніми віруваннями, недобра. Серед тремтливого листя шепотілися духи, в темних закутках ховалися привиди, десь далеко гавкав собака, а у відповідь йому лунало замогильне пугукання сови. Від усього того лиховісного середовища хлопці припишкли і майже не розмовляли. Зрештою, вони вирішили, що північ уже настала, знайшли місце, куди падала тінь від гілляки, й почали копати. В них дедалі дужче розгоралися надія, зацікавленість, а з ними й завзяття. Яма все глибшала та глибшала, одначе щоразу, як серця їхні тьохкали за кожним ударом лопати об щось тверде, їх чекало нове розчарування: то був лише камінь або ж корінь дерева. Нарешті Том сказав:

— Дурне діло, Геку, ми знову помилилися.

— Та не могли ми помилитися. Тінь падала якраз сюди.

— Я знаю, але тут інша причина.

— Яка?

— Ми ж то не знали напевне, котра година, тільки наздогад почали. А було, мабуть, ще зарано чи, навпаки, вже запізно.

Гек випустив з рук лопату.

— Отож-бо воно й є, — мовив він. — У цьому вся біда. Видно, доведеться нам відступитися. Ми ж ніяк не вгадаємо часу тут серед ночі, з усіма цими відьмами та всякою іншою нечистю довкола. Я щоразу чую щось таке в себе за спиною, а обернутися боюся, бо, може, й попереду щось тільки того й чекає. Ото як прийшли сюди, в мене весь час жижки тремтять.

— Та й я тремчу не менше, Геку. Бо коли закопують під деревом скарб, то майже завжди в яму кладуть мерця, щоб сторожив його.

— О Боже, страх який!

— Еге ж, так і роблять. Я не раз про це чув.

— Слухай, Томе, не до душі мені порпатися в такому місці, де є мерці. Від них добра не чекай.

— Я й сам не хотів би з ними заводитись. Ану ж як оцей, що тут, раптом вистромить череп та щось скаже!

— Ой Томе, не треба! Просто жах!

— Ще й який жах, Геку! Мене аж дрозж проймає.

— Слухай, Томе, давай покинемо це місце й спробуємо в якомусь іншому.

— Гаразд, мабуть, так буде краще.

— А де?

— В отому старому будинку з привидами!

— Та ну його к бісу, не люблю я тих старих будинків, Томе. Це ще гірше, ніж мерці. Мрець, той, може, щось тобі скаже, зате не буде тягтися за тобою в савані, зазирати тобі через плече та ще й скреготати зубами, як оті бісові привиди. Ні, Томе, я такого не витримаю, і ніхто не витримає.

— Твоя правда, Геку, але ж привиди ходять лише вночі. А вдень вони не заважатимуть нам копати.

— Воно-то так. Тільки ти ж добре знаєш, що люди обминають той будинок і вдень.

— Люди взагалі не люблять ходити там, де когось убито, а коло того будинку ніхто нічого лихого не помічав. Ось хіба що вночі — та й то не привиди, а якісь блакитні вогники часом миготять у вікнах.

— Е, Томе, де миготять блакитні вогники, там і привиди недалеко, будь певен. Це ясно, як Божий день. Хто ж їх світить, як не привиди!

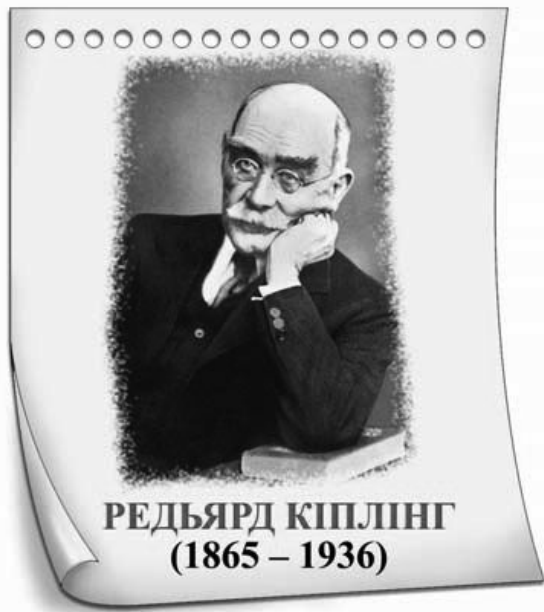
— Твоя правда. Але ж привиди вдень не з'являються, то чого ж їх боятися?

— Ну добре, хай так. Коли хочеш, спробуймо копати в старому будинку. І все ж, як на мене, ми самі ліземо чортові в зуби.

На той час вони вже спускалися з пагорба. Внизу, посеред залитої місячним світлом долини, самотно стояв той самий «будинок з привидами», давно вже без огорожі, аж до ґанку зарослий бур'янами, з напівзруйнованим комином, повибиваними шибками та проваленим з одного боку дахом. Хлопці постояли, подивилися, чи не блимне в темному вікні блакитний вогник, а тоді, перемовляючись майже пошепки, як і годилося о такій порі й у такому місці, повернули далеко праворуч, щоб обминути той будинок стороною, і подалися додому через ліс з другого боку Кардіфської гори.

- Яке бажання охопило Тома? Кого він запросив собі на допомогу?
- Як сприйняв Гек Фінн пропозицію Тома? Прочитай.
- Які історії розповів Том Гекові для того, щоб заохотити його шукати скарб? Підтверди цитатами з тексту.
- Чому хлопці мусили переходити від одного місця до другого у пошуках скарбу? Власну думку обґрунтуй.
- З чим Том і Гек пов'язували невдачі у пошуках скарбу? Підтверди цитатами з тексту.
- Склади власну кінцівку пригод Тома і Гека у пошуках скарбу.

Редьярд Кіплінг, якого батьки називали Редді, народився в індійському місті (тепер Мумбай).

Батьки для того, щоб вберегти сина від небезпечних хвороб, від яких часто помирали в Індії англійські діти, і для того, щоб син здобув належну освіту, шестирічним відправили його разом із сестрою до Англії під нагляд няні.

Коли Редьярд закінчив училище, він вирішив стати письменником. Батьки з розумінням поставилися до зацікавлення хлопчика і навіть видали першу збірку його віршів власним коштом.

Кіплінг багато подорожував світом. Під час мандрівок писав казки, якими згодом почали зачитуватися діти у різних куточках світу.

Редьярд Кіплінг

СЛОНЕНЯ

У далекі часи слон зовсім не мав хобота. У нього був лише пухкенький носик. Слоненя запитувало тітку Страусиху, чому в неї пера ростуть на хвості. Запитувало дядька Жирафа, чому в нього шкіра в плямах.

Одного чудового ранку Слоненя вигадало дуже цікаве питання:

— А що Крокодил їсть на обід?

Тоді всі в один голос грізно крикнули:

— Цить!

Слоненя пішло до пташки Колоколо, яка сиділа на колючому кущі, та й поскаржилося:

— Усі проганяють мене, але я хочу знати: що їсть Крокодил на обід?

— Іди до величезної брудно-зеленої річки Лімпопо, — порадила пташка, — там і дізнаєшся.

Наступного ранку Слоненя взяло трохи бананів, попрощалося з родичами та й вирушило до річки.

Першим йому зустрівся Пітон.

— Вибачте мені, — якнай-чемніше звернулося до нього Слоненя, — чи не траплялося вам бачити Крокодила?

— Крокодила? — перепитав Пітон. — А про що ти ще запитаєш?

— Вибачте, — продовжило Слоненя, — може, ви скажете, що він їсть на обід?

Пітон тільки посміхнувся, і Слоненя почалапало собі далі. Воно йшло, поки не спіткнулось об якусь колоду. Але то була не колода, а справжній Крокодил.

Слоненя мовило:

— Пробачте мені, ви не бачили Крокодила?

— Це я.

— То скажіть, будь ласка, що Ви їсте на обід? — зраділо Слоненя.

— Нахились, і я скажу це тобі на вушко.

Слоненя наблизило голову до зубастої пащі, а Крокодил — хап! — та й ухопив його за ніс.

— Гадаю, — крізь зуби сказав Крокодил, — що сьогодні почну зі Слоненяти!

— Бу-у-стіть бе-не, — закричало Слоненя собі в ніс, — бе-е-ні бо-о-ля-че!

Тоді підповз Пітон, обкрутився вузлом довкола задніх ніг Слоненяти й гукнув:

— Тепер, маленький, нам треба напружити всі сили!

І він узявся тягти. Слоненя йому допомагало, і Крокодил нарешті випустив ніс бідолашного. Слоненя з розмаху сіло на землю і насамперед подякувало рятівникові. А потім глянуло на свій нещасний розтягнений ніс, та й почало загортати його у прохолодне бананове листя.

Справа в тому, що Крокодил розтягнув Слоненяті носа у справжнісінький хобот, точно такий, який є зараз у кожного слона.

Раптом прилетіла муха й болісно вкусила Слоненя. Та перш ніж це усвідомити, воно махнуло хоботом і відігнало муху.

— Ось тобі й перша перевага нового носа! — гукнув Пітон. — А тепер спробуй щось з'їсти.

Слоненя простягло хобот, вирвало трохи трави, обтрусило її і запхнуло собі до рота.

— Ось тобі друга перевага! — зауважив Пітон. — А чи не здається тобі, що сьогодні дуже спекотно?

І Слоненя втягло в хобот прохолодної води з річки та й облило себе.

— Ось тобі третя перевага! — знову сказав Пітон.

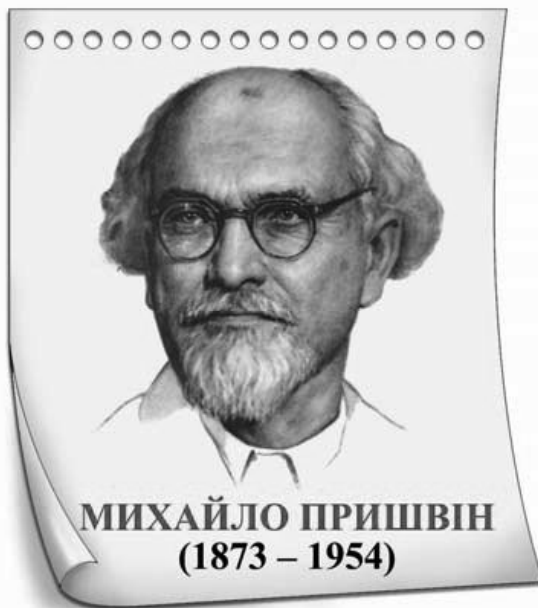
— Дякую Вам, — радісно мовило Слоненя. — Та мені час рушати додому.

Воно пішло через усю Африку, махаючи хоботом. Коли йому хотілося поласувати фруктами, воно зривало їх прямо з дерева. Коли ж нестерпно пекло сонце, обливало себе водою. Дорогою Слоненя наспівувало собі в хобот пісеньки і, між іншим, позбирало всі ті лушпайки, які розгубило, йдучи на Лімпопо, бо було дуже охайним.

І от нарешті мандрівник повернувся до своїх родичів. Слоненя показало їм усе те, що вмів робити його ніс. Братики і сестрички наввипередки побігли до річки Лімпопо, аби й собі отримати нові носи. І відтоді всі слони мають точнісінько такі самі хоботи, як і в отого цікавого Слоненяти.

- Яким за жанром є твір Редьярда Кіплінга «Слоненя»? Власну думку обґрунтуй.
- Як Ти вважаєш, чому тварини не відповіли на запитання Слоненяти, а Пітон навіть посміхнувся?
- Відшукай у тексті казки і прочитай виразно про те, як зустрілися Слоненя і Крокодил.
- Хто визволив Слоненя із зубастої пащі Крокодила?
- Чи залишилося Слоненя задоволене зустріччю з Крокодилом? Чому? Підтверди відповідь цитатами з тексту.
- Склади план до твору Редьярда Кіплінга «Слоненя». Перекажи стисло твір за складеним Тобою планом.
- Які ще твори Редьярда Кіплінга Ти читав(-ла)? Розкажи про них однокласникам.

Михайло Пришвін — російський письменник. Він прожив довге, цікаве і своєрідне життя.

Був агрономом і сільським учителем, ученим-природознавцем і військовим журналістом на фронтах Першої світової війни, був мандрівником, мисливцем, фотографом... Проте головною справою його життя стала література, якій письменник віддав майже півстоліття.

Перші письменницькі спроби були пов'язані з природою. Любов до природи спонукала Михайла Пришвіна мандрувати по всій країні, й кожную мандрівку, кожне яскраве враження згодом відобразив у книжках.

ГАЇЧКИ

Мені в око попала смітинка. Поки я її виймав, у друге око теж попала смітинка.

Тоді я помітив, що вітер несе на мене тирсу, і вона тут таки лягає доріжкою в напрямку, куди віє вітер. Отже, там, звідки вітер дув, хтось копирсався в сухому дереві.

Я пішов проти вітру по тій білій стежечці тирси і незабаром побачив, що то дві маленькі синички, гаїчки — сизі, з чорними смужками на білих пухкених щічках, — працювали дзьобиками по сухому дереву, добуваючи собі комах у гнилій деревині. Пташки працювали так жваво, що на моїх очах чимраз глибше вдовбувалися в дерево. Я терпляче дивився на них у бінокль, поки нарешті від однієї гаїчки стало видно тільки хвостик. Тоді я тихенько зайшов з іншого боку, підкравсь і те місце, де стирчав хвостик, накрив долонею. Пташка в дуплі й не ворухнулася, ніби відразу вмерла. Я прийняв долоню, поторкав пальцем хвостика — лежить, не ворухиться; погладив пальцем уздовж спинки — лежить, мов убита. А друга гаїчка сиділа на гілці за два-три кроки й попискувала. Можна було здогадатися, що вона вмовляла подругу лежати якнайсмирніше.

— Ти, — казала вона, — лежи й мовчи, а я буду біля нього пищати; він поженеться за мною, я полечу, і ти тоді не лови ґав.

Я не хотів довше мучити пташку, відійшов убік і спостерігав, що буде далі. Мені довелося стояти довгенько, бо вільна гаїчка бачила мене й попереджала полонянку:

— Краще полежи трохи, а то він тут, недалеко, стоїть і дивиться...

Так я дуже довго стояв, поки нарешті вільна гаїчка пропищала зовсім ослабленим голосом (так гадаю):

— Вилазь, нічого не вдієш: стоїть.

Хвіст зник. Виткнулася голівка з чорною смужкою на щоці. Пискнула:

— Де ж він?

— Оно стоїть, — пискнула друга. — Бачиш?

— А, бачу! — пискнула полонянка.

І випурхнула. Вони відлетіли лише на кілька кроків і, мабуть, устигли шепнути одна одній:

— Давай подивимося, може, він і пішов.

Сіли на горішню гілку. Придивилися.

— Стоїть, — сказала одна.

— Стоїть, — сказала друга.

І полетіли.

Михайло Пришвін

ДЯТЕЛ

Бачив дятла: куценький — адже хвостик у нього маленький, летів, настромивши собі на дзьоб велику ялинову шишку. Він сів на березу, на якій у нього була майстерня луцення шишок. Пробіг по стовбурові вгору із шишкою в дзьобі до знайомого місця. Раптом бачить, що у розщілині, в яку він затискав шишки, стирчить оброблена шишка і нову шишку нема куди подіти. І — лихо ж яке! — нема чим скинути стару, бо дзьоб зайнятий.

Тоді дятел, зовсім так, як би людина вчинила, нову шишку затиснув між своїми грудьми й деревом, вивільнив дзьоб і дзьобом швидко викинув стару шишку. Потім нову помістив у свою майстерню й заходився працювати.

Такий він розумний, завжди бадьорий, жвавий та діловий.

- Про які цікаві факти з життя птахів Ти довідався(-лася) з оповідань Михайла Пришвіна?
- Яким, на Твою думку, є ставлення письменника до природи? Відповідь підтверди цитатами з прочитаних текстів.

Джек Лондон (справжнє ім'я та прізвище Джон Гріффіт Чейні) народився в місті Сан-Франциско (США). Мати майбутнього письменника була вчителем музики. Перші роки хлопчика виховувала колишня рабиня матері, яка стала для нього важливою людиною протягом усього життя.

Джон рано почав працювати. Ще школярем він продавав газети, у 14 років

працював на фабриці робітником, нелегально ловив устриць, а сімнадцятирічним найнявся матросом на шхуну, екіпаж якої ловив морських котиків біля берегів Японії та у Беринговому морі.

Усі враження, які отримував від життя, Джек Лондон відобразив у понад 200 творах.

БІЛЕ ІКЛО

(Уривок)

Розділ III.

Сіре вовчєня

Воно було інакше, ніж його брати та сестри. У них шерсть мала вже лєдь рудуватий відтінок, успадкований від матері, а воно цілком вдалося в батька і з усього виводка було єдиним сірим вовчєням. Воно народилося справжнім вовком і було схоже на Одноокого, тільки мало двоє очей, а не одне, як батько.

Очі у сірого вовчєняти лише недавно прорізалися, але бачило воно вже цілком добре. І навіть коли ще очі в нього були невидючі, чуття дотику, смаку й нюху вже слугували йому. Воно дуже добре знало своїх двох братів і двох сестер, незграбно гралося з ними, гризлось, а коли розпалювалося, то з його маленького горла вибивалися дивні хрипкі звуки — перші ознаки гарчання. Ще задовго до того, як очі його прорізалися, навчилося воно на дотик, смак і нюх пізнавати свою матір — джерело тепла, рідкої їжі й ніжності. У неї був м'який язик, і коли вона пестила вовчєня та лизала його маленьке тендітне тільки, сіреньке пригор- талося до неї і засинало.

Ще вовчєня було несвідоме, а вже лізло до виходу з печери. Його брати і сестри також силкувалися туди добутись. О цій порі жодне з них ніколи не лізло в темні кутки задньої стіни. Вони, як те зілля, тягнулися до світла; хімічний процес, що називається життям, потребує світла; воно було необхідне їм, щоб існувати, і їхні малесенькі тільки, керовані сліпим інстинктом, повзли до нього, як

повзуть вусики виноградної лози. Згодом, коли в них почала проявлятися індивідуальність, коли вже прокидалися свідомі бажання, — потяг до світла ще збільшився. Мати гнала їх від проходу, але вони вперто лізли до нього.

Тоді ж таки сіре вовченя дізналося, що в матері, крім м'якого язика, є й дещо інше і що вона може бути й не така ласкава. Вперто лізучи до світла, воно познайомилося з її носом, а згодом і з лапою, що приминала

його до землі й швидким точним рухом відкочувала від отвору. Воно пізнало, що таке біль, і до того всього навчилось уникати його, по-перше, намагаючись на кару не наражатись, а по-друге, як уже наразилося, — втікати від неї. Це були вже свідомі його вчинки, наслідки його перших узагальнень. Досі воно ухилялося від болю несвідомо — так само несвідомо, як повзло до світла. А тепер воно ухилялося від нього, бо вже знало, що таке біль.

Дуже хиже було це вовченя. Такі ж самі були його брати й сестри. Та інакше й не могло бути. Адже воно було м'ясоїдною твариною і походило з роду хижих м'ясоїдів. Його батько й мати жилися тільки м'ясом. Молоко, що його воно ссало від тої миті, як уперше замерехтіло життя, вироблялося з того самого м'яса; і тепер, коли минув місяць й очі вже тиждень були розплющені, воно теж почало їсти м'ясо — м'ясо, наполовину перетравлене в матеріному шлунку й виригнуте для п'ятох підрослих вовченят, яким тепер не вистачало молока.

Але воно було найтихіше з усього виводу, найголосніше гарчало й сердилося дужче, ніж інші. Це воно вперше навчилося спритним ударом лапи збивати з ніг своїх братів і сестер. І саме воно перше схопило інше вовчєня за вухо й заходилося тягати та сіпати його і при тому сердито гарчало крізь зціплені зуби. І вже запевне воно найбільше непокоїло свою матір, яка намагалася відігнати вивід від виходу з печери.

Як і більшість мешканців Пустелі, воно рано спізнало голод. Настав час, коли не тільки батько перестав приносити м'ясо, а й у матері молоко закінчилося. Спершу вовчєнята пищали й скавуліли та переважно спали, а тоді прийшла справжня голодна дрімота. Закінчилися сварки, гризня, сердите гарчання і спроби дістатися до світлої стіни. Вони спали, й життя в них поволі поблимувало й згасало.

Одноокий упав у розпач. Він скрізь нишпорив, і шастав, і мало спав тепер у печері, де стало так сумно й нудно. Вовчиця теж покинула своїх дітей і вийшла шукати поживу. В перші дні після народження вовчєнят Одноокий частенько навідувався до індіанського табору й грабував кролячі сильця, та коли сніг розтанув, річки скресли, індіанці пішли собі далі, й це джерело їжі зникло для нього.

Коли сіре вовчєня повернулось до життя й почало знову цікавитися далекою білою стіною, воно виявило, що населення його світу дуже зменшилося. Залишилася тільки одна сестра. Решта вовчєнят зникла. Коли він оклигав, то мусив гратися сам, бо сестра не могла вже ані підвести голови, ані поворухнутися. Його маленьке тіло круглішало від м'яса, що він тепер їв, але для неї їжа прийшла надто пізно. Вона спала, не прокидаючись, і в маленькому кістякові, обтягнутому шкурою, життя блимало дедалі слабше, аж поки, нарешті, згасло зовсім.

Потім настав час, коли сіре вовченя перестало бачити батька: він більше не з'являвся через стіну, не зникав за нею і не спав у проході. Це трапилося наприкінці другого періоду голодування, що був не таким жорстоким. Вовчиця знала, чому Одноокий більше не повертався, але вона не могла розказати вовченяті того, що бачила. Полюючи за здобиччю на лівому рукаві струмка в тій місцевості, де жила рись, вовчиця бігла вчорашнім слідом Одноокого. І тут вона знайшла його самого, або, точніше те, що залишилося від нього. Знати було, що недавно тут стався запеклий бій, і рись, здобувши перемогу, побігла до себе в нору. Вовчиця знайшла цю нору, але, пересвідчившись, що рись усередині, не зважилась увійти туди.

Після цього вовчиця перестала полювати на лівому рукаві струмка. Вона добре знала, який страшний і лютий звір ця рись, а до того ж, у рисі в норі був молодий вивід. Півдесятка вовків можуть дуже легко загнати рись на дерево, хоч би як вона пирхала та їжилась; але зовсім інша річ спіткати її одному вовкові, та ще й коли в неї за спиною голодний вивід.

Проте Пустеля — завжди Пустеля, й мати є мати, відчайдушно дбайлива і в Пустелі, й поза нею, і неминуче повинен був настати такий день, коли вовчиця заради свого сірого вовченяти наважиться піти вздовж лівого рукава, до нори серед скель, назустріч розлюченій рисі.

- До якого епізоду твору дібрано ілюстрацію? Прочитай його.
- Які спостереження із життя вовків описав Джек Лондон у творі «Біле ікло»? Підтверди цитатами з тексту.
- Як автор описав піклування Вовчиці та Одноокого про своїх вовченят? Прочитай.
- Що змусило б вовчицю повернутися до полювання на «лівому рукаві струмка»? Обґрунтуй свої міркування.

Алан Александер Мілн народився в Лондоні у родині педагога і математика Джона Мілна. Всього в сім'ї було троє синів.

Початкову освіту отримав у невеликій приватній школі, власником якої був його батько. А вищу освіту здобув у Кембріджському університеті, вивчаючи математику. Ще студентом готував замітки до газет.

Алан Мілн написав багато творів для дітей: вірші, казки, повісті, п'єси. Але найбільшу славу письменникові принесла повість-казка про ведмедика Вінні-Пуха. Цей твір перекладено майже всіма мовами світу.

Алан Мілн

ВІННІ-ПУХ І ВСІ-ВСІ-ВСІ

(Уривок)

Пригода четверта,

в якій Іа-Іа губить хвіст, а Пух його знаходить

Підстаркуватий сірий ослик Іа-Іа стояв сам-самісінький у зарослому будяччям закуткові Лісу, широко розставивши передні ноги та похиливши голову набік. Він думав про Серйозні Речі. Іноді він думав: «Чому?», іноді: «Для чого?», а іноді думав навіть так: «Що з цього буде?» Отож не дивно, що час від часу Іа навіть сам не розумів, про що ж він, власне, думає.

І тому, зачувши важкеньку ходу Вінні-Пуха, ослик дуже зрадів, адже тепер можна було хоч якусь хвилю не думати, а просто привітатися.

— Як ся маєш? — спитав він понуриим голосом. Голос у нього завжди був понурий.

— А як твоє здоров'ячко? — запитав Пух.

la-la похитав головою:

— Не дуже як! — сказав він. — Ба, навіть, зовсім ніяк. Мені здається, що я вже дуже-дуже давно не почувавсь як.

— Бідний-біднесенький! — сказав Вінні-Пух. — Мені так тебе жаль! Дай-но я на тебе погляну.

la-la понуро втупив очі в землю, а Вінні-Пух обійшов довкола нього.

— Еге, що це скоїлося з твоїм хвостом? — здивувався він.

— А що з ним скоїлося? — запитав la-la.

— Його нема!

— Ти певен?

— Хвіст або є, або його нема. Щодо такого завжди можна бути певним. А твого хвоста тут нема!

— А що ж там є?

— Нічого.

— Зараз подивимося, — сказав la-la і повагом обернувся до того місця, де ще зовсім недавно був його хвіст. Однак, помітивши, що ніяк не щастить його наздогнати, ослик узявся крутитися назад, аж поки повернувся туди, звідки почав, а далі просунув голову між передні ноги, уважно подивився знизу й нарешті сказав, глибоко та сумно зітхнувши:

— Здається, і справді нема.

— Авжеж, нема! — сказав Вінні-Пух.

— Цього і слід було чекати, — сумно мовив la-la. — Тепер усе ясно. Дивуватися нічого.

— Либонь, ти його десь забув, — сказав Пух.

— Напевне, його хтось поцупив, — зітхнув Іа-Іа. — Знаю, чий це витівки! — додав він після тривалого мовчання.

Пух відчув, що він мусить сказати щось підбадьорливе, корисне, але не міг придумати, що саме. І він надумав замість цього зробити щось підбадьорливе, корисне.

— Іа-Іа, — врочисто мовив він. — Я, Вінні-Пух, обіцяю знайти тобі твого хвоста!

— Дякую, Пуше, — сказав Іа-Іа. — Ти справжній друг, — додав він. — Не те що інші, — закінчив він.

І Вінні-Пух подався шукати хвоста.

На розшуки він вирушив чудового весняного ранку. Маленькі

пухнасті хмаринки весело гралися на ясно-блакитному небі. Вони то наскакували на сонечко, ніби хотіли його заховати, а то хутенько втікали геть, щоб іншим також дати побавитися.

Вінні-Пух бадьоро йшов поміж дубів та ялинок, збігав схилами, зарослими ялівцем і вересом, долав кам'яністі русла струмків, видирався на круті береги річок і знову пірнав у хащі, аж поки, нарешті, голодний та втомлений, ступив у Дрімучий Праліс.

Адже саме тут, у Дрімучому Пралісі, жила Сова.

«Якщо хто-небудь знає що-небудь, — подумки сказав ведмедик, — то це, безперечно, Сова. Інакше я не Вінні-Пух, — додав він. — А я — це я, Вінні-Пух. Отже, все гаразд!»

— Сово, гей, Сово! Ану, відчиняй! Ведмідь прийшов!

Двері розчахнулись, і Сова визирнула на білий світ.

— Здоров, Пуше! — сказала вона. — Які новини?

— Жахливі й сумні, — сказав Пух, — бо la-la, мій давній друг, загубив хвоста і дуже за ним побивається. Скажи, будь ласка, як же мені знайти хвоста?

— А діяти треба так: через газету знайти охочих... Дати в газету оголошення й пообіцяти винагороду. Тобто написати в оголошенні, що ми дамо багато-багато чогось тому, хто знайде хвоста la.

— Зрозуміло, зрозуміло, — сказав Пух, киваючи головою...

— Отже, так, — торочила своє Сова, — ми напишемо оголошення і розклеїмо його в усьому Лісі... Написати це оголошення має Крістофер Робін. Це ж він порозписував таблички в мене при вході. Ти їх бачив, Пуше?

Пух уже давно заплющив очі й відповів лише «так» і «ні» на все, що казала Сова. А через те, що останнього разу він сказав: «Так, так», — цього разу він мовив: «Ні, ніколи!» — хоч не мав уявлення, про що саме йдеться.

— Як? Ти їх не бачив? — здивувалася Сова. — То ходімо подивишся!

І вони вийшли надвір.

Пух подивився на дзвоник із кнопкою й на табличку під ним, далі глянув на дзвіночок зі шнурком та на табличку під ним, і що довше придивлявся до шнурка на дзвіночку, тим глибше відчував, що десь уже бачив щось дуже і дуже схоже... Десь зовсім в іншому місці, колись раніше...

— Гарний шнурочок, га? — запитала Сова.

Пух кивнув головою.

— Він мені щось нагадує, — сказав він, — але я не можу пригадати, що саме. Де ти його взяла?

— Одного разу я летіла Лісом, а він висів на кущику. Я навіть подумала, що там хтось живе, і смикнула за нього, як за дзвінок. Проте нічого не сталося, і тоді я подзвонила голосно-голосно, так що шнурочок залишився в мене. А потім мені здалося, що він нікому не потрібен, і я взяла його собі, принесла додому, й оце...

— Сово, — сказав Пух урочисто, — ти помилилася. Він комусь дуже потрібний!

— Кому?

— Іа. Моєму другові Іа-Іа. Він... він дуже любив його.

— Любив його?

— Він був міцно із ним пов'язаний, — сумно мовив Вінні-Пух.

Із цими словами він зняв шнурок з гачка і відніс його справжньому господареві, тобто осликові Іа-Іа.

І коли Крістофер Робін прикріпив хвоста на місце, Іа-Іа з вибриком подався до Лісу та з таким захватом вимахував хвостом, що Вінні-Пухові залоскотало геть усюди. Отож він і мусив чимдуж гайнути додому, щоб підкріпитися.

А за півгодини, витираючи губи, він уже гордо виспівував:

*Хто знайшов хвіст
Найкращого друга?
Я, Вінні-Пух!
Була майже друга —
Саме обідня пора.
Ура!
(Хоч справді була пів десята).
Я знайшов хвіст,
Хлоп'ята!*

- Про яку подію розповідає автор у творі?
- Вінні-Пух вирішив відшукати хвіст ослика Іа. Про які риси характеру ведмедика свідчить такий вчинок?
- Якими ще рисами характеру наділив свого героя Вінні-Пуха англійський письменник? Відповідь підтверди цитатами з тексту.
- Як ставиться до свого героя — ведмедика Алан Мілн? Думку обґрунтуй.
- Які ще пригоди про Вінні-Пуха та його друзів Ти знаєш? Розкажи про них однокласникам.

Едуард Успенський народився в Росії, у Московській області, в родині інженерів. Крім Едуарда, в родині Успенських було ще два сини.

У школі Едуард навчався спочатку погано, але в сьомому класі зламав ногу і потрапив до лікарні, де й почав просто читати підручники. На лікарняному ліжку він прочитав весь підручник математики й,

повернувшись до школи після одужання, став першим учнем у класі з цього предмета. Крім того, Едуард почав завойовувати призові місця на олімпіадах з математики. Після закінчення школи вступив до Московського авіаційного інституту.

У дитячій літературі Едуард Успенський відомий, передусім, веселими історіями про Гену і Чебурашку, Кота Матроскіна і дядю Федора.

УЛЮБЛЕНА ДІВЧИНКА ДЯДІ ФЕДОРА

(Уривок)

Розділ третій

Підступи kota Матроскіна

Цього ж вечора кіт Матроскін і Шарик зібралися на сіннику — для Каті список недоліків складати.

Матроскін диктував, а Шарик записував вугликом на шматку жовтої кори.

«СПИСОК НЕДОЛІКІВ ДЯДІ ФЕДОРА»

— Надто молодий, — почав Матроскін.

— Правильно, — погодився Шарик. — Надто молодий. Це недолік?

— Авжеж, — каже Матроскін. — Молодий — значить недосвідчений. Недосвідчений — значить нетямущий.

— Гаразд, — погодився Шарик. — Отже, записуємо.

— І дряпає собі на корі, як курка лапою.

— Так. Що ми ще маємо?

— Дуже сильно любить своїх батьків, — сказав кіт.

— І нехай. Я теж любив би своїх батьків, якби вони в мене були.

— Тобі — це нехай, а іншим — не нехай. Якщо сильно любить своїх батьків, на всіх інших сили не залишиться.

— Записано, — погодився Шарик. — Що там ще?

— Природу любить, — згадав Матроскін.

— То й що? — здивувався пес.

— А те. Якщо природу любить, значить, ми будемо без дров. Йому берези шкода. А в нас у печі палити нема чим.

— Зрозуміло, — сказав Шарик і запитав: — Що в нас є ще?

— Ніколи не б'ється.

— А це погано? — уточнив пес.

— Звісно. Виходить, не зможе себе відстояти. Треба буде йому провчити якогось боксера, а він не вміє.

— Так, що ще?

— Тягне до хати будь-яке звірятко. Навіть хворе...

— А що в цьому неправильного? — запитав Шарик.

— А те! Своїх нема куди дівати, — пояснив кіт. — Та ще ж якусь епідемію може занести. Пиши далі: не любить гроші накопичувати і молоко продавати на ринку.

— І я не люблю, — мовив Шарик.

— Ти можеш не любити. Ти в нас пролетар усіх країн. Усе життя пролітав. Ти в нас не Шарик, ти в нас — Шариков. А дяді Федору жити і жити. Той, хто з дитинства не навчився молоко продавати і гроші збирати, на старість почне військовими секретами приторговувати.

— Навіщо?

— Щоб жити було на що. І ще один недолік додай: дядя Федір забагато читає.

— І хай собі! — крикнув Шарик.

— Це тобі хай, — заперечив кіт, — а коли він очі до старості зіпсує?

Довго Шарик із Матроскіним працювали.

Нарешті повний список недоліків був готовий і його можна було до дівчинки нести.

Обидва друзяки, задоволені собою, неспішно вийшли на вулицю і повільно пішли до дівчинки Каті. Вечірнє літнє сонце їх пестило, вулиця стелилася перед ними, наче килим. Здавалося, що попереду на них чекають суцільні перемоги...

Коли вони подзвонили в двері дачі професора Сьоміна, дівчинка Катя їм власноручно двері відчинила.

— Ось, — сказав Матроскін, — принесли.

— Що принесли? — здивувалася Катя.

— Недоліки дяді Федора.

— Дякую, — мовила Катя. — Ви — справжні друзі.

Дівчинка взяла їхній список і зі здивуванням почала читати:

НЕДОЛІКИ ДЯДІ ФЕДОРА

1. Надто молодий.

2. Дуже любить своїх батьків.

3. Занадто обожнює природу.

4. Ніколи не б'ється.

5. Тягне додому будь-яке звірятко. Навіть хворе.

6. Не любить накопичувати гроші та продавати молоко на ринку.

7. Дуже багато читає.

8. Чистить зуби щодня і витрачає гарячу воду.

9. І це ще не все.

Катя прочитала список і сказала:

— Ну, ви мене засмутили! Це не хлопчик, це якийсь янгол. Я стільки років на світі живу, майже дев'ять! А того, що є такі чудові хлопчики, навіть не знала. Треба буде з ним ближче познайомитися.

Шарик і Матроскін навіть зажурилися через такий результат. Старалися вони, старались, а чого домоглися? Тепер хоч зв'язуй дядю Федора й вези у глибоку тайгу подалі від сторонніх очей.

Наступного ранку Матроскін сидів у своєму кіоску похмурий-похмурий. Просто як Єрмак, заповнений думою. І що цікаво, торгівля в нього зовсім не йшла. Ні молока в нього не брав народ, ні листівок, на яких Простоквашино зображене з різних боків.

Поруч із ним сидів пригнічений Шарик.

А тут іще раптом знову ця приїжджа Катя з'явилася. Всюди їй носа треба встромити. Вона підійшла до кіоску й запитала:

— Як торгівля?

— Та ніяк, — відповів Шарик. — Можна сказати, що на місці стоїть.

— А якщо торгівля на місці стоїть, — сказала дівчинка, — значить, вона йде в протилежний бік. Будемо з'ясовувати причини.

— Та що тут з'ясовувати! — закричав Матроскін. — Просто народ зажерся! От головна причина. Їм не молоко, а якусь там пепсі-колу подавай.

— Боюся, ви не праві, любий Матроскіне. По-перше, ви погляньте на свій кіоск. Це ж не торгова точка, а хатинка дяді Тома за його найгірших часів! Такий особняк навіть у мексиканських нетрях не потерпіли б.

— Ми по закордонах не їздимо! — пробурчав Матроскін. — Ми люди прості, сільські.

— Коли люди кажуть, що ми — прості сільські, це найхитріші люди, — відповіла дівчинка.

Шарик подумки з нею погодивсь. І запитав:

— А що по-друге?

— По-друге, треба завжди всміхатися.

— Рот до вух роззявляй, хоч зав'язки пришивай! — знову пробурчав Матроскін.

— Саме так, — мовила дівчинка. — Так торгує весь цивілізований світ.

Матроскіна аж пересмикнуло:

— Який такий цивілізований світ? У нашому селі ми такого не бачили.

— Якщо не старатиметеся, ніколи й не побачите. Треба ж колись починати, — наполягала на своєму дівчинка.

Шарик сказав:

— А що, вусаню? Її правда.

— І що це за листівки у вас? — запитала дівчинка. — «Матроскін лежить на печі», «Пес Шарик наздоганяє зайця», «Місцевий житель дядя Федір копає картоплю». Потрібен розмах. Треба такі листівки випускати: «Кіт Матроскін лежить на пляжі з президентом Танзанії», «Кіт Матроскін грає в теніс із прем'єр-міністром Лумумбії», «Кіт Матроскін п'є молоко з наслідним шахом Брунею», «Кіт Матроскін і арабський шейх Ахментхан грають на балалайках».

Матроскін уперся:

— Хто ж це сюди до нас таку силу-силенну президентів і наслідних шахів привезе грати на балалайках? Що, президентам робити нічого?

— Не треба починати з найголовніших президентів, — переконувала дівчинка Катя. — Можна починати з не дуже великих. Президенти нині різні бувають. Удома в нас саме гостює президент артілі «Велика риба» з Конакова дядя Вася Вудочкін.

Вона подумала і додала:

— Он скільки у вас іноземців відпочиває! Це теж дає простір для фантазії: «Пес Шарик гониться за кабаном разом з іноземним любителем природи, щоб сфотографувати його». Або: «Місцевий кабан гониться за іноземним любителем природи і Шариком, щоб загризти їхній фотоапарат».

Та й ще додала:

— А про дядю Федора слід писати якнайсоковитіше: «Місцевий житель дядя Федір викопує черговий скарб». Треба, щоб у листівках розмах був, щоби жити хотілось і за кабаном бігати.

Матроскін вислухав це похмуро. Але все-таки щось зрозумів. І кисла посмішечка в нього на фізіономії все ж з'явилася.

А Шарик почав по-справжньому усміхатися до всіх перехожих. Йому й справді захотілося жити весело та з розмахом. І торгівля молоком та листівками у них веселіше налагодилася...

- Для кого кіт Матроскін і Шарик складали список недоліків дяді Федора?
- Які недоліки дяді Федора були внесені у список? Прочитай.
- Як відреагувала Катя на перелік недоліків дяді Федора? Відповідь підтверди цитатами з тексту.
- Яка розмова відбулася між Катею, котом Матроскіним і Шариком біля кіоска? Прочитайте в особах.
- Як вплинули поради Каті на kota Матроскіна й Шарика? Відповідь підтверди цитатами з тексту.

Дата народження:
25 лютого 1871 р.

Місце народження:
м. Новоград-Волинський.

Місце смерті: м. Сурамі,
Грузія.

Мова творів: українська,
російська, французька.

Рід діяльності: прозаїк,
поет, драматург, публіцист.

Жанр: драматична поема,
вірш.

Понад 140 років тому на Волині, у Новоград-Волинському, в сім'ї Косачів народилася донька Лариса, яку згодом почали

називати Леся. Це була друга дитина в сім'ї Ольги Петрівни і Петра Антоновича Косачів. Мати, відома письменниця Олена Пчілка, займалася вихованням дітей (їх у сім'ї було шестеро) і провадила активну культурно-громадську діяльність. Батько, юрист за освітою, був людиною лагідною і правдивою. У сім'ї панувала атмосфера поваги до народних звичаїв і традицій, до української культури.

Сердечна дружба єднала Ларису з її старшим братом Михайлом. За нерозлучність у сім'ї їх називали спільним ім'ям «Мишолосіє». Вони вигадували оригінальні забави, фантастичні пригоди, умовно мандрували до далеких країн, до диких людей. Зростали діти серед чудової волинської природи із синіми плесами озер і предковічними сосновими борами. Незважаючи на те, що мати була полтавкою, а батько чернігівцем, діти вважали себе волинянами. Таємнича природа і багаті фольклорні традиції волинського краю щедро напували багатющу уяву Лесі. Почувши від матері про лісову мавку, дівчинка так повірила в неї, що раз посеред ночі втекла у ліс і, перемагаючи страх, усюди шукала цю предивну істоту.

Батьки Лесі переїхали до Луцька на Кафедральну вулицю, де й досі стоїть цей будинок, а навпроти збереглося дерево, під розкішними кронами якого любила відпочивати Леся. Саме в Луцьку, коли їй виповнилося дев'ять років, дівчинка почала писати вірші. Їх дівчинка підписувала так: «Леся з України».

Тоня Горохович

ПЕРШИЙ ВІРШ

Прийшов лист з Петербурга. Коли Лесина мати — Ольга Косач — його прочитала, вона раптом зблідла і заплакала. До обіду не відгукувалася до дітей. При столі за обідом батько Петро Косач сумно, немов не своїм голосом, сказав:

— Тіточку Олену... арештували. Вона тепер у тюрмі. І Шимановський теж арештований. Антін і Павлик приїдуть до нас зі своєю мамою.

Леся ледь дочекалася кінця обіду. Вона замкнулась у своїй кімнаті. Довго дивилась у садок крізь вікно. Їй пригадалися усі розмови з тіткою, всі пісні, які вона з нею співала. У Лесиній голівці роїлися думки, серце билось прискорено. Тоді вперше слова уклались у рядки вірша.

Щоб розважити Лесю, мати вирішила взяти дітей до Києва. Обіцяла, що зустрінуться вони зі славними українськими родинами композитора Миколи Лисенка і драматурга Михайла Старицького.

При зустрічі з ними і Михайлик, і Леся декламували вірші, читали «Кобзаря». У тендітному голосі дівчинки було стільки глибокого почуття і натхнення, що Микола Лисенко зі зворушенням поцілував Лесю в чоло. Вона засоромилася.

— Леся і грати вміє! — похвалився Михайлик.

— Справді? На фортепіано? — щиро дивувався композитор. — Ану ж, заграй нам, голубко! — він переніс Лесю на стілець перед фортепіано.

Леся хвильку подумала, а згодом почала. Її рученята перебігали по клавішах, і вона тоді викликала з пам'яті багато почутих мелодій, але натхненніше грала ті пісні, яких її навчила тітка Олена. Знаючи, що батько Павлика й Антона Шимановських помер на засланні, а тітку Олену царські жандарми вивезли в Сибір, дівчинка грала з таким глибоким почуттям, стільки болю чулося в її грі, що наступного дня Леся занедужала.

Вона не могла спати. Косачі мусили швидше повернутися до Луцька. Але й тут дівчинка не могла врівноважитися. Помітно схудла, стала вразливішою. В оченятах її з'явилася задума. Не могла навіть читати тих нових книжок, що їй накупила мати у Києві. З-поміж рядків у

книжці, здавалось їй, визирали сумні тітчині очі. Вони їй казали, як люди з Сибіру прагнуть повернутися в Україну.

Після безсонної ночі день був ясний, свіжий. Ясними, хоч і безрадісними, були і думки Лесині, вони лилися з її душі, хотілося передати їх на папері.

Леся зірвалася з ліжка, сіла при столику і поспішно почала записувати.

Дівчинка не чула, як увійшла мати і як вона тихо і з любов'ю стежила за Лесиною працею.

— Мені сумно без тіточки. Її не закатують жандарми? — тремтячи від зворушення, горнулася до матері дівчинка.

— Тіточка приїде жива-здорова. Заспокойся, любя моя! Он і Михайлик прокинувся, — потішила мати.

— Що тут у вас? — беручи списаний папірець і довго його розглядаючи, запитав батько, який заглянув у кімнату, щоб привітати свою улюбленицю.

— Усю ніч дитина не спала. Її вивела з рівноваги історія з Оленою, — стурбовано відповіла мати.

Батько у задумі сів до столу, прочитав вірш вдруге і пильно глянув на доню та дружину.

— Як рано тривожиться долею інших серце дев'ятилітньої дитини... Якою ж буде твоя доленька, доню? Яка путь тобі уготована? — мовив згодом, тяжко зітхаючи...

Батько простягнув доні руку:

— Лесенько моя хороша!

Вона обвила батькову шию тоненькими рученятами. Биття її схвильованого серця відбивалося глибоким, радісним болем у душі батька.

НАДІЯ

Ні долі, ні волі у мене нема,
Зосталася тільки надія одна:
Надія вернутись ще раз на Вкраїну,
Поглянути ще раз на рідну країну,
Поглянути ще раз на синій Дніпро, —
Там жити чи вмерти, мені все одно;

Поглянути ще раз на степ, могилки,
Востаннє згадати палкії гадки...

Ні долі, ні волі у мене нема,
Зосталася тільки надія одна.

- Що стало Лесі Українці приводом для написання першого вірша «Надія»? Відповідь обґрунтуй.

Коли Леся Українка була маленькою, вона разом з батьками і сестрами посадила садок: яблуньки, грушки, вишеньки. Мабуть, згадкою про той садочок, про дитячі роки і став вірш «Вишеньки», а композитор Яків Степовий написав до нього музику.

Дуже любила Леся українську природу.

ДАВНЯ ВЕСНА

Була весна весела, щедра, мила,
Промінням грала, сипала квітки,
Вона летіла хутко, мов стокрила,
За нею вслід співучії пташки!
Все ожило, усе загомоніло —
Зелений шум, веселая луна!
Співало все, сміялось і бриніло,
А я лежала хвора й самотна.
Я думала: «Весна для всіх настала,
Дарунки всім несе вона, ясна,
Для мене тільки дару не придбала,
Мене забула радісна весна».
Ні, не забула! У вікно до мене
Заглянули від яблуні гілки,
Замиготіло листячко зелене,
Посипались білесенькі квітки.
Прилинув вітер, і в тісній хатині
Він про весняну волю заспівав,
А з ним прилинули пісні пташині,
І любий гай свій відгук з ним прислав.
Моя душа ніколи не забуде
Того дарунку, що весна дала;
Весни такої не було й не буде,
Як та була, що за вікном цвіла.

ВЕЧІРНЯ ГОДИНА

(Коханій мамі)

Уже скотилось із неба сонце,
Заглянув місяць в моє віконце.
Вже засвітились у небі зорі,
Усе заснуло, заснуло й горе.
Вийду в садочок та погуляю
При місяченьку та й заспіваю.
Як же тут гарно, як же тут тихо,
В таку годину забудеш лихо!
Кругом садочки, біленькі хати,
І соловейка в гаю чувати.
Ой, чи так красно в якій країні,
Як тут, на нашій рідній Волині!
Ніч обгорнула біленькі хати,
Немов маленьких діточок мати,
Вітрець весняний тихенько дише,
Немов діток тих до сну колише.

- Які почуття проявляє Леся Українка змістом поезій, що Ти прочитав(-ла)? Простеж за зміною почуттів героїні віршів. Чим вона викликана? Зістав ці зміни у почуттях героїні з біографічними даними Лесі Українки. Зроби висновок.
- Відшукай у текстах віршів вислови, в яких ознаки одного предмета чи дії перенесені на інший за подібністю. Прочитай.

Улюблена всіма Леся зростала здоровою та веселою. Вона не отримала систематичної освіти, оскільки не відвідувала гімназії. Єдиним і досить суворим домашнім учителем була мати, Ольга Петрівна (Олена Пчілка). Леся ще з дитинства була старанною і здібною. Вона вивчила понад десять іноземних мов, любила музику і грала на фортепіано, проявляла інтерес до малювання (батько навіть запросив художника з Ковеля, який навчав Лесю малювати з натури). Дівчинка з п'яти років почала складати маленькі музичні п'єси!

Під час свята Водохреща в Луцьку дівчинка, а їй тоді було одинадцять років, так захопилася, що не відчула, як промочила ноги в крижаній воді. Спочатку боліла нога, потім рука. Діагноз — туберкульоз кісток, а потім і легень, нирок. Та ще в дитинстві поетеса засвоїла правило: щоб не плакати, треба сміятися. Вона написала так:

Як дитиною, бувало,
Упаду собі на лихо,
То хоч в серце жаль доходив,
Я собі вставляла тихо.
«Що болить?» — мене питали,
Але я не признавалась,
Я була малою горда,
Щоб не плакати, я сміялась.

- Яке правило засвоїла поетеса ще в дитинстві? Підтверди рядками вірша.

Отак і змагалася з важкою недугою все життя. Іноді місяць доводилося лежати в гіпсі, у «липучих кайданах», як казала Леся. Вона не вчилася у жодній школі, а здобувала освіту самотужки. Їй часто доводилось їздити на лікування в Крим, на Кавказ. Перша подорож до Одеси відбулася, коли Лесі було сімнадцять років. З вікна поїзда вона милувалася рідними краєвидами, а поетична уява рядок до рядка творила вірш «Красо України, Подолля», що увійшов до циклу «Подорож до моря».

Лесі було дев'ятнадцять років, коли їй довелося розлучитися зі своїм улюбленим музичним інструментом. Біль заповнив душу дівчини, бо фортепіано — її «живий друг», з яким вона відверто говорила і ділилася своїми думками.

Леся Українка

ДО МОГО ФОРТЕПІАНО

Елегія

Мій давній друже! мушу я з тобою
Розстатися надовго... Жаль мені!
З тобою звикла я ділитися журбою,
Вповідувать думки веселі і сумні.

То ж при тобі, мій друже давній, вірний,
Пройшло життя дитячеє моє.
Як сяду при тобі я в час вечірній,
Багато спогадів тоді встає!

Картина повстає: зібравсь гурточок,
Провадить речі, і співа, й гука,
На клавішах твоїх швидкий, гучний таночок
Чиясь весела виграва рука.

Та хто се плаче там, в другій хатині?
Чиє ридання стримане, тяжке?..
Несила тугу кривить такий малій дитині,
Здавило серце почуття гірке.

Чого я плакала тоді, чого ридала?
Тоді ж кругом так весело було...
Ох, певне, лихо серцем почувала,
Що на мене, мов хмара грізна, йшло!

Коли я смуток свій на струни клала,
З'являлась ціла зграя красних мрій,
Веселкою моя надія грала,
Далеко линув думок легкий рій.

Розстаємось надовго ми з тобою!
Зостанешся ти в самоті німій,
А я не матиму де дітися з журбою...
Прощай же, давній, любий друже мій!

- Як Леся Українка передала неминучу розлуку з улюбленим музичним інструментом? Підтверди цитатами з тексту вірша.

Дітей Леся любила по-особливому. Для молодших вона інколи робила іграшки. Її ляльки з маківки, кольорових папірців і клаптиків тканини втішали менших сестричок. А коли згодом поетеса писала листи, адресовані дорослим, вона ніколи не забувала про дітей, називала їх ласкавими іменами, передавала вітання. Діти віддячували їй також великою любов'ю. У Колодяжному, де не було школи, вона вчила дітей читати й писати.

Ще маленькою Леся любила народні ігри, забави. Вона разом з братами і сестрами брала участь у народних святах. Усі вони вдягалися в українські костюми, разом з іншими дітьми співали пісні, грали в народні ігри.

Мама співала донечці пісні, а маленьким братикам та сестричкам — колискові. Леся Українка теж складала колискові. Одна з таких пісень — «Місяць яснасенький», музику до якої написав композитор Яків Степовий.

Леся Українка

МІСЯЦЬ ЯСНАСЕНЬКИЙ

Місяць яснасенький
Промінь тихесенький
Кинув до нас.
Спи ж ти, малесенький,
Пізній бо час.
Любо ти спатимеш,
Поки не знатимеш,
Що то печаль;
Хутко прийматимеш
Лихо та жаль.
Тяжка годинонько!
Гірка хвилинонько!
Лихо не спить...
Леле, дитинонько!
Жить — сльози лить.
Сором хилитися,
Долі коритися!
Час твій прийде
З долею битися, —
Сон пропаде...
Місяць яснасенький
Промінь тихесенький
Кинув до нас...
Спи ж ти, малесенький,
Поки є час!

Усі казки, які Леся слухала в дитинстві, вона пам'ятала. І коли виросла, написала чудові твори, серед яких є «Лісова пісня», «Казка про Оха-чародія», «Біда навчить», «Казка про котику та півника», «Казка про дивну сопілку» та інші.

Леся Українка

ТРИ МЕТЕЛИКИ

(Казка)

Були собі три метелики: один білий, другий червоний, а третій жовтий. Вони весело літали цілий день у великому саду, в сонячному світлі, перелітали з квітки на квітку, куштували медок і летіли далі.

Час їм дуже швидко минав. Вони так загралися, що й не зогляділися, що сонечко сховалося за хмари і пустився дощ.

Змокли метелики. Полетіли вони до своєї хатки, аж там біда: двері замкнені, а ключа ніде не можна знайти.

Що тут робити? За той час, що стояли перед дверима та не знали, що робити, змокли страшенно. Насилу вже крильцями ворушили. Ледве долетіли до туліпана, червоного з жовтими крапочками. Попросили його захисту:

— Любий туліпанчику, просимо тебе, відчини свій келих та сховай нас від дощу!

Туліпан подивився на них і промовив:

— Жовтого й червоного прийму, а білий нехай застається надворі.

Але обидва метелики, жовтий і червоний, промовили:

— Коли ти не хочеш захистити нашого братика, білого метелика, то й ми краще на дощі будемо мокнути.

Метелики, смутні, полетіли до білої лілеї. Попросили й її, щоб сховала їх від дощу, але вона погоджувалася прийняти тільки білого. Тоді й він промовив:

— Сам-один не хочу ховатися в тебе! Або вже разом зі своїми братами десь знайдемо захист, або вже вкупі бідувати будемо.

Почуло це з-за хмар сонечко, і схотілося йому побачити тих приятелів, що так один за одного обстоювали. Продерлося крізь хмари й кинуло на метеликів своє проміння. Зараз крильця їм висохли, і самі вони зогрілися і знов літали, танцювали й раділи, як давніш, аж до самого вечора. А як сонечко зайшло за гору, то метелики полетіли додому спати.

- Твори яких жанрів стали виявом любові Лесі Українки до дітей?
- Пригадай, які казки Лесі Українки Ти читав(-ла) у 2–3 класах. Перерахуй їх назви. Яка основна думка цих казок?

1. Кому присвятила Леся Українка вірш «Надія»?
А Україні
Б Мамі
В Тітці
2. Визнач основну думку вірша Лесі Українки «Давня весна».
А Пробудження природи від зимового сну
Б Краса і неповторність весни
В Самотність у душі поетеси
3. Знайди і выпиши порівняння з тексту поезії Лесі Українки «Вечірня година».
4. Склади римовані рядки:
_____ сонце, _____ віконце.
5. Склади і запиши коротке висловлювання на тему: «Який твір Лесі Українки мені сподобався найбільше і чому?».

Дата народження: 9 березня 1814 року.

Місце народження: с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії (нині — Черкаської області).

Дата смерті: 10 березня 1861 року (м. Санкт-Петербург, Росія).

Мова творів: українська, російська.

Народився майбутній поет у сім'ї селянина-кріпака. Через два роки родина переїхала до сусіднього села Кирилівка.

- Ім'я геніального українського поета, художника, драматурга, прозаїка, мислителя, громадського діяча відоме всьому світові. У попередніх класах Ти вже знайомився(-лась) із життям і творчістю Великого Кобзаря. Пригадай та розкажи однокласникам, що знаєш про Тараса Григоровича Шевченка.

Тарас Шевченко

ПРО СЕБЕ

Село! О, скільки любих, чарівних споминів пробуджується в моєму старому серці при цьому милому слові! Село! І от стоїть передо мною наша вбога, стара біла хата з потемнілою солом'яною покрівлею і чорним димарем, і біля хати на причілку яблуня з червонобокими яблуками, а

навколо яблуні квітник — улюбленець моєї незабутньої сестри, моєї терплячої, моєї ніжної няньки. А біля воріт стоїть верба, стара розлога верба з сухим верховіттям, а за вербою стоїть клуня¹, довкола клуні стоги жита, пшениці й усякого збіжжя; а за клунею по косогору піде вже сад. Та який сад! Бачив я на своїм віку таки чимало добрячих садів, от хоч би уманський і петергофський, але що то за сади! Шага² мідного не варті, як порівняєш з нашим прегарним садом: густий, темний, тихий, словом, другого такого саду немає в цілому світі! А за садом левада³, а за левадою долина, а в долині тихий потічок ледве-ледве дзюрчить, оточений вербами та калиною і окутаний широколистими, темно-зеленими лопухами; а в цьому потічку під навислими лопухами купається білявий хлопчик, а викупавшись, перебігає він через долину та через леваду, вбігає в тісний сад і падає під першою грушею або яблунею і засипає справжнім непорушним сном.

Прокинувшись, він дивиться на гору супроти нього, дивиться, думає і сам себе питає: «А що ж там за горою? Там мають бути залізні стовпи, що підпирають небо. А що якби піти та подивитись, як там вони його підпирають? Піду та подивлюся, воно ж недалеко».

Встав і, не міркуючи, пішов він через долину і леваду прямо на гору. І от виходить він за село, минув царину, перейшов за півверсти⁴ полем, а на полі стоїть невисока

¹ Клуня — будівля для зберігання снопів, сіна, половин тощо, а також для молотби, віяння й т. ін.; стодола.

² Шаг — найменша грошова одиниця.

³ Левада — присадибна ділянка землі зі сінокосом, городом та плодовим садом або іншими деревами.

⁴ Верста — давня назва східнослов'янської міри великих віддалей (1,06 км), яку вживали до запровадження метричної системи.

чорна могила. Він виліз на могилу, щоб з неї подивитися, чи далеко ще до тих залізних стовпів. Стоїть хлопець на могилі та дивиться навкруги: і по цей бік село, і по той бік село, і там із темних садів визирає церква з трьома банями, білою бляхою вкрита, і там теж визирає церква із темних садів і теж білою бляхою вкрита. Хлопець задумався. «Ні, — думає він, — сьогодні вже пізно, не дійду я до тих залізних стовпів, нехай уже завтра вкупі з Катрею. Вона до череди корів пожене, а я піду до залізних стовпів, а сьогодні одурю Микиту (брата), скажу, що я бачив залізні стовпи, ті, що підпирають небо». І він, скотившись, немов барильце, з могили, звівся на ноги і пішов, не озираючись, до чужого села. На його щастя, зустрілись йому чумаки¹ і, зупинившись, спитали:

- А куди ти мандруєш, парубоче?
- Додому.
- А де ж твоя домівка, небораче?
- В Кирилівці.

¹ Чумак — в Україні у XV–XIX ст. — візник і торговець, який перевозив на волах хліб, сіль, рибу та інші товари для продажу.

— Так чого ж ти йдеш в Моринці? А коли в Кирилівку, так сідай до мене на мажу¹, товаришу, ми тебе доведемо додому.

Посадовили його на скриньку, що буває на передку чумацького воза, і дали йому батіг у руки; поганяє він собі волів, та й байдуже. Під'їжджаючи до села, побачив він на протилежній горі свою хату і весело гукнув:

— Онде, онде наша хата!

— А коли ти вже бачиш свою хату, — мовив хазяїн воза, — так іди собі з Богом!

Він зняв хлопця з воза, поставив його на землю і, обернувшись до товаришів, мовив:

— Нехай іде собі з Богом!

— Нехай іде собі з Богом! — промовили чумаки, і хлопець побіг собі з Богом у село.

Смеркалося вже надворі, коли я (бо оцей білявий хлопець був не хто інший, як смиренний автор цього журливого оповідання) підійшов до нашого перелазу. Дивлюся через перелаз на двір, а там, під хатою, на темному зеленому оксамитовому спориші, всі наші сидять собі кружком та вечеряють, тільки моя старша сестра і нянька Катерина не вечеряє, а стоїть собі біля дверей, підперши голову рукою, і ніби позирає на перелаз. Коли я висунув голову з-за перелаза, то вона гукнула: «Прийшов, прийшов!» — і, підбігши до мене, схопила мене на руки, понесла через двір і посадовила в кружок вечеряти, промовивши: «Сідай вечеряти, приبلудо!» Повечерявши, сестра повела мене спати і, поклавши на постіль, перехрестила, поцілувала і, усміхаючись, знов назвала мене приблудою.

¹ Мажа — чумацький віз.

Я довго не міг заснути; події минулого дня не давали мені спати. Я все думав про залізні стовпи та про те, чи казати мені про них Катерині й Микиті, чи не казати. Микита був разом з батьком в Одесі і вже там бачив оті стовпи. Як же я йому казатиму про них, коли я їх зовсім не бачив? Катерину можна б обдурити... Та ні, не скажу я їй нічого; і, подумавши ще трохи про залізні стовпи, я заснув.

- Про який епізод із власної біографії розповів Тарас Шевченко в оповіданні «Про себе»?
- Які спогади пробуджуються в автора, коли він згадує про село? Відповідь підтверди цитатами з тексту.
- Що надумав шукати малий Тарас? Прочитай.
- Чи побачив Тарас омріяні залізні стовпи? Підтверди цитатами з тексту.
- Які події минулого дня не давали заснути хлопцеві? Прочитай уголос.

Тарас Шевченко

САДОК ВИШНЕВИЙ КОЛО ХАТИ...

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть.
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають, ідучи, дівчата,

А матері вечерять ждуть.
Сім'я вечерея коло хати,
Вечірня зіронька встає.

Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.
Поклала мати коло хати

Маленьких діточок своїх,
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.

- Які картини постають у Твоїй уяві під час читання вірша «Садок вишневий коло хати...»? Опиши їх.
- Яку пору доби зобразив поет? Відповідь аргументуй.
- Якими словами поет написав у вірші про тісну гармонію людини з природою? Прочитай їх.
- Відшукай у тексті «Садок вишневий коло хати...» пестливі слова. Поясни їх роль у творі.
- Поясни смисловий зв'язок між частинами поезії Тараса Шевченка «Садок вишневий коло хати...».
- Тема материнства для Тараса Шевченка завжди була однією з важливих. Відшукай у тексті вірша рядки про маму. З якими почуттями потрібно їх читати?
- Прочитай виразно поезію Тараса Шевченка «Садок вишневий коло хати...».

Ріс Тарас розумною, допитливою дитиною, хотів усе знати.

Перші скупі знання він отримав з церковнослов'янських релігійних книг у школі під орудою сільського дяка, а разом з ними — і суворі кари та знущання вчителя.

Дев'ятирічним Тарас залишився без матері. Життя в сім'ї стало нестерпним, коли батько одружився з удовою, яка мала трьох своїх дітей. Хлопчина змушений був терпіти знущання лихої мачухи. В

одинадцять років став Тарас круглим сиротою. Після батькової смерті почалося поневіряння хлопця по чужих людях.

Змалку в обдарованій від природи дитині прокинувся талант художника. Це було не звичайне дитяче захоплення... Вугіллям, крейдою чи олівцем він малював скрізь, де тільки міг: на стінах, на дверях, на папері... Прагнення навчитися малювати водило хлопчика від села до села у пошуках вчителя. Був він за «школяра-попихача», тобто наймита, до обов'язків якого належало рубати дрова, носити школярам воду; терпів знущання вічно п'яного дядька. Після кількох років поневірян Тарас став слугою пана Павла Енгельгардта, який узяв його на службу козачком. Однак любов до малювання не залишала хлопця.

Одного разу пан з панею поїхали на бал. Скориставшись їхньою відсутністю, Тарас засвітив свічку і почав перемальовувати портрет козака Платова, при цьому занятті був спійманий і жорстоко побитий. Але згадана подія не минула безслідно: пан захотів мати власного художника і віддав свого козачка на чотири роки до живописця Василя Ширяєва. Стверджують, що саме тоді Тарас почав писати і перші поезії. З того часу Шевченко-художник і Шевченко-поет ішли поруч тернистими стежками життя.

Поступово Тарас познайомився в Санкт-Петербурзі з талановитими художниками — Іваном Сошенком, Карлом Брюлловим, поетом Василем Жуковським та іншими. Друзі вирішили визволити його з кріпацтва. Для цього вони розіграли в лотерею портрет Василя Жуковського, що написав Карл Брюллов, і за 2500 карбованців викупили Тараса в поміщика.

Неабияку роль у становленні молодого художника відіграла Петербурзька Академія мистецтв, де він здобув освіту, ще більше зблизився зі справжніми майстрами пензля, став відомим художником.

Оксана Іваненко

БІЛА НІЧ

Як добре, що в Петербурзі білі ночі!

Хлопці, зморені денною працею, ще сплять. Зовсім тихо і на хазяйській половині. Тільки Тарас ніяк не може заснути в своєму кутку.

У крихітне віконце на горище пробивається світло. Видно, як удень. Це — петербурзька біла ніч. Тарас не може заснути. Та він і не хоче зараз спати. Голова його повна думок і мрій. Це його єдиний вільний час, він може думати, про що хоче. Зараз так видно, він навіть може робити, що хоче!

Тарас усміхається сам до себе, обережно, щоб нікого не розбудити, встає, накидає на плечі халат, засовує в кишеню сірий рисувальний папір і олівці. Зупиняється на мить.

«Одразу візьму цеберку¹ і пензлі, щоб потім додому не заходити, а прямо на роботу», — вирішує він і бере цеберку з-під охри², довгі малярські пензлі. Чоботи в руках, щоби, бува, не зарипіли коло

хазяйських дверей, і чорним ходом спускається на вулицю.

Вулиці залиті молочним світлом білої ночі. Тиша. Він іде рівними вулицями до Неви³. Проходить мостом над Невою і простує до Літнього саду.

Тарас пройшов садом і повернувся в алею статуй. Яка тиша, який спокій зараз у цьому саду! Ніхто і ніщо не заважають, він зможе віддатися своїй улюбленій справі. Тарас виймає папір і починає перемальовувати статуї. Але всі почуття, думки, мрії збуджені прогулянкою. Ех! Якби

¹ Цеберка — те саме, що й відро.

² Охра — природна мінеральна фарба червоно-брунатного або жовтого кольору.

³ Нева — річка у Санкт-Петербурзі.

можна було заспівати! Заспівати рідну пісню, яку співали сестри, мати, старий дід там, у далекій Україні. Йому дуже захотілося заспівати так, як колись співав він сам, блукаючи степами, ярами, над синім Дніпром. Цього, звичайно, не можна робити. Але в голові линуть ці пісні з якимись новими, своїми словами, і замість того, щоб малювати, як збирався, на рисувальному папері він записує свої пісні.

Перед очима линуть широкі степи, зелені гаї і діброви, рідний Дніпро, то такий ласкавий, привітний у літні ясні дні, з тихими вербами, що схиляються над ним, то непокірний, ревучий та могутній.

*Рече та стогне Дніпр
широкий,
сердитий вітер завива,
додолу верби гне високі,
горами хвилі підійма...*

Біжать рядки за рядками. Легко, без напруження, Тарас пише рідною мовою, якою розмовляв на селі з батьком, братами, сестрами, якою розказував дід свої нескінченні оповідання, якою рідна ненька співала пісні над убогою колискою. Він перечитує, і самому дивно, що виходить так складно, так просто й гарно, і він усміхається щасливою, розгубленою посмішкою.

Як же це добре, що в Петербурзі білі ночі!

Тепер у Тараса починалося подвійне життя. Удень він працював, як завжди, з усією ширяєвською артілью¹, але вночі, коли всі в домі засинали, нишком одягався, йшов на

¹ Артіль — група людей однієї професії або ремесла, які об'єдналися для спільної праці.

своє улюблене місце в Літньому саду і знову писав там вірші та перемальовував статуї.

Так і зараз зайшов у мовчазний сад. Прогулявшись алеєю вікових лип, він сів на перекинуту порожню цеберку з-під охри і почав малювати.

Уже починало сходити сонце. Тарас заглибився в малювання і зовсім не помічав, що сьогодні він не один. Адже в таку ніч не йому одному не спалося. Молодий чоловік у короткому літньому пальті та круглій шляпі вже давно з цікавістю стежив за ним.

Він нечутно підійшов до хлопця і поклав йому руку на плече.

Найпершим рухом Тараса було схопити малюнок і швидко сунути за пазуху.

— А що ти тут, парубче, робиш? — запитав молодий чоловік.

— Я нічого не роблю, — відповів ніяково Тарас, не розуміючи, як поставитися до цього. — Я йду на роботу і дорогою зайшов у сад, — Тарас підвів голову, побачив круглови́де, ще молоде обличчя, карі теплі лагідні очі й додав одверто: — Я малював.

— Покажи, що ти малював! — попросив незнайомий.

Тарас несміливо вийняв з-за пазухи папір. Незнайомий подивився на малюнок, потім з усмішкою глянув на Тараса.

— Добре, дуже добре, — мовив він. — І часто ти сюди ходиш малювати?

— Як близько до роботи, то часто, а як ні, — так під неділю.

— Ти вчишся малювати?

— Еге, у майстра Ширяєва.

— А звідки ж ти будеш?

— Із Вільшаної... — мовив Тарас і усміхнувся. Мабуть, цей чоловік і не чув ніколи такої.

Але чоловік раптом радісно обняв за плечі Тараса.

— Так ти ж мій земляк! Я ж з тих країв!

Тарас увесь спалахнув від радості.

— Правда? Ви правда звідти?

— Ти обов'язково приходи до мене! — казав юнак. — Цієї ж неділі приходи. Дай клаптик паперу, я запишу тобі свою адресу — запитаєш художника Івана Сошенка.

— Художника Івана Сошенка, — як щаслива дитина, що не може ще отямитися від втішної несподіванки, повторив Тарас. — Обов'язково прийду.

Час було вже йти на роботу.

Тарас схопив своє цебро й пензлі й так глянув на свого нового знайомого, такою щирою, незвичайною вдячністю сяяли розумні його сірі очі, що Сошенко відчув одразу якийсь зв'язок з цим малярським учнем, якусь відповідальність перед його щирим глибоким поглядом. У хлопця безперечний талант до малювання, а він, з вразливою душею художника, ходить із цеберкою охри, фарбує паркани та дахи...

- Про яку подію з життя Тараса Шевченка розповіла Оксана Іваненко в оповіданні?
- Які почуття охоплювали Тараса Шевченка у білі ночі? Прочитай.
- Як Ти вважаєш, чому під час нічних прогулянок у Літньому саду Тарас Шевченко почав писати вірші рідною мовою? Свою думку обґрунтуй.
- Хто з відомих художників першим оцінив малюнки Тараса Шевченка? Відшукайте уривок у тексті та прочитайте його в особах.

ПРИЧИННА

(Уривок із поеми)

Реве та стогне Дніпр широкий,	Неначе човен в синім морі,
Сердитий вітер завива,	То виринав, то потопав.
Додолу верби гне високі,	Ще треті півні не співали,
Горами хвилю підійма.	Ніхто ніде не гомонів,
І блідий місяць на ту пору	Сичі в гаю перекликались,
Із хмари де-де виглядав,	Та ясен раз у раз скрипів.

- За допомогою яких слів автор зумів зобразити грізні сили природи як живі істоти? Прочитай їх.
- Як змінюються почуття поета впродовж тексту поезії? Як саме? Чому? Відповідь обґрунтуй.
- Як потрібно читати першу строфу поезії, щоб передати інтонацією і темпом бурю на Дніпрі?
- Як передати під час виразного читання неспокій у природі, що описано у другій строфі поезії?
- Яка інтонація і темп підходять для читання третьої строфи поезії?
- Підготуйся до виразного читання поезії Тараса Шевченка.
- Якби Ти був(-ла) художником, то яку ілюстрацію намалював(-ла) би до змісту уривка з поезії «Причинна» Тараса Шевченка? Розкажи про це своїм однокласникам.

Рано залишившись сиротою, Тарас Григорович Шевченко на все життя зберіг любов до дітей. За спогадами сучасників, він частував малят гостинцями, віддаючи іноді за це останні гроші, дарував їм іграшки, книжечки. Своє сердечне ставлення до дітей висловив у багатьох поетичних творах: «Зацвіла в долині червона калина...», «Тече вода з-під явора...», «Мені тринадцятий минало...», «Садок вишневий коло хати...» та інших.

Не дивно, що своєю мелодійністю, зрозумілістю змісту, прозорістю ідеї поезії Тараса Шевченка привернули увагу багатьох композиторів (Кирила Стеценка, Станіслава Людкевича, Якова Степового та інших). Лише Микола Лисенко присвятив творчості поета понад 80 композицій. А пісні на слова Тараса Григоровича «Садок вишневий коло хати...», «Зоре моя вечірняя...», «Тече вода з-під явора...» та інші стали воістину народними.

У 1840 році побачила світ книжка поезій Тараса Шевченка «Кобзар», за яку її автора назвали в народі Великим Кобзарем.

Тарас Шевченко

ВІТЕР З ГАЄМ РОЗМОВЛЯЄ

Вітер з гаєм розмовляє,
Шепче з осокою;
Пливе човен по Дунаю
Один за водою.
Пливе човен, води повен,
Ніхто не спиняє,
Кому спинить — рибалоньки
На світі немає.
Поплив човен в синє море,
А воно заграло,
Погралися гори-хвилі —
І скіпок¹ не стало.

¹ Скіпка — невелика тонка пластинка, відколота, відрубана від деревини вздовж за волокнами.

Недовгий шлях — як човнові
 До синього моря —
 Сиротині на чужину,
 А там і до горя.
 Пограються добрі люди,
 Як холодні хвилі,
 Потім собі подивляться,
 Як сирота плаче,
 Потім спитай, де сирота, —
 Не чув і не бачив.

- Із яких рядків вірша видно, що поет зобразив Вітер як живу істоту? Прочитай.
- Як поведуться Море і Хвилі? Підтверди відповідь цитатами з тексту.
- Яка строфа вірша Тобі здається найсумнішою і чому? Відповідь обґрунтуй.
- Прочитай виразно поезію Тараса Шевченка «Вітер з гаєм розмовляє».

У квітні 1847 року за участь у таємній політичній організації — Кирило-Мефодіївському товаристві — Тараса Шевченка було заарештовано й заслано рядовим солдатом у далекі оренбурзькі степи із заборonoю писати і малювати.

Однак поет не скорився долі. Незважаючи на заборону, він продовжував і писати, і малювати, а девізом свого життя проголосив такі слова: «Караюсь, мучусь... але не каюсь...» Понад десять років мучився Тарас Шевченко в неволі. У неймовірно тяжких умовах,

крадькома, він писав поезії, що увійшли до «захалявних книжечок», створив понад 400 малюнків, виконаних олівцем, акварельними фарбами.

На півострові Мангишлак, у колишньому Новопетрівському укріпленні, зберігся сад, що заклав поет. Цей сад згодом оголошено «Заповідником Тараса Григоровича Шевченка». Засланий за наказом царя Миколи I до безводного казахського степу, Тарас Григорович сім років працював над тим, щоб серед пісків виплекати оазу, яка б дарувала людям радість. На знак великої поваги і пошани Кобзаря мешканці півострова дбайливо доглядають вирощений його руками сад.

Одним з найкращих дарунків для дітей серед небагатьох прижиттєвих видань Тараса Шевченка стала остання його книжка — «Буквар южнорусскій» (1861) — посібник для початкового навчання. «Буквар» було видано накладом 10 000 примірників, ціною 3 копійки кожний. Обсяг підручника — 24 сторінки. Зібрані кошти передавали на користь недільних шкіл.

«Буквар» Тараса Шевченка — перший підручник для навчання грамоти в школах України, написаний літературною мовою. Вдало підібраний різножанровий матеріал давав можливість учням вивчати звуки та літери, поєднувати їх у склади, читати слова і зв'язні тексти, вчитися каліграфічно писати, коротко ознайомлював з історичним минулим нашого народу, зразками усної народної творчості (загадками, прислів'ями, приказками тощо).

Сторінка «Лічба» містила необхідний матеріал для навчання математики в початковій школі. Відомо, що до заслання Тарас Шевченко мав намір стати вчителем малювання в Київському університеті, але здійснитися мрії не судилося.

Услід за «Букварем» письменник мріяв написати ряд підручників для початкової школи, однак передчасна смерть не дала йому здійснити ці задуми.

Помер поет у Санкт-Петербурзі в своїй кімнаті-майстерні в Академії мистецтв 10 березня 1861 року. Похований був спочатку на Смоленському кладовищі у цьому місті над Невою. У травні того ж року прах Тараса Шевченка перевезено в Україну і поховано на Чернечій (нині Тарасовій) горі біля міста Канева.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Іде весна, іде ясна,
Мов квітка розвилася,
І спогад нам несе вона
Про віщого Тараса,

Що більше сотні літ
Умер в чужій країні,
Та славний він на цілий світ,
Його всі знають нині.

Багато зла перетерпів,
Зазнав лихої долі,
Малим зостався без батьків
І вівці пас у полі.

Дідусь розказував не раз
Про козаків завзяття,
І слухав залюбки Тарас —
Блищали оченята.

Та пан Тараса в слуги взяв:
Картав, картав щоднини.
Тарас же нишком малював
Із панських стін картини.

Застав при малюванні раз
В саду його Сошенко,
Поміг, щоб вільним став Тарас,
Щоб вчитись став Шевченко.

Його пізнали малярі,
Хвалили вдале діло.
Але злякалися царі:
— Він вірші пише сміло!

Замовкло серце Кобзаря
У чужині холодній,
Та слово ясне, мов зоря,
Нам світить до сьогодні.

Бо в віршах пригадав Тарас,
Як нарід жив на волі,
Як козаки в воєнний час
Перемагали в полі.

Бо в віршах тих розповідав,
Як добре вільним бути,
Яка невольникам біда,
Як гнобить ворог лютий.

Які степи, який Дніпро
І українські люди,
Як переможе ще добро,
І весело всім буде.

Злякавсь, що пісня голосна,
Московський цар поганий,
Тараса в чужину прогнав,
Закув його в кайдани.

Та ще й писати наказав
Московський цар лукавий.

А все ж таки Тарас писав,
Ховав вірші в халяві.

І так в пустелі, в чужині
У самоті томився,
Писав про рідний край пісні
І Богу все молився.

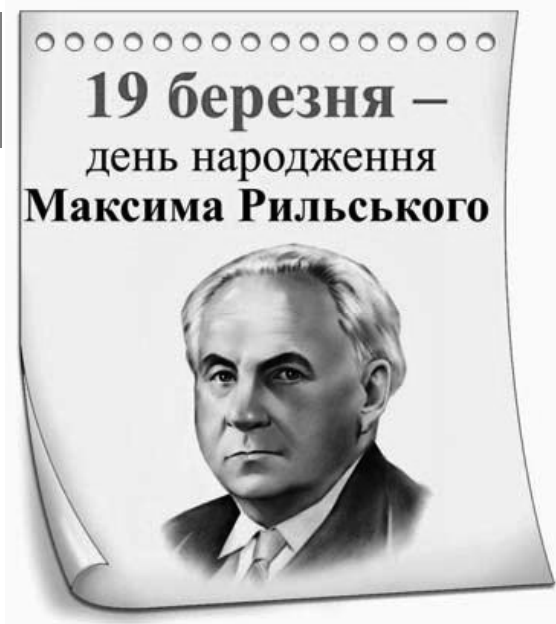
Як проминуло десять літ,
Вернувся він на волю,
Та невеселий був той світ,
Ридало серце з болю.

Щоразу у весняний час
Всі українські діти
Згадають: нас любив Тарас!
Йому дарують квіти.

Сповнить Тараса заповіт
Ніхто з нас не забуде,
І хоч минула сотня літ,
Він завжди з нами буде!

- Відтвори у пам'яті життєвий шлях Тараса Григоровича Шевченка.
- Які події послужили основою вірша Лесі Храпливої «Тарас Шевченко»? Підтверди їх відповідними цитатами з тексту поезії.
- Прочитай дві останні строфи вірша. Поясни, як розумієш їх зміст.
- Наведи приклади вшанування пам'яті Тараса Шевченка у Твоїй школі (селі, місті, родині тощо).

Дата народження:
19 березня 1895 року.

Місце народження:
м. Київ.

Дата смерті: 24 липня
1964 року.

Мова творів: українська.

Рід діяльності: поет,
перекладач, публіцист, гро-
мадський діяч.

Народився Максим Таде-
йович Рильський 19 березня
1895 року в Києві, у небагатій,
але знаній шляхетній родині.

Батько майбутнього поета, Тадей Розеславович — відомий український культурно-освітній діяч, етнограф, фольклорист, педагог.

Мати, Меланія Федорівна — проста селянка із села Романівка, нині Попільнянського району на Житомирщині. Вона була втіленням народної моралі, мудрості, доброти.

Зростав Максим під благотворним впливом материнської пісні, дружби із селянськими хлопчиками, захоплюючись розкішною красою Романівки, мальовничими берегами невеличкої, але чарівної річки Унави. Тут минули його дитячі та юнацькі роки, тут розвивався і міцнів щедрий поетичний талант, формувався світогляд, зародилася незгасна любов Максима Рильського до рідної землі.

Максим Рильський

РІЧКА

Хлюпоче синя річка —
Ой річка, ой ріка!
Юрба нас невеличка,
Зате ж бо гомінка.
І співи тут, і крики,
І радість тут, і сміх.

А вколо, як музики, —
Гурти пташок дзвінких.
І кожна ж то співає,
І кожна поклика:
«Ой небо, ой безкрає,
Ой річка, ой ріка!»

Он рибки затремтіли,
Пливуть із глибини.
Коли б співать уміли,
Співали б і вони.
А так за них співає
Компанія лунка:
«Ой небо, ой безкрає,
Ой річка, ой ріка!»...

- Чи можна вважати вірш Максима Рильського «Річка» автобіографічним? Відповідь обґрунтуй.
- Які картини виникають у Твоїй уяві під час читання поезії «Річка»? Опиши їх.

Максим Рильський

РОЗМОВА З ДРУГОМ

Ліс зустрів мене як друга
Горлиць теплим воркуванням,
Пізнім дзвоном солов'їним,
Ніжним голосом зозулі,
Вогким одудів гуканням,
Круглим циканням дроздів.
Ліс зустрів мене як друга

Тінню від дубів крислатих,
Смутком білої берези,
Що дорожчий нам за радість,
Кленів лапами густими,
Сосни гомоном одвічним,
Срібним шемранням осик.
І до друга я звернувся
Із промовою такою:
«Ти рости на втіху людям,
Отіняй кохання чисте,
Бережи нам світлі ріки,
Що полям несуть вологу,
Що запліднюють сади,

А за кожну деревину,
Що піде нам на будови
Чи на щогли корабельні,
Ми нові гаї посадим,
Щоб земля була весела,
Як веселе птаство в лісі,
Як веселії дерева».

- Визнач основну думку вірша «Розмова з другом» Максима Рильського.

- Відшукай у тексті вірша слова, якими передано своєрідність і неповторність кожного дерева в лісі. Прочитай їх.
- Прочитай звернення автора до лісу так, ніби говориш зі своїм другом.
- Склади три запитання до змісту поезії Максима Рильського «Розмова з другом». Задай їх однокласникам та оціни відповіді.

Максим Рильський

ДОЩ

Благодатний, довгожданий,
 Дивним сяйвом осіянний,
 Золотий вечірній гість
 Впав бадьоро, свіжо, дзвінко
 На закурені будинки
 Зголоднілих передмість.
 Відкривай гарячі груди,
 Мати земле! Дощ остудить,
 Оживить і запліднить, —
 І пшеницею, й ячменем,
 Буйним повівом зеленим
 Білі села звеселить.

- Які слова використовує Максим Рильський, описуючи дощ? Прочитай.
- У яких рядках автор розказує про значення дощу? Прочитай їх з відповідною емоційною тональністю.

Ази читання й письма давав хлопчикові батько. Він учив його з українських книжок. А ще любив читати дітям уголос твори Тараса Шевченка, Олександра Пушкіна, Адама Міцкевича. Батько вчив любити не лише книжки, а й природу, людей, світ. Якщо кудись їхав, то у візок, запряжений конем Попом, садовив і Максимка. Кінь був мудрий, ним ніхто не управляв, а якщо дорогою зустрічався хтось із селян, гривастий сам зупинявся.

Малий Максим багато читав, і потяг до поетичної творчості прокинувся у нього рано. Перші віршовані рядки він написав семирічним. Уже в 1907 році у газеті «Рада» побачив світ його перший вірш «Сон».

Здібний і добре підготовлений хлопчик вступив відразу до третього класу приватної гімназії в Києві. У гімназійні роки він продовжував писати вірші, а в 1910-му, коли Максиму Рильському було 15 років, вийшла його перша збірка *«На білих островах»*. 64 сторінки видання вмістили понад півсотні віршів, у яких юний поет шукав відповіді на запитання про життя і смерть, намагався зазирнути в майбутнє й замислювався над сенсом самопожертви за свій народ.

Закінчивши гімназію, Максим Рильський вступив на медичний, а потім перейшов на історико-філологічний факультет Київського університету. Але через революцію та громадянську війну змушений був покинути навчання та переїхати в село. Протягом десяти років учителював у Романівці, а потім у Вчорайшому і Бровках. Діти любили його. Максим Рильський ніколи не читав їм нудних нотацій, а якщо вже дуже пустували на уроках, то на хвилинку виходив з класу.

Складний і суперечливий був творчий шлях поета. Збірка, що засвідчила появу видатного поета, — книга *«Під осінніми зорями»*, яка вийшла у 1918 році, коли Максиму Рильському було 23 роки. Кожна наступна книга — це сходинка у творчому зростанні Максима Рильського як поета. Реальне життя поступово, але неухильно відображалось на сторінках його книг: *«Крізь бурю і сніг»*, *«Тринадцята весна»*, *«Гомін і відгомін»*.

У березні 1931-го, 36-річним, Максим Тадейович був заарештований і звинувачений у злочинах, яких не скоював. Проте він продовжував творити.

На весь голос зазвучала поезія Максима Рильського в роки Другої світової війни. Вийшли збірки: *«За рідну землю»*, *«Слово про рідну*

матір», «Неопалима купина» та ін. У 1943 році побачила світ поема «Жага».

Усе своє творче життя Максим Рильський плідно працював як перекладач. Взірцем майстерності є його переклад «Пана Тадеуша» польського письменника Адама Міцкевича. Досконалі й переклади Максима Рильського з французької, англійської, російської мов.

Максим Рильський

НЕ КИДАЙСЬ ХЛІБОМ...

— Не кидайсь хлібом, він святий, —
в суворості ласкавій,
бувало, каже дід старий малечі кучерявій.
— Не грайся хлібом, то ж бо гріх! —
іще до немовляти,
щасливий стримуючи сміх, бувало, каже мати.
Бо красен труд, хоч рясен піт,
бо жита дух медовий
життя несе у людський світ
і людські родить мови.
Хто зерно сіє золоте
в землі палку невтому,
той сам пшеницею зросте
на полі вселюдському.

- Визнач тему поезії Максима Рильського «Не кидайсь хлібом...».
- Поясни значення кожного вислову: «в суворості ласкавій»; «бо красен труд, хоч рясен піт»; «той сам пшеницею зросте на полі вселюдському».
- Продовжи вислів: У вірші «Не кидайсь хлібом...» йдеться не тільки про хліб, а й про _____.

МОВА

*Треба доглядати наш сад.
Вольтер*

Як парость виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян. Чистіша від сльози
Вона хай буде. Вірно і слухняно
Нехай вона щоразу служить вам,
Хоч і живе своїм живим життям.

Прислухайтесь, як океан співає —
Народ говорить. І любов, і гнів
У тому гомоні морським. Немає
Мудріших, ніж народ, учителів;

У нього кожне слово — це перлина,
Це праця, це натхнення, це людина.
Не бійтесь заглядати у словник:
Це пишний яр, а не сумне провалля;

Збирайте, як розумний садівник,
Достиглий овоч в Грінченка і Даля,
Не майте гніву до моїх порад
І не лінуйтеся доглядать свій сад.

- Чи можна вважати вірш Максима Рильського «Мова» актуальним і сьогодні? Відповідь обґрунтуй.
- Поясни, як Ти розумієш вислови: «Як парость виноградної лози, плекайте мову» та «не лінуйтеся доглядать свій сад». Обґрунтуй власну думку.

1. Які ознаки віршованого твору притаманні поезії Тараса Шевченка «Садок вишневий коло хати...»?
 - А Графічно виокремлені рядки
 - Б Змалювання картин природи
 - В Повчальність у змісті твору
2. Обери рядок з назвою поезії Максима Рильського, основною думкою якої є *повага до людської праці*.
 - А «Розмова з другом»
 - Б «Не кидайсь хлібом...»
 - В «Мова»
3. Склади невелику розповідь про життєвий шлях Тараса Шевченка.
4. Склади і запиши своє продовження поезії Максима Рильського «Розмова з другом».

Дата народження:
19 березня 1930 року.
Місце народження:
м. Ржищів Київської області.
Мова творів: українська.
Рід діяльності: поетеса,
прозаїк.
Народилася Ліна Васи-
лівна в учительській сім'ї.
Батьки майбутньої поетеси
були людьми високоосвіче-
ними, порядними. Батько знав
дванадцять мов, добре
орієнтувався в усіх навчаль-

них предметах і викладав їх у школі.

Коли дівчинці минуло шість років, сім'я переїхала до Києва. Тут ще зовсім дитиною застала її війна. «Я писала мало не осколком великі букви, щойно з букваря...», — сказала поетеса про ті тяжкі роки.

В Києві Ліна закінчила середню школу, вчилась у педагогічному інституті. У 1950-х роках закінчила з відзнакою Московський літературний інститут ім. Олексія Горького.

Писати вірші Ліна Костенко почала з дитинства, друкувати — з шістнадцяти літ. Перша збірка *«Проміння землі»* вийшла у 1957 році, через рік — *«Вітрила»*, у 1961 році — *«Мандрівки серця»*. Потім побачили світ книги поезій *«Над берегами вічної ріки»*, *«Неповторність»*, *«Сад нетанучих скульптур»*.

На своєму літературному шляху довелося Ліні Костенко пережити майже п'ятнадцятилітнє невизнання її як митця. Це був сумний період у житті письменниці зокрема і в історії української літератури взагалі. Але і тоді вона писала. Писала і складала в шухляду. Не зламалася, не зневірилася, не занепала духом, а шліфувала своє поетичне слово.

Поверненням Ліни Костенко була книжка поезій *«Над берегами вічної ріки»*, а потім з'явилися і *«Маруся Чурай»* і *«Берестечко»*. Згадана збірка й обидві поеми вміть зникли з книгарень, хоч і вийшли великими накладками!

За історичний роман у віршах *«Маруся Чурай»* та збірку поезій *«Неповторність»* письменниця була відзначена Державною премією ім. Тараса Шевченка.

Ліна Костенко видала збірку віршів для дітей *«Бузиновий цар»*.

Ліна Костенко

УСЕ МОЄ, ВСЕ ЗВЕТЬСЯ УКРАЇНА

(Уривок)

...Буває, часом спіпну від краси.
Спинюсь, не тямлю, що воно за диво, —
оці степи, це небо, ці ліси,
усе так гарно, чисто, незрадливо,
усе як є — дорога, явори,
усе моє, все зветься Україна.
Така краса, висока і нетлінна,
що хоч спинись і з Богом говори...

Ліна Костенко

* * *

Спинюся я і довго буду слухать,
як бродить серпень по землі моїй.
Ще над Дніпром клубочиться задуха,
і пахне степом сизий деревій.
Та верби похилилися додолу,
червоні ружі зблідли на виду,
бо вже погналось перекотиполе
за літом — по гарячому сліду...

Ліна Костенко

* * *

Дзвенять у відрах крижані кружальця.
Село в снігах, і стежка ані руш.
Старенька груша дихає на пальці,
їй, певно, сняться повні жмені груш.

Їй сняться хмари і липневі грози,
чиясь душа, прозора при свічі.

А вікна сплять, засклив мороз їм сльози.
У вирій полетіли рогачі.

Дощу і снігу наковтався комин,
і тин упав, навіщо городить?
Живе в тій хаті сивий-сивий спомин,
улітку він під грушею сидить.

І хата, й тин, і груша серед двору,
і кияшиння чорне де-не-де,
все згадує себе в свою найкращу пору.
І стежка, по якій вже тільки сніг іде...

- Як поетеса ставиться до рідної землі? Підтверди цитатами з прочитаних поезій.
- Якими словами Ліна Костенко виразила свою любов до отчого краю? Прочитай.

Всесвітній день води проголосила Генеральна Асамблея ООН, і вперше його святкували 22 березня 1993 року.

Основною причиною відзначення цієї дати є швидке зменшення запасів питної води.

У цей день організація із захисту навколишнього середовища звертається до всіх держав планети із закликом приділяти більше

уваги захисту водних ресурсів планети і здійснювати конкретні дії на національному рівні.

ХЛЮСЬ ТА ІНШІ

Коли надворі дощ, коли мені сумно і здається, що в усьому світі я зовсім сама, підходжу до вікна, дивлюсь, як стікають по шибці краплі, й думаю про Хлюся.

Усе почалося дуже просто. Припікала шалена спека. Асфальт м'яко вгинався під кедами. Пити хотілося страшенно. Нарешті мені трапивсь автомат, де була склянка. Я кинула монетку в шпаринку — й припала до води.

Ні! Я тільки хотіла відпити зі склянки, але так і застигла з розтуленим ротом. Зі склянки на мене дивилося два пильних зелених ока. Потім, трохи отямившись, я розгледіла чоловічка. Він був зеленкуватий, опецькуватий, а головне — надзвичайно кумедний. Увесь аж трусився від реготу, і я ледве розчула, як він пробулькав якимось мокрим голосом:

— Мерщій неси мене додому, а то я лусну зо сміху. Дуже лоскочуть газові бульбашки!

Я прожогом кинулася до свого дому. Якась тітонька люто закричала мені услід:

— Хуліганка! Злодюга! Поверни склянку!

Та я вже підбігала до свого під'їзду. Злетіла на п'ятий поверх, відімкнула двері й забігла до кімнати. Чоловічок усе ще реготав, але видно було, що ці газовані веселощі йому обридли. Він показав маленькою, майже прозорою ручкою на акваріум, і я швидко випустила його у воду. Він ураз посерйознішав. Став сумним і тихо сказав:

— Таки добрався. Мене звуть Хлюсь.

— А мене Оляна, — розгублено відповіла я і замовкла, бо не знала, що казати далі.

Хлюсь тим часом сперся ліктями на залізне окуття акваріума і заговорив:

— Мене прислали. Хто — поки що сказати не можу. Дізнаєшся вночі. Якщо згодишся... — він, сумніваючись, похитав головою, і я зрозуміла, що Хлюсь не знає, чи можна мені довіряти.

Отак ми й мовчали, дивлячись одне на одного. А рибки в акваріумі ніби очманіли від радості. Вони кружляли довкола Хлюся, тицялися в нього головами, як грайливі кошенята. А він час від часу поплескував то одну, то другу по спинці.

— Хлюсю, якщо не можеш, то не розповідай свої таємниці. Але скажи, що з рибами? Я їх ніколи такими не бачила.

— Просто вони знають, хто я і звідки, — Хлюсь махнув рукою і, ніби зважившись, заговорив швидко й схвильовано: — Мене прислала Стугна. Вона тебе знає і вірить, що допомогти нам можеш тільки ти.

— Стугна? Та це ж річка в бабусиному селі!

— А хіба ти не пам'ятаєш, як зовсім малою познайомилася з нею?

І раптом я згадала. Такий самий спекотний день стояв давно-давно. Я пірнаю дуже глибоко, дістаю дно річки і бачу перед собою велику браму — вхід до Печери. Але потім? Що було потім? Спогади стають розмиті й непевні. Якись маленькі істоти кружляють довкола мене. Крихітні дівчатка з довгими косами всміхаються мені й манять у глиб Печери. Дивні, обплетені водоростями, схожі на сухі корінці чоловічки налягли на браму — вона відхилилась, і з Печери вдарив сніп яскравого сонячного світла...

— Тоді Стугна вибрала саме тебе. Вона дала тобі дивовижну силу. Бо ти й справді любила Річку. Любила просто за те, що вона Річка. Бачиш, більшість людей любить тільки те, що корисно. Або смачно. Рибу люблять — смажену, раків — варених. А Річку — за те, що з неї беруть

воду й виливають у неї отруту, — Хлюсь замовк, і я побачила раптом, який він старий і стомлений.

— Хіба я особлива якась? Чому ти кажеш, що тільки я здатна допомогти?

— Тоді, коли ти побувала в Печері, ми вирішили дати тобі нашу силу. Ти знаєш, про що думають звірі, чого бояться птахи та риби, й відчуваєш, що трава жива. Але досі ти не знала, звідки в тебе це вміння. Ти була малою і могла розповісти про Печеру комусь із дорослих. Скоріш за все з тебе посміялися б. Але хтось міг і перевірити. Тоді б ми пропали. Всі й назавжди.

— А хто це — ви? — запитала я. Мені було трохи лячно й дуже цікаво.

— Побачиш уночі. А тепер я мушу відпочити. Мандрувати трубами і шукати саме той автомат, з якого ти захочеш напиться газованої води, — то страшна морока.

Хлюсь позіхнув, склав маленькі зелені ручки, повільно опустився вниз і ліг на піщане дно акваріума...

Прокинувся Хлюсь, коли надворі було вже зовсім темно.

— Ну, то як, ти вирішила? Готова летіти до Печери?

Коли я відповідала, голос у мене трохи захрип:

— Летіти? На чому? — уявила, як біля мого під'їзду приземляється літак чи вертоліт. І бабусі, які, мабуть, ніколи не сплять, а так і ночують на лавочках, щоби, бува, не пропустити щось цікаве, здіймають страшний галас.

— Дуже просто, — Хлюсь потер очі, стріпнувся й остаточно прокинувся. — Ми полетимо у мильній бульці. Ми завжди так подорожуємо. Треба ж якось використовувати здобутки цивілізації, — Хлюсь сумно всміхнувся.

Я знизала плечима і, все ще не вірячи, що це мені не сниться, пішла у ванну по суничне мило. Булька в мене вийшла зовсім маленька. Вона стрибала по вовняному

килимів і ось-ось мала луснути. Та Хлюсь дуже спритно підтягнувся на металевому окутті акваріума, м'яко стрибнув на килим і ледь-ледь торкнувся бульки зеленою ручкою.

Булька почала рости. Вона мінилася різнокольоровими

барвами, сяяла у світлі маленької настільної лампи, немов неонові реклами. Я не могла відвести від бульки очей. Але тут відчула, як волога прохолодна ручка торкнулася моєї руки. Хлюсь видряпався на крісло й, міцно обхопивши мою долоню, раптом перестрибнув усередину бульки. Я не стямилася, як теж опинилася на дні велетенської райдужної кулі. Пахло суницями й щипало очі.

— Ну, а тепер дмухай, — Хлюсь смішно роздув щоки й почав щосили дмухати на стінку бульки.

Величезна прозора куля гойднулася, легко відірвалася від підлоги, на хвилину зависла на підвіконні й, підхоплена вітром, полинула в синьо-чорне зоряне небо.

- Як зустрілися Олянка і Хлюсь? Прочитай.
- Про що попросив Хлюсь Олянку? Відповідь підтверди цитатами з тексту.
- Яка розмова відбулася між героями оповідання? Прочитайте в особах.
- Якої допомоги і чому чекали Стугна і Хлюсь від дівчинки? Відповідь підтверди цитатами з тексту.
- Як, на Твою думку, могла б завершитися подорож Хлюся та Олянки до Стугни? Розкажи про це своїм однокласникам.

Щорічно з 1962 року 27 березня весь світ відзначає Міжнародний день театру. Цей день став справжнім святом не тільки для акторів та інших майстрів сцени, а й для мільйонів глядачів.

Слово «театр» означає місце, призначене для показу драматичних творів мистецтва перед публікою.

П'єса — драматичний твір, зазвичай призначений для виставляння на сцені.

Неля Шейко-Медведєва

ЛИСИЦЯ, ЩО ВПАЛА З НЕБА

П'єса-казка на 2 дії

за мотивами українських народних казок

(Скорочено)

Дійові особи: Вовк, Віл, Лисиця, Овечка, Ворона, Чумак, Сірко, Пастушок, Заєць, Дівчина, Гусочка.

Дія перша

Діялося це в ті далекі часи, коли ще звірі і говорили, і співали, а люди їх за рівних мали й щодень про них нові казки складали...

Ніч. Засніжений ліс. Місяць уповні. Чути тупіт, вигуки, постріли, вовче виття. З'являється, кульгаючи, Вовк у пошматованому дівочому кожусі й барвистій хустці.

Ворона (вигулькує з темряви). Тут він. Сюди! Сюди!

З'являються Чумак з рушницею, Віл з перебинтованою шиєю, Дівчина зі смолоскипом, Пастушок з двома батогами, Сірко із залізним ланцюгом. На грудях у Сірка — металевий знак його старшинства над собаками. Біля Сірка — Овечка з дзвіночком. Позаду неї Заєць із бубном. На голові у Зайця малинова шапка із соболевою оторочкою...

Вовк. Попався! *(Падає навколішки, затуляє голову лапами.)*

Чумак (до присутніх). Відступіть назад! Стрілятиму!

Сірко. Я протестую! Треба спершу вислухати свідків і винести присуд!

Віл (хрипко, натужно). Свідчу, що саме цей шкуролуп скалічив мене!

Заєць (піднімає лапу). Свідчу, що він погубив моє зайченя!

Чумак. Свідчу, що цей паливода¹ пограбував мене і моїх побратимів-чумаків!

Дівчина. Свідчу, що цей вовчище гнався за мною, і я, щоб врятуватися, кинула йому хустку й кожушок!

Пастушок. Свідчу, що вчора він заліз у кошару...

Овечка. І, прикинувшись собакою, підмовляв мене піти з ним на вечорниці!

Сірко. Смерть вовцюганові!

Усі. Смерть! Смерть!

¹ Паливода — відчайдушна людина, яка нічого і нікого не боїться й ні перед чим не зупиняється.

Розступаються. Чумак прицілюється.

Вовк (*підхоплюється*). Постривайте! А останнє слово?

Сірко. Говори!

Вовк (*знімає козушок, хустку, кидає на сніг*). Каюся! І присягаюсь: якщо помилуєте мене, довіку не їстиму м'яса!

Усі. О-о-о!

Вовк. Буду зайцеві кумом!

Усі. Ого!

Вовк. Пастушкові — помічником! Чумакам — приятелем! Дівчатам — братом! Ще й охоронятиму і ліс, і село від будь-яких напасників.

Німа сцена.

Чумак (*до присутніх*). Ну, що скажете?

Пастушок. Раз до мене у помічники набивається...

Дівчина. А до мене — у брати...

Овечка. Хай живе!

Заєць. І нехай буде лісовим старостою! (*До Чумака.*) Ну, який з мене староста, якщо я сам себе не можу захистити! (*Знімає малинову шапку, подає її вкрай здивованому Вовкові.*) На — старостуй!

Чумак. Якщо справно охоронятимеш, ми будемо тобі данину приносити.

Дівчина. Овочі та фрукти!

Сірко. Я протестую!!! (*Іде геть.*)

Віл. І я протестую. (*Теж іде геть.*)

Вовк (*дуже розгублений*). Дякую... Всім дякую! Будьте певні: вмру, а слова не зламаю! (*Одягає шапку.*)

Усі. Слава!!!

Минуло три роки. Вовк тримає своє слово, хоча Ворона насміхається над ним, а Сірко не довіряє йому.

Одного осіннього дня на подвір'ї Вовка трапилася незвичайна пригода. Раптом згори пролунало пронизливе: «А-а-а-а!!»

Вовк несамохіть підставляє лапи. З неба прямо йому в лапи падає якийсь рудий клубок і збиває з ніг. Вовк котиться ліворуч. А клубок — праворуч. Вовк підхоплюється, шкутильгає до непорушної Лисиці.

Вовк. Лиско! *(Нахиляється над нею.)* Ти жива чи ні?

Лисиця *(розплющує очі).* Де я?

Вовк. На землі. У Чорнолісі.

Лисиця. Ой, як далеко! А це твоя хата?

Вовк. Моя. *(Показує вгору.)* А що ти там робила?

Лисиця. Вчилася літати.

Вовк. Хто ж тебе в небо підняв?

Лисиця. Журавель. Я його всю весну та літо вчила танцювати, а він пообіцяв, що навчить мене літати. Підняв аж у захмар'я й каже: «Ну, а тепер лети сама. Я втомився».

Вовк. От безсоромник!

Лисиця. Не те слово! Як же я до свого дому дістануся?

Вовк. Не журись! Я накажу бобрам, щоб вони тобі візок змайстрували, в людей бичка випрошу, і поїдеш потихеньку.

Лисиця. Дякую тобі, Вовчику! Тільки ж чи вони тебе послухаються?

Вовк. Послухаються!

Лисиця. Чи не знайдеться в тебе, братику, м'ясця? Страх як хочеться їсти...

Вовк. Ні, сестрице. Капуста є, морква, каша. Хочеш каші? Або сиру?

Лисиця. Так, але я, мабуть, не дошкутильгаю до хати.

Вовк. Не біда. Кашу я тобі принесу, а сир — у кошику, що біля тебе. *(Біжить у хату.)*

Лисиця *(бере сир)*. Який у вас добрий Вовк!

Ворона. Не добрий, а дурний!

Лисиця. Чому, голубко, чому?

Ворона. Даси сиру — скажу!

Лисиця *(відламує шматок)*. На! Їж на здоров'я!

Ворона. Він у нас... прибитий. Три роки тому заліз у кошару... *(Щось нашіптує Лисиці.)*

Лисиця. Який жах!

Ворона. І я так кажу!

Лисиця. І він ні разу?..

Ворона. Ні!

Лисиця. А ти, я бачу, розумна пташка... Все бачиш, усе знаєш...

Ворона. Все, Лисонько! Все чисто і бачу, і знаю!

Лисиця. Мені здається, голубко, що ми з тобою заприятелюємо.

* * *

Далі у п'єсі йдеться про те, як Лисиця живе у Вовка, прикидаючись дуже немічною, беззахисною. Простодушний Вовк її годує, береже. Лисиця ж потай одягає його кожух, стару шапку, бігає в село красти все, що трапиться. Ворона їй допомагає, оббріхуючи Вовка. Лисиця замислює повернути голодного Вовка на розбійництво. Але він, хоча й ображений, що йому ніхто не вірить, відмовляється: «Ні. Я слово дав...»

Якось Лисиця притягла на подвір'я велику Гуску. За нею женеться розлючений Сірко, прибігли й інші мешканці

села. Залякана помстою Лисиці Гуска говорить, що її поцупив Вовк.

Сірко обнюхує Гуску, а вона пахне лисицею. Він вимагає від Вовка, щоб до них вийшла Лисичка-калічка, яка живе тут. Вовк уперто захищає Лисицю, а перелякана Гуска продовжує вказувати на нього.

Обурені звірі забирають у Вовка шапку старости. Він ніяк не може второпати, чому його обмовила Гуска. Лисиця і Ворона підбурюють скривдженого Вовка проти Сірка.

Дія друга

Те саме подвір'я. Деревя, кущі вкриті памороззю. З комина Вовчої хати валить дим. Із лісу виходить Заєць зі саморобним луком, піднімає грудку й кидає її у вікно. З хати вибігає Лисиця. Побачивши її, Заєць шмигає в кущі. Лисиця його вистежує і погрожує, що з'їсть зайчєнят.

На стежці з'являється Вовк. Він мовчки кладе мішок на землю. Лисиця, побачивши, що у мішку мерзла картопля, налітає на Вовка, б'є його і йде з двору.

Лисиця з Вороною викрадають у Дівчини клунок з рєчями, а винним роблять Вовка. Вовк, побачивши в Лисиці обнови, наполягає, щоб вона їх негайно повернула. Але крутійка знову дуриє Вовка: «Це мені віддали по-доброму!» Вона вимінює у довірливого Пастушка Овечку на «чарівний» пиріжок. Начебто, «хто його з'їсть, той стає мудрим-мудрим і щодня зможе гуляти небесним лісом».

Вовк ніяк не збагне, чому йому нічого не дають, цькують собаками. Лиска наставляє Вовка: «Бо тобі личить не просити, а брати!»

Чути ревіння волів, скрип коліс. Це чумаки повертаються додому. Лисиця посилає Вовка відібрати у Чумака рибу. Та він вихоплює рушницю і стріляє у Вовка. «Ось тобі, зраднику!» Вовк, завивши, втікає. А Лисиця падає на дорогу, наче мертва. Здивований Чумак кидає її на віз, думаючи, який славний з неї буде комір. Та Лиска не дрімає. Вона скидає з воза рибу, яку Ворона підхоплює і носить у кущі.

На Вовчому подвір'ї Лисиця сортує рибу, але жодної не дає голодному Вовкові. Натомість пропонує навчити його ловити рибу в ставку без вудки. Вона стрибає на спину Вовку, який везе її до ставка.

Задоволена **Лисиця** співає:

Нащо мені той візок,
З журавля упала —
Коли в мене є вовчок!
Вовка осідлала.
Я лисичка бувала,
Нащо мені ті бички?
Я в небі літала.
Мене возять вовчки!..

На ставку Вовк пробиває ополонку. За порадою Лисиці він опускає хвіст у воду, дрижить від холоду і примовляє: «Лови-и-ися, рибко, вели-и-и-ка й мале-е-е-нька...» Лисиця, щоб позбутися Вовка, адже він їй заважає красти, побігла в село за Сірком.

* * *

Ворона починає розуміти, що Лисиця — злодійка, яка замислила чорну справу, і хоче допомогти Вовкові.

Ворона. Втікай, Вовче! Лисиця до Сірка побігла.

На березі з'являються Сірко, Чумак з рушницею, Дівчина з рогачем, Пастушок з палицею, Лисиця, Віл, Гуска.

Лисиця. Он він! *(Швидко втікає.)*

Чумак цілиться у Вовка.

Ворона *(підлітає до Чумака).* Не стріляй! Не стріляй! Це не він крав!

Сірко. А хто ж?

Ворона. Лисиця!

Сірко. Чому ж ти кричала: «Во-о-овк!»?

Ворона. Бо Лисиця казала, що вовки від моркви здихають.

Чумак. Ну й дурна ж ти!

Ворона. А ви дуже мудрі?!

Усі знічуються, вмовкають.

Сірко *(до Вовка).* Чому ж ти мовчав? Прийшов би й сказав: так і так...

Вовк. Я каза-а-а-ав.

Сірко *(подає йому лапу).* Вставай!

Чумак. Ну й Лисиця!

Сірко. За хвіст її — та в суд!

Вовк. Не впіймати вам її. Хата в мене — мов фортеця. А під нею лаз, що тягнеться аж до сусіднього лісу.

До гурту підбігає Заєць.

Заєць *(до Вовка).* Не дивися на мене, катюго! *(Вклоняється всім іншим.)* Шановні сільчани! Мене прислали до вас звірі по малинову шапку, бо ми хочемо обрати собі лісового старосту.

Вовк. Кого?

Заєць. Лисицю, що впала з неба.

Усі сміються.

(Розгублено.) Чому смієтеся? Вона ж така сердечна, така...

Чумак (до зали). Ну, що ж! Піднесемо їй шапку! За гарну науку!

* * *

Вовкова хата. Овечка в брудному козушку понуро тупцює біля кілка, до якого її прив'язано. З хати виходить Лисиця. В лапах у неї ніж.

Овечка (побачивши ніж, злякано). А мені оте... гостре не подобається.

Лисиця. Дурненька! Я переріжу ним шнурок, і ми з тобою, обнявшись, полетимо на небо...

На подвір'я влітає Ворона.

Ворона. Чепурися, Лиско! І люди до тебе йдуть, і звірі! Шапочку тобі малинову несуть!

Лисиця. Справді? А що з Вовком?

Ворона. Прибили й укинули в ополонку.

Лисиця біжить у хату, тягнучи за собою Овечку. На подвір'ї з'являються Чумак і Заєць. У лапах у Зайця — шапка лісового старости.

Заєць. Гей, Лисичко, де ти?

Лисиця (визирає з вікна). Тут...

Заєць. Вийди до нас.

Чумак. Ми порадилися, Лисонько, і вирішили обрати тебе лісовим старостою!

Лисиця. О! Дякую вам за честь!

Чумак. Отже, згода?

Лисиця. Еге...

Чумак. Тоді прийми від нас цю шапку і носи її собі на радість!

Лисиця. Не можу вийти. Ногу підвернула. Нехай Заєць принесе її в хату. *(Зачиняє вікно.)*

Чумак. Е, ні. Мені наказано, щоб я тобі її надягнув і присягу з тебе взяв.

Пауза.

(До Зайця.) Обманув ти нас, Зайче! Не хоче Лиска старостувати! *(Повертається і йде геть.)* Доведеться обрати Ведмедя.

Заєць іде за ним. З хати вибігає Лисиця.

Лисиця *(підбігає до Чумака).* Ні, ні, я хочу! Хочу!

У цей час з лісу вибігають Вовк, Сірко, Дівчина, Пастушок, Гуска. Лисиця кидається до хати, але на порозі з'являється Овечка з кочергою.

Пастушок. Моя Біляночка!..

Дівчина *(хапає Лисицю за кожух).* Мій кожух! Мої коралі!

Ворона *(скидає з шиї дукачі¹).* І дукачі твої.

Чумак. Ведіть у село розбійницю!

Вовк. Ох, Лисичко, Лисичко...

Лисиця. Не охай! Якщо я, впавши з неба, не загинула, то на землі таки не пропаду!

Я — лисичка бувала,

З журавля упала,

Я у небі літала.

Всіх вас ошукала!

Ворона. Іди, йди, «розумнице»!

Чумак, Пастушок, Дівчина ведуть Лисицю.

Заєць *(віддає Вовкові шапку).* Вибач, куме...

¹ Дукач — жіноча прикраса у вигляді монети.

- Назви головних героїв п'єси «Лисиця, що впала з неба».
- Використовуючи цитати з тексту, охарактеризуй одного з героїв п'єси Нелі Шейко-Медведевої Вовка (Лисицю) за таким планом:

1. Які риси характеру притаманні героєві?
 2. Як ставиться письменниця до свого героя?
 3. Яким є Твоє ставлення до цього персонажа?
- Склади план п'єси.
 - Інсценізуй з однокласниками уривок з п'єси Нелі Шейко-Медведевої «Лисиця, що впала з неба».

1. Хто є автором збірки віршів для дітей «Бузиновий цар»?

- А Максим Рильський
- Б Леся Українка
- В Ліна Костенко

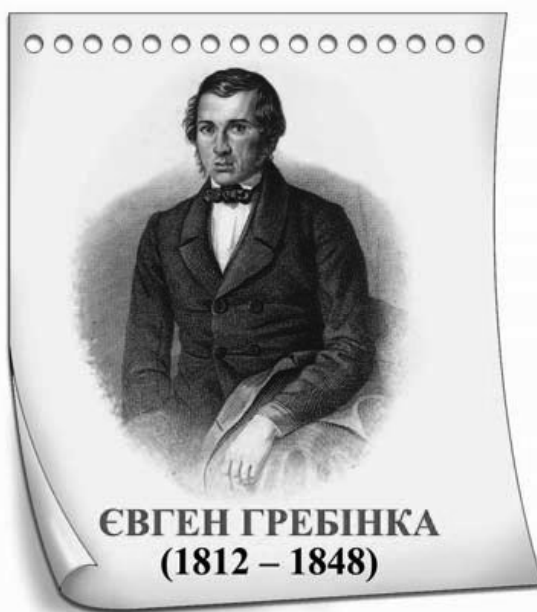
2. Обери три риси характеру, притаманні Лисиці з п'єси Нелі Шейко-Медведевої «Лисиця, що впала з неба».

- А Щедра
- Б Довірлива
- В Злодійкувата
- Г Працелюбна
- Ґ Корислива
- Д Весела
- Е Відважна
- Є Турботлива
- Ж Добра
- З Хитра

3. Склади план оповідання Лесі Вороніної «Хлюсь та інші».

- У третьому класі Ти вже читав(-ла) байки. Які жанрові особливості має байка? Пригадай відомих байкарів і назви їх творів.

Народився Євген Гребінка на Полтавщині в родині відставного офіцера. Початкову освіту здобув у домашніх умовах, згодом навчався в Ніжинській гімназії вищих наук. У гімназії почав писати вірші.

У червні 1835 року Іван Сошенко познайомив Євгена Гребінку з Тарасом Шевченком. Пізніше поет брав участь в організації викупу Тараса Шевченка з кріпацтва.

На Полтавщині Євген Гребінка відкрив своїм коштом парафіяльне училище для селянських дітей, збирав твори українською мовою та писав багато сам. Ще за життя вийшло друком вісім томів його творів.

ЗЛИЙ КІНЬ

Учора мій сусід купив собі Коня
Із табуна, татарського, презлого,
Такого жвавого, такого вже баского!
Дивлюсь: сусід і вся його сім'я
Уздечки не напнуть на його.
Сусід сусідів кликати став
І могорич¹ пообіщав,
Щоб тільки допомогли йому Коня упорать².
Народ зійшовсь та гук такий підняв,
Мов цілину п'ять плугів орють.
А Кінь жахається да рже,
На дибки спиниться да гривую мотає,
То піде боком, то б'ється і кусає.
Котрий сміліший був, то вже од Коника тікає.
Прийшлося сусідові, мовляв, хоч сядь да й плач.
Аж дивляться, іде Петро Деркач —
Розумний чоловік і в конях силу знає —
Іде і здалеку чуприною киває. Прийшов —
І ввесь базар нікчемний розігнав,
І сміло до Коня побрався потихеньку,
Все свистячи, повагом, помаленьку,
Все гладив, подивлюсь — уже і загнуздав³.
Пани! чи чули, як Деркач Коня поймав?

¹ Могорич — частування з приводу успішного завершення якої-небудь справи.

² Упорати — довести до ладу що-небудь, зробити порядок десь, у чомусь.

³ Загнуздати — вправляти вудила в уздечки в рот коневі або іншій тварині.

- Яку подію описує Євген Гребінка у байці «Злий кінь»? Прочитай.
- Що схвалює, а що засуджує автор твору? Підтверди цитатами з тексту.

Євген Гребінка

ЛЕБІДЬ І ГУСИ

На ставі пишно Лебідь плив,
А Гуси сірії край його поринали.
«Хіба оцей біляк вас з глузду звів? —
Один Гусак загомонів. —
Чого ви, братця, так баньки повитріщали?
Ми попелясті всі, а він один між нас
Своє пиндючить пір'я біле.
Коли б ви тільки захотіли,
Щоб разом, стало бить, вся бесіда взялась,
Ми б панича сього якраз перемастили».
І завелась на ставі ґеркотня,
Гусине діло закипіло:
Таскають грязь і глей зо дна
Да мажуть Лебеда, щоб пір'я посіріло.
Обмазали кругом — і трохи галас стих;
А Лебідь плись на дно — і випурнув як сніг.

- Який вчинок стосовно Лебеда надумали здійснити Гуси? Прочитай.
- Які риси характеру висвітлює цей вчинок? Відповідь обґрунтуй.
- Чому Гусям не вдалося «перемастити» Лебеда? Доведи свою думку.

Народився Леонід Глібов на Полтавщині в родині управителя кінськими табунами пана. Початкову освіту здобув удома за допомогою матері. Згодом навчавсь у Полтавській гімназії та Ніжинському ліцеї вищих наук. Під час навчання в гімназії почав писати вірші російською мовою, а вже в Ніжині звернувся до жанру байки.

Працював учителем

історії та географії, видавав власну газету.

Широке визнання в українській літературі Леонід Глібов здобув як байкар. Усього він написав понад сотню творів цього жанру.

Леонід Глібов

ЛАСТІВКА Й ШУЛІКА¹

Трудяща Ластівка край берега літала,
Земельку мокрую збирала,
Щоб хатоньку собі зліпить,
Щоб де було і їй, і діткам жить,
Тихеньку долю веселити,
І Бога, і людей хвалити.
Сидів Шуліка на вербі
І так до неї обізвався:
— Дивуюсь я тобі, —
Не раз я придивлявся,

¹ Шуліка — великий хижий птах родини яструбиних з довгими крилами і загнутим дзьобом; коршак.

Усе ти між людьми і не боїшся їх,
Пройдисвітів таких,
Не тільки що під стріхою співаєш,
Ще й у вікно літаєш...
От хоч і я — не в тебе вдавсь,
Шулікою на світі звуся,
А лиха від людей набравсь,
І зло бере, а все-таки боюся;
Досадно стане хоч кому:
Тобі привіт, мені — біда велика.
А та йому:
— Я — Ластівка, а ти Шуліка;
Я людям не чинила зла,
Де не була,
А ти подумай, пане-брате,
Яке життя твоє завзяте:
Ввесь вік курчат і пташечок хапав,
Ні ласки, ні жалю не знав.

Давно-давно мовляють люде:
Що добренько роби, то добре й буде.

Леонід Глібов

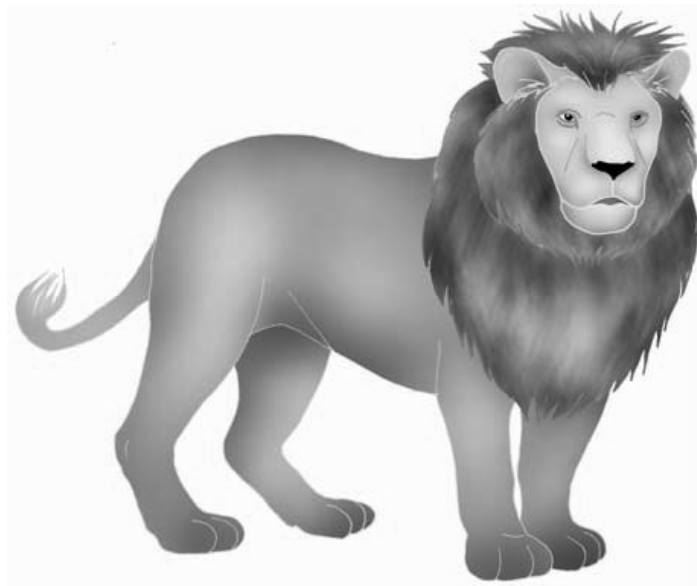
ЛЕВ ТА МИША

Старенька Миша горювала:
Їй ніде, бідній, було жить,
Головоньки на старість прихилить;
Сама собі по світові блукала...
Діток нема: були колись —
Теперечки по світу розбрелись, —
Одним одна зосталась мати.

Пішла вона звичайненько прохати,
Щоб Лев в дуплі дозволив їй,
Самотній та старій,
Хазяйство завести маленьке
Біля їх милості близенько.
— Хоч сила всім страшна твоя,
Хоч пан ти, — каже, — між панами,
Та хто зна, що ще буде з нами:
В пригоді, може, стану й я...
— Хто? Ти? — Лев заревів. — Така погана?
Мене, такого пана,
Сюди задурювать прийшла?
Пішла!
Бач, теревені розпустила!
Тікай, поки ще ціла! —
Злякалась Миша та притьмом
Поміж травною, лопушком
З переполоху почухрала —
Туди-сюди — й з очей пропала.
Раз Лев пішов поживи розглядать
Та у тенета якось і піймався.
Рвонув він раз — тенета не тріщать;
Удруге, втретє — ні... Вже як не силкувався,
Як не ревів,
Як не вертів,
А все-таки не вивертівсь — зостався.
Прибігли люди, узяли
Зв'язали бідного та й повезли
По ярмарках в залізній клітці
На диво світові всьому
(Видно, були німецькі митці!).
Прийшлося гірко бідному йому...

Згадав про Мишу, що вона казала,
Та й дума плачучи: «Якби вона була,
Загинути б мені, дурному, не дала;
Тенета б всі попрогризала...
І я б гуляв оце в зеленому гаю,
Мов у раю...»
А сам, сердешний, слізоньки ковтає:
Є каяття, та вороття немає!

Скажу я, люди добрі, й вам
(До казки приказка годиться
Хоч і панам):
Не плюй в колодязь: пригодиться
Води напиться.

- Чи можна з тексту байок судити про те, кого в них засуджує Леонід Глібов? Власну думку обґрунтуй.
- У яких словах зосереджено мораль (повчальний висновок) кожної байки? Прочитай.

В Україні свято сміху користується особливою популярністю і любов'ю.

За однією з версій, воно з'явилося ще в Стародавньому Римі, за іншою — в Індії. Але найімовірнішою і правдивою версією вважається та, за якою це веселе свято було започатковане у Франції в XVI столітті, коли Новий рік перенесли з 1 квітня на 1 січня. Народ

дуже чекав подарунків від свого короля, але так і не дочекався. І назвали цей день Днем обману. Після тривалих гулянь люди почали жартувати одне над одним, розігрувати, і у підсумку цей день став справжнім святом веселоців і гумору.

Своє визнання свято одержало у XVIII столітті. І ось уже впродовж багатьох століть практично в усіх країнах світу 1 квітня можна пожартувати над своїми друзями, батьками і навіть... учителями. Але пам'ятайте, що і ви не застраховані від розіграшів! Будьте наготові: запасіться відчуттям гумору, приготуйте веселі жарти та головне — не ображайтеся на розіграші!

ХИТРИЙ ІВАСЬ

— Івасю, ти вже такий великий, а примушуєш малого Петрика нести і твого портфеля.

— Хай вчиться допомагати старшим.

СПІЛЬНИЙ ПЕСИК

Учителька картає Ганнусю:

— Чому твоє оповідання про песика таке саме, як і у твоєї подруги Даринки?

— Бо у нас спільний песик.

НА УРОЦІ

Учитель розказує учням:

— Місяць дуже великий. На ньому могли б розміститися мільйони людей.

Малий Петрик зітхнув.

— Чого це ти зітхаєш? — здивувався вчитель.

— А що робитимуть ті бідні люди, коли Місяць стане серпиком?

НЕ ВГАДАЛА

— Васю, — говорила Оріся, — чому ти такий замурзаний?.. Я навіть можу вгадати, що ти сьогодні їв на сніданок.

— Угадай.

— Яєчню, от що.

— А от і не вгадала. То я ще вчора яєчнею снідав.

- Розподіліть ролі та розкажіть усмішки, пам'ятаючи, що гумор не має ображати людину, а почуття гумору є позитивною якістю особистості.
- Які ще усмішки Ти знаєш? Підготуйся до їх виразного переказу із дотриманням основних норм літературної вимови.

ХЛОПЧИК ОХ

Познайомтесь: хлопчик Ох,
Охає за десятьох!

Ранок стеле світлу путь,
Школярі до школи йдуть.
Тільки Ох прилип до ліжка:

— Ох! Полежу ще хоч трішки...

Для Максима, Юри, Клави —
Для усіх урок цікавий.
Ох зіває в кулачок:

— Ох! Як довго йде урок!..

Ось указку Ох тримає —
Хлопець Африку шукає:

— Ох! Куди це з карти зник
Всім відомий материк?..

Ох рішати став задачу
І над нею ледь не плаче:

— Ох! Задача нелегка,
Краще я спишу в друга...

Ох заглянув у шпаргалку,
Та шпаргалку-виручалку
В нього вчитель відібрав...
Ох! Навіщо підглядав?!

Мати страву варить сину,
До обіду півгодини.
Ох за нею ходить вслід:

— Ох! Коли вже той обід?

Триста кроків до кіно,
Пішки був би там давно,
Та сидить Ох і чекає:

— Ох! Трамвая щось немає.

Мчить на санках із гори
Цілий поїзд дівчорі.
Тільки Ох там нема:

— Ох! Мороз мене пройма!

Ми комедію дивились,
Ми сміялись — аж
втомились.

Тільки Ох один бубнів:

— Ох! Я спати захотів...

Дощ весняний сіє з неба,
Обійти калюжу треба.
Ох спинивсь і дожида:

— Ох! Хай висохне вода!..

Треба Оху м'яч підняти
Там, де гуси й гусенята.
Ох спинився і гука:

— Ох! Боюся гусака!

Одягли ми ковзани,
І у всіх біжать вони.
Ох — мов козлик на льоду:

— Ох! Тримайте! Уп-паду!

І Андрійко, і Микола
Кличуть Оха грать в футболу.
Ох із місця анітрішки:

— Ох! Болять у мене ніжки...

Ми селянам помагаєм,
Колоски в степу збираєм.
Тільки Ох не йде у поле:

— Ох! У мене в боці коле!..

У вікно влетіла муха
Й сіла Охові на вухо.
Ох руки не підійма:

— Ох! Нехай злетить сама!..

Сонце гріє гаряче,
Сонце гріє, аж пече.
Тільки Оху це байдуже:

— Ох! Вода холодна дуже...

На рибалці ми удвох,
Вудку взяв і хлопчик Ох,
Та заснув там: люлі-люлі!..
Ловись, рибко... із каструлі!..

Коло річки Ох бродив,
Черевики забруднив.

— Ох! Це ж треба мити їх?
Краще я піду в брудних...

Коло вогнища хлоп'ята.
Дрова Ох пішов шукати.
Як пішов, то й не прийшов —
Ані Оха, ані дров!

Може, він прийшов у клас?
Може, Ох той серед вас?

- Які епізоди з життя хлопчика Оха розповів автор? Прочитай і назви кожний з них.
- Оберіть епізод, який Вам найбільше сподобався, та інсценізуйте його.
- Чи варто брати приклад з героя поезії Грицька Бойка «Хлопчик Ох»? Обґрунтуй свою позицію.

Щорічно 1 квітня у світі відзначають Міжнародний день птахів. Саме цього дня у 1906 році була підписана Міжнародна конвенція з охорони птахів. Причиною підписання Конвенції стало занепокоєння вчених різних країн масовим зменшенням кількості пернатих і загрозою зникнення багатьох їх видів у всьому світі.

Птахи не тільки прикрашають ліси, поля, луки, парки, сквери. Вони є справжніми помічниками і друзями людини. Знищуючи велику кількість шкідників сільського та лісового господарства, птахи зберігають для людей врожаї садів, полів, городів.

Анатолій Давидов

ЩАСЛИВА ОЗНАКА

Лелече. Так називається наше село. Його єдина вулиця простяглася вздовж узлісся Чорного бору, а з протилежного боку двори впираються в болото. Щоправда, болота як такого вже нема. Висушили його кілька років тому. Тепер на цьому місці овочі вирощують.

Час від часу до нас спеціалісти-меліоратори навідується, нещодавно навіть професор приїздив. Довго полями ходив із сільським начальством, навіщось м'яв ґрунт у руках, заглядав у дренажні труби, придивлявся до води в каналах...

Обідав Сисой Олександрович, так звали професора, у нас. Його мій тато, агроном, запросив. Зблизька професор

видався мені звичайнісінькою людиною. Навіть схожий на нашого вчителя біології Володимира Петровича. Такий самий сухорлявий, розсудливий. За обідом дорослі розмовляли про сільські справи, радилися з Сисоєм Олександровичем, як провадити польові роботи, а я тихенько сидів у своїй кімнаті й вслухавсь у мудрі професорські слова. Підслуховувати, знав я, негарно, однак тут випадок винятковий — коли ще я професора почую!

— А лелеки до вас так і не повернулися? — раптом запитав Сисой Олександрович.

— Тільки в назві села залишилися, — сумно одказав сільський голова Михайло Пантелійович. — Напевно, техніки злякалися, коли ми болото висушували. Два роки гуркіт не вмовкав.

— Тепер їх якось принадити треба, — замислився Сисой Олександрович. — Прилаштуйте на деревах колеса. Висадіть уздовж крайніх каналів верби — це створюватиме гарний мікроклімат, і вітри не так гулятимуть. А щоб канали не заростали, пустіть білого амура. Дуже корисна риба...

Навесні за кожним класом закріпили ділянку каналу, і ми посадили верби. Слово «посадили», правда, тут зовсім не підходить, правильніше — «пвтикали», бо ми справді втикали в землю вербові кілки. Яке ж було наше здивування, коли на тих кілках з'явилися бруньки, а з них невдовзі потягнулися навстріч сонцю ясно-зелені гілочки. Білий амур зробив своє — немовби бритвою позрізав зарості рогози, очерету, болотяної всячини. У каналах стало чисто, навіть дно видно.

Білого амура не впустили тільки в кар'єр, що біля дороги. Широкий він і глибокий — справжнісіньке тобі озеро. Сільське керівництво віддало його нам — купатися, карасів ловити. Петрові навіть набридло їх тягати, і він передав

вудочку мені. Досі я ще ніколи не ловив риби, тому й боявся, що не зумію. Та побоювання виявилися марними: тільки встигав наживу міняти. Одне погано — були ті карасі надто дрібні...

За цим заняттям застав нас сільський голова. Я думав, що похвалить (де ще таких майстерних рибалок побачиш!), але Михайло Пантелійович насупився:

— Так, хлопці, не годиться, — мовив, зважуючи на долоні дрібненького карасика. — Дайте їм хоча б трохи підрости. Наступного року вони вже значно більші будуть. Ось тоді й ловіть!

...Цієї весни ми не могли дочекатися, поки лід з кар'єру зійде. Так уже кортіло до карасиків добратися. Придбали жилку, гачки. Вудлища в кожного й куповані — триколінні, й саморобні — з ліщини наробили. А крига не тане. Така погода видалася: жодного дощу, сонце лише іноді виглядає з-за свинцевих хмар.

Сьогодні враз потепліло. До школи йшли в сорочках, хоч удома, звичайно, наполягали, щоб без піджаків і за поріг не потикалися. На перерві, коли у футбол грали, познімали й сорочки. Босі м'яч ганяли. Красота! Так до класу не хотілося йти. Та чи від того дзвоника заховаєшся...

Мав бути урок зоології. Чекаємо Володимира Петровича п'ять хвилин, потім іще п'ять, а він не йде. Петро вже пропозицію подав, щоб на подвір'я вибігати, аж тут до класу заходить схвильований Володимир Петрович.

— Лелеки прилетіли! — радісно гукає.

— Де? — кидаємося до вікна.

— На болоті, — усміхається вчитель. — Знаєте, де лінія електропередач? Там вони на одному зі стовпів гніздо мостять.

— А в село чому ж не летять? — чудується Петро. — Дідусь їм колесо на дереві приготував!

— Ближче до води хочуть! — трохи непевно сказав Володимир Петрович.

Учитель поглянув на годинник, а тоді махнув рукою й повів нас до болота. Прихопили ми біноклі, щоб, не лякаючи лелек, здалеку на них подивитися.

Лелеки вже принесли на вершину стовпа кілька гілок. Це буде основа гнізда — здогадалися ми. Та що це? Подув вітер, і гілки попадали. Лелеки знову поклали їх на вершину стовпа. Вітер знову здув...

— Біда, — пополотнів Володимир Петрович. — Не триматимуться ті гілки, надто стовп угорі вузький. Набридне лелекам така робота, й полетять вони геть. Як бути?

— А може, вони сядуть тоді на наше колесо? — зрадів Петро.

— Думаєш, лелеки раніше не бачили вашого колеса? Їм зверху все видно, та вони чомусь не захотіли гніздитися на вашому обійсті! — заперечив товаришеві Гнат Майстренко.

Володимир Петрович вислухав хлопців, а тоді рішуче мовив до Петька:

— Гайда додому, нехай дідусь зніме з дерева те колесо й несе його швиденько сюди, а я попрошу електриків, щоб вони закріпили колесо на стовпі.

Не минуло й години, як електрик Іван Білька міцно прикрутив колесо до вершини стовпа.

Лелеки здалеку спостерігали за тією процедурою і, тільки-но люди відійшли од стовпа, змахнули крильми й сіли на колесо. Походили по ньому, потупцювали, перевірили, чи надійна буде основа, й почали носити туди гілля.

Володимир Петрович зітхнув з полегшенням.

— Отепер лелеки наші! — і повів нас до школи.

Про приліт птахів дізналося все село. Багато для того Петро зробив. Кожному стрічному повідомляв, на чиєму колесі лелеки гніздо мостять. На птахів хотіли подивитись і великі, й малі. Та не всі розуміли, на жаль, що близько підходити до птахів не можна...

І ось тоді хлопці із «зеленого патруля» варту виставили. Чатували біля колишнього болота увесь день.

Несподівано до села завітав Сисой Олександрович. Довгенько спостерігав за лелеками.

— Уже й пташенят висиджують! — задоволено сказав.
— Повернення лелек — добра ознака. Не спускайте їх з очей, може, допомога яка знадобиться — не проґавте!

Дуже кортіло дізнатися, скільки яєць лежить у гнізді! Та як туди заглянеш? Якби лелеки змостили гніздо на Петровому обійсті, то там із сусіднього дерева можна було б підглядіти. А тут? На стовп не залізеш. Напис на ньому грізний: «Не лізь — уб'є!» Ще й череп з кістками навперехрест!

Та одного разу притягнув Петро велику садову драбину.

— Ану, допоможи, — гукнув мені. — Зараз усі лелечі секрети розкриємо! — засміявся.

Тут Гнат нагодився.

— Злазь, — гнівно вигукнув до Петька, який уже добирався з біноклем до вершини драбини. — Ти що, не читав у газеті, як один зоолог недавно дозволив репортерів сфотографувати гніздо рідкісного птаха — орлана-мавпоїда? Знаєш, чим усе це скінчилося? Орлиця злякалася й роздавила єдине яйце. А тих орланів настільки мало, що їх до Червоної книги занесли. Хочеш, щоб і з нашими лелеками те сталося? Злазь!

Після від'їзду професора Володимир Петрович поновив чергування біля лелечого гнізда «зеленого патруля». Ми не

просто сиділи в кущах, а вели підрахунки й занотовували до щоденника, скільки разів лелеки з гнізда знімаються, з чим додому повертаються...

Лелеки висиджували яйця поперемінно. Самець частіше сидів удень, а лелечиха — вночі. Та ось вивелися лелеченята. Ми відразу їх помітили: трійко біленьких пташенят. Якби не довгі червоненькі дзьобики, нізащо б не подумав, що це діти гарних чорно-білих лелек. Життя у

дорослих птахів змінилося. Вони почали навперемінки літати за кормом не лише для себе, а й для пташенят. То жабу принесуть, то ящірку, то мишу, комах якихось. Лелечата ж виявилися добрячими їдцями...

Цікаво було спостерігати за птахами, якби не спека. З весни — жодного дощу. Дихати нічим. Та нам хоч під дерево заховатися можна, а як ото лелекам? Стоять бідолашні в гнізді, крила порозпускали, а пташенята в тіні під ними дзьобики розкривають.

Ми зібралися в кабінеті зоології, де Володимир Петрович переглядав наші спостереження.

— Що ж воно виходить, — стурбовано вчитувався в записи. — Пташенята дорослішають, їм треба їсти більше, а за останні три дні батьки принесли до гнізда набагато менше здобичі, ніж раніше... Ходімо до лелек!

Довго спостерігали в бінокль за птахами. І що помітили: лелеки часто поверталися додому без їжі для пташенят.

— Спека загнала їхню поживу в такі закутки, звідки її лелекам не дістати! — збагнув Володимир Петрович. — Птахам, найперше молодим, загрожує голодна смерть!

— І тоді вже ніколи у Лелечому не буде лелек! — сумно сказав Петро. — Навіщо ж дідусь іще одне колесо на дереві причепив? Думали, наступної весни молоді лелеки до нас прилетять...

Замислився Володимир Петрович, а тоді сказав:

— Виручати треба лелек, адже такої спеки, кажуть, півстоліття не було. Ходімо ловити жаб. Хіба мало їх у каналах, особливо у нашому кар'єрі!

Жаб ми наловили швидко. Поклали їх поблизу стовпа на відкритому місці й відійшли. Гадали, що лелеки накинуться на їжу, проте вони не виявляли до нашої здобичі аніякісінького інтересу. А жаби швиденько в траву поховалися.

Почали ми радитися, як далі бути. Радимось, а самі в біноклі дивимося. Дорослі лелеки, як і раніше, журяться, а малі дзьоби розтуляють, їсти, бідолахи, просять. Не витримало, напевно, батьківське серце — знову подалися лелеки на болото, цього разу до нашого кар'єру. Невдовзі самець приніс у дзьобі... рибу. Снулу, мабуть, знайшов. Мить — і вона зникла у роті найпроворнішого пташеняти.

— Виходить, лелекам риба до вподоби! — зрадив Володимир Петрович. — Тільки як її в гніздо доставити?

— А що як знову до електриків звернутися? — подав ідею Гнат.

...Карасі ловилися мляво, однак ми виявили найвищу рибальську майстерність (ось коли в пригоді стало спорядження!) й швидко наловили їх з піввідра. А тут і Іван Білька прийшов.

— Михайло Пантелійович закріпив мене за лелечим стовпом, — усміхнувся. Набрав риби в кишені спецівки й поліз до гнізда.

Птахи так охляли, що навіть не заклекотали, побачивши коло себе людину. Тільки й того, що перейшли на протилежний бік. Іван витягнув з кишені карасика і майже силоміць всунув його в рот найближчому лелечаті. Воно відразу ж його проковтнуло. Так електрик нагодував пташенят, а тоді взявся й за дорослих. Та скільки не манив їх рибою, вони її не брали. Тільки крильми злякано махали. Зрештою Іван виклав рибу в гніздо й почав спускатися.

— Їдять, — вигукнув Петро й одразу ж дістав потиличника од Гната.

— Чого кричиш? — розсердився той. — Іще налякаєш. Ходімо краще рибу ловити!

Майже місяць годували ми лелек. Дрібну рибу вони хапали цілою, а більшу давали їм шматочками. Невдовзі пішли дощі. Одного разу поліз Іван з кормом до лелек, а вони відмовилися його брати. Дорослі лелеки ще й крильми замахали, дзьобами заклацали. Електрик помітив у одного з пташенят жабу й зрозумів, що хотів йому лелека сказати: «Набрид, мовляв, зі своєю рибою!»

Ми й далі спостерігали за лелеками. Голод їм уже не загрожував. Минав час, і молоді лелеки почали вчитися літати, самостійно шукати здобич...

А потім лелеки зникли.

— У вирій полетіли, — пояснив нам Володимир Петрович.

— Чи ж повернуться додому? — бідкався Петро.

— Обов'язково повернуться! — заспокоїв його вчитель.
— Птахи не забудуть зробленого їм добра...

— Тільки не думай, що молоді лелеки у вас оселяться,
— піддражнив приятеля Гнат. — У нас теж колесо на дереві
прилаштоване.

Я промовчав, однак вирішив твердо: нехай і мій тато
поставить коло хати стовпа, а на ньому колесо приб'є.
Може, сучасні лелеки більше стовпи люблять, ніж дерева.
А що, хіба не можна спробувати?

- Визнач основну думку оповідання Анатолія Давидова «Щаслива ознака».
- Чому в село перестали прилітати лелеки? Відповідь підтверди рядками з тексту.
- Що порадив професор сільському голові для повернення лелек у село? Прочитай.
- Відшукай у тексті та прочитай абзац, у якому розповідається про роботу школярів на ділянках каналу.
- Чи справдилися очікування героїв оповідання? Відповідь підтверди цитатами з тексту.
- Як описав автор роботу лелек над створенням гнізда? Прочитай.
- Хто і як допоміг лелекам побудувати гніздо? Підтверди рядками з тексту.
- Відшукай у тексті й прочитай рядки про роботу «зеленого патруля».
- Якої шкоди завдавала спека вигодовуванню лелечат? Прочитай.
- Як жителі села допомагали вижити лелекам? Прочитай.

Відгадай народні загадки про птахів:

1. Невеличкий, сніжно-білий,
Що його в небесний шир
Люди радісно пускають
Сповідати всіх про мир.
Кожний цього птаха знає,
Його назву відгадає.

4. Вона живе в селі та в місті,
Обіч доріг, де є гаї.
Роками не міняє місця,
Осівши. В теплії краї
Не кличе діток відлітати,
Щоб у краї разом зимувати.

2. Уночі гуляю, а вдень
спочиваю.
Маю круглі очі, бачу серед
ночі.

5. Сам вечірньої години
Заховався в кущ калини, —
Та на дудочку одну
Грає пісню чарівну.

3. Хати не будую,
Не мажу, не квітчу,
На гілці ночую,
Людам роки лічу.
Навесні раненько
Люблю прилітати.
Що за птиця, чого варта —
Легко відгадати.

6. Чорномазий, білодзьобий,
Він за плугом важко ходить,
Черв'ячків, жучків знаходить —
Сторож вірний, друг полів,
Перший вісник теплих днів.

Відповіді: 1. Голуб. 2. Сова. 3. Зозуля.
4. Ворона. 5. Соловейко. 6. Грак.

Прочитай прислів'я і поясни значення кожного з них.

- Золото добувають із землі, а знання — з книжок.
- Хліб наснажує тіло, книга — розум.
- Книга подібна до води — дорогу проб'є всюди.
- Книгу читають не очима, а розумом.
- Хто багато читає, той багато знає.
- Нема розумного сусіда — з книгою поговори.

- Що Ти знаєш про історію виникнення книги? Розкажи своїм однокласникам.

Алла Коваль

ДЕЩО З ІСТОРІЇ КНИГИ

З давніх-давен люди прагнули знань.

Від одного покоління до іншого передавали усні відомості про речі, котрі допомагали людям вижити: як добути вогонь, як хліб виростити, кого слід поважати, а кого слід ненавидіти...

Проте, як відомо, людська пам'ять — не такий уже й надійний засіб зберігання і передачі різноманітних знань.

Отож прадавні люди, аби здобути у важкому труді знання краще засвоювали наступні покоління і не губились ані в часі, ані в просторі, винайшли письмо, тобто засіб закріплення, зберігання і передачі набутих знань.

Зрозуміло, що здобути народом знання, викладені письмово, треба було укласти в найзручнішу форму для подальшого зберігання, тож люди й замислились: а як же це зробити?.. Так у прадавньому Вавилоні десь із п'ять тисяч років тому з'явилися перші «книжки».

Але що то були за книжки!

Їхніми сторінками слугували глиняні плитки. На ці плитки за допомогою гострих паличок наносили знаки так званого клинописного письма.

У цьому письмі літери мали вигляд клинів. Після заповнення такої «сторінки» знаками її обпалювали на жаркому вогні. Зрозуміло, що така клинописна «книга» складалась із багатьох-багатьох сторінок.

А для того, щоб перенести не те, що цілу бібліотеку, а навіть лишень одну «книжечку», її власникові доводилося наймати не одного носія!..

Тепер уяви: якби твої шкільні підручники були саме такими «книжечками». Мабуть, для того, щоб узяти їх до школи на уроки, тобі довелося б замість ранця придбати потужну вантажівку!..

Отже, винайшовши перший тип книги, люди замислились, як її вдосконалити. Нарешті у II столітті до нашої ери люди навчилися робити зручні та, порівняно з клинописними, легкі книги.

Робили їх у місті Пергам, що розташоване у Малій Азії. Саме тут почали виробляти дивний «папір».

Телячі шкури мочили, старанно вишкрібали з обох боків, вибілювали у вапні, натягали на спеціальні рами і сушили.

Коли шкури висихали, їх знімали, акуратно обрізували — і виходив гладенький, тонкий і дуже міцний «папір».

На ньому було легко і зручно писати, але то було дуже відповідальне писання.

Адже цей «папір» коштував дорого, на ньому не можна було писати абияк. За назвою міста, де його виготовляли і звідки вивозили, цей «папір» називали «пергамен», «пергамент».

Звичайно, порівнювати книги, написані на пергаменті, не варто з книгами клинописними, та все ж вони були недоступні багатьом людям. Адже для виготовлення бодай однієї книги треба було забити не один десяток телят!

Уявляєш, скільки отар треба було мати, аби зібрати лише невеличку бібліотечку з твоїх улюблених книжок, написаних таким способом?!

А де б ти її розмістив?

В Україні пергаментом користувалися ще порівняно недавно — чотириста років тому. На ньому тогочасні правителі писали важливі документи.

Пергамент можна нині побачити в музеях, де зберігають старовинні книги.

У ранньому середньовіччі древні єгиптяни навчилися виробляти з болотяної тростини папірусу, що сягала висоти 5 метрів, папірусні аркуші. Це була надзвичайно складна і трудомістка робота.

Уяви — спершу товсту частину стебла рослини розрізали на 10–12 смужок.

Смужки підсушували на сонці, а потім замочували у воді.

Через добу їх витягали з води і відбивали дерев'яним молотком.

Щоб смужки стали м'якими, гнучкими й прозорими, їх треба було мочити і відбивати молотком тричі. Ще вологі смужки складали на шматок полотна так, щоб одна смужка трохи находила на іншу. Зверху цих смужок, тільки вже поперек, клали ще один ряд смужок.

Відтак усе це накривали шматком сухого полотна.

Це і був майбутній аркуш паперу, який назвали папірусом.

Потім його клали під прес, час від часу змінюючи вологе полотно сухим, аж поки аркуш не робився зовсім сухим.

Яким же він був, цей папірусний аркуш? Він мав світло-бежевий колір і красиву сітчасту поверхню.

Написану на папірусі книгу не складали, а згортали в сувій.

Найдовший серед знайдених сувоїв папірусу має понад 40 метрів довжини.

А де й коли з'явився наш, сучасний папір, який виготовляють із деревини?

Той папір, який ти знаєш і використовуєш, винайшов китаєць Чай Лунь ще в другому столітті нашої ери.

Проте на європейські землі такий папір потрапив значно пізніше — в одинадцятому чи дванадцятому столітті.

Коли папір з'явився на українських землях, сказати важко, бо через війни і пожежі мало старовинних документів, написаних на папері, збереглося. Найстарішому документові вже минуло шістсот років.

Папір сьогодні — твій великий друг.

На ньому ти вчишся писати, за його допомогою довідуєшся про все, що діялось і діється у світі.

На папері увічнено все те найкраще, найзнаменніше, чого досягло людство.

На папері записані закони, за якими живе наша держава.

- З якою метою прадавні люди вигадали книгу? Прочитай.
- Якими були перші книжки? Відшукай у тексті їх опис. У чому був недолік таких книжок?
- Які книги змінили глиняні плитки? Прочитай.
- Чому пергаментні книги були недоступні багатьом людям? Відповідь обґрунтуй.
- Які книги мали древні єгиптяни? Прочитай.
- Якої національності була людина, що винайшла папір?
- Склади план оповідання Алли Коваль «Дещо з історії книги».
- Перекажи зміст оповідання за складеним планом.

ПЕРШІ ПАПЕРОВІ КНИГИ

(З енциклопедії)

Перші паперові книги з'явилися в Європі у XIII ст. Їх тривалий час писали від руки. Одну книгу виготовляли 5–7 років, і коштувала вона дуже дорого.

Довіряючи всі свої знання і досвід книгам, люди навчилися зберігати їх. Скарбницями книг називають бібліотеки. У перекладі з давньогрецької мови слово «бібліотека» означає приміщення, де зберігають книги («біблію» — книга, «тека» — сховище). Бібліотеки виникли в незапам'ятні часи. Давні єгиптяни називали їх «аптеками для душі», тому що книги робили людську душу благородною, а розум сильним. В Україні перша бібліотека з'явилася за часів Київської держави. Її створив князь Ярослав Мудрий у 1037 році.

Принцип одержання відбитків письмових знаків за допомогою тиснення був відомий уже в давньому Єгипті та державах Межиріччя, де за тисячі років до Різдва Христового виробляли печатки з ієрогліфічними знаками.

У Китаї в VI–VIII ст. способом ксилографії (різьблення по дереву) виготовляли сторінки текстів. Згодом китаєць Бі Шен у 1041–1049 роках використовував для друку рухомі розбірні літери.

А 30 вересня 1452 року в Німеччині у друкарні Йогана Ґутенберґа вийшла в світ перша в Європі справжня солідна книга — Біблія. До того майстер друкував лише пробні маленькі книжечки типу підручників, а раніше перші книжечки друкували голландець Лауренс Костер і деякі інші майстри, однак саме Ґутенберґ поставив друкарство на промислову базу. За першим разом було видруковано 180 примірників Біблії, з яких дотепер залишилося тільки 48.

До кінця XV століття в Європі існувало вже близько тисячі друкарень у 250 містах. Таке масове читання книжок стимулювало розвиток філософської думки, і на початку XVI століття вже вийшли твори, що були визначальними для розвитку європейської культури і науки.

Тривалий час дослідники вважали, що першу друковану книгу в Україні видав Іван Федоров у 1574 році у Львові. Називалася вона «Апостол». Тепер встановлено, що книгодрукування в Україні розпочалося ще раніше.

- Пригадай, коли Чай Лунь винайшов папір. (Про це Ти читав(-ла) в оповіданні Алли Коваль «Дещо з історії книги»).
- Коли з'явилися перші паперові книги в Європі?
- Що люди називали «скарбницями книг»?
- Як єгиптяни називали бібліотеки? Чому, на Твою думку, вони придумали саме таку назву? Відповідь обґрунтуй.
- Хто і коли створив першу в Україні бібліотеку?
- Хто надрукував першу книгу в Європі? Як вона називалася?
- Хто і де, на думку дослідників, надрукував першу в Україні книгу? Як вона називалася?

ЛЮБІТЬ КНИГУ!

Не дуже любив книгу Василько. І не дуже чемно з нею поводивсь. От одного вечора ліг спати та й узяв книжку перед сном почитати. А Василько знав: якщо книжку читаєш лежачи, — псується зір і псується книжка. Лежав Василько, читав і задрімав.

А книжка — бух! — на підлогу. Аркуші в книжці й пожимакалися. Добре заснув Василько, так міцно, що й од «бух!» не прокинувся.

І сниться Василькові, що він — книжка.

От бере його, книжку-Василька, Оленка, яка теж не дуже поважає книжку, бере, читає й водночас обідає. Борщ із ложки — кап! — та на Василька-книжку. Йому пече, йому неприємно, що на нього борщ капає, та нічого не вдіє Василько, бо він — книжка.

А потім ухопили Василька-книжку Мишко і Вова й давай на ньому різні дурниці писати: «Читав Вова», «Цікава книжка», «Колька — дурень» — отаке понаписували. Так ніби хтось у грязюку перо вмочив та й бруднить, грязнить Василька-книжку!

Далі ще гірше!

Оленка почала Василька-книжку ножицями різати — малюнки вирізати. Болить Василькові, аж «рятуйте!» хоче крикнути...

Тільки-но Оленка ножиці прийняла, як хтось гарячу праску поставив на Василька-книжку. Дим із нього йде! Пече йому!

Уже Василько не книжка, а шмаття... так гірко та боляче зробилося, що він аж прокинувся.

— Ой, що зі мною зробили?

А потім, здогадавшись, що то був тільки сон, зітхнув легше. А зітхнувши, подумав та й гасло про книжку склав:

«Бережи книжку — це твій друг!»

І ніколи вже не псує Василько книг, та й товаришів соромить, коли хтось із них не береже книжку.

- Визнач тему оповідання «Любіть книгу!»
- Назви головного героя оповідання Остапа Вишні.
- Яким персонажем є Василько — позитивним чи негативним? Аргументуй свою думку.
- Як вважаєш, чому автор для розкриття теми свого твору «перетворив» хлопчика на книжку?
- Відшукай у тексті оповідання слова, що допомагають відчувати, як «болить» книжці, коли з нею необережно поводяться. Прочитай ці слова з потрібною інтонацією.
- Яке гасло про книжку склав хлопчик? Прочитай його.
- Склади власні поради щодо користування книжкою.

7 квітня міжнародне співтовариство відзначає Всесвітній день здоров'я. Це свято було засновано на честь створення Всесвітньої організації охорони здоров'я. Утворившись у 1948 році, ця організація об'єднала представників 191 держави світу.

Уперше святкування відбулось у 1950 році. Вже тоді глобальними ідеями заходу були пропаганда здорового способу життя і

боротьба з поширенням різних захворювань.

НАХАБА

Закінчили уроки, а вчителька наша й каже:

— Сашко Лісовий захворів. Хто піде його провідати?

— Я! Я! Я! — посхоплювались усі.

— Якщо ви і в нього так галасуватимете, — сказала вчителька, — то краще не йти нікому.

Ми запевнили її, що галасувати не будемо, а вчителька відповіла, що ми молодці, та все одно сьогодні хай підуть кілька учнів, а завтра ще кілька і післязавтра.

— І пам'ятайте, — закінчила вона, — хворому потрібен спокій. Дивіться, щоб він не вставав із ліжка, розважте його як зумієте. Може, й нагодувати доведеться.

Приходимо ми. Лежить Сашко, горло замотане, книжку читає.

— От добре! — зраділа його мама. — Там, на кухні, суп доварюється. А у мене обідня перерва закінчується. Ви через десять хвилин з плити суп зніміть, хлопця мого нагодуйте. А я побігла.

— Ну, як тобі, — ми в Сашка питаємо, — нудно, мабуть, лежати?

— Та ні, — одказує. — Зовсім не нудно. Я от книжку читаю, цікава!

Але ми зрозуміли, що це він так говорить із ввічливості. Спробуй-но сам-один лежати весь день.

— Нічого, — підбадьорюємо, — ми тебе зараз розважимо. — От тобі Наталка заспіває. В неї голос гарний.

— Чого це я буду співати з дурного дива?! — Наталка нам. — Може, йому зовсім не хочеться мене слухати!

— Як це — не хочеться? Ех ти, а ще друг! Він же сам тут... Ну, як знаєш. Тоді ми з Митьком заспіваємо.

Стали ми посеред кімнати, відкашлялись і завели пісню. Співали, аж захрипли.

— Що, — питаємо Сашка, — повеселішало тобі трохи?

— Авжеж, повеселішало, — Наталка за нього з посмішкою відповідає. — Якщо так фальшивити, то краще вже мовчати. І без ваших концертів обійдеться. Правда ж, Сашку?

Сашко промовчав, але ж ми зрозуміли, що це він так промовчав, аби не завдавати нам клопоту. Але про які клопоти може бути мова, коли друг хворий!

— Давай, — Митько каже, — ми йому наш сюрприз покажемо.

— Давай!

І почали ми матроський танок виконувати, який на шкільний вечір готували. Підспівуємо собі, й у долоні в такт плескаємо, і підборами по паркету — бух-бух! Так добре в нас іще ніколи не виходило. Розчервонілись обидва, вхекались, але не зупиняємося — для хворого ж товариша!

Чуємо — дзвоник. Наталка побігла відчиняти двері. Вривається в кімнату дядько якийсь у халаті.

— Це що за неподобство таке! — кричить. — Я поверхом нижче живу. В мене робота термінова, додому її взяв, щоб не заважав ніхто, а ви отут казна-що виробляєте. Тупаєте по голові вже годину, зосередитися не даєте!

Ми йому почали пояснювати, що прийшли провідати хворого товариша. А він:

— Нічого собі хворий! Таке витримати — здоров'я слоняче треба мати. Припиняйте це гупання. Ви хто, діти чи коні? Книжку йому краще почитайте!

Ми сказали, що ми діти та що книжку він і сам прочитає.

— Ну, то придумайте щось інше, — дядько говорить. — Он ви на хлопця подивіться, йому вже ось-ось погано стане від ваших розваг.

І пішов.

Сашко якимось звіркувато затиснувся під стіну, і ми зрозуміли — йому цей дядько теж не сподобався.

— О! — скрикнув я радісно. — Та у тебе ж магнітофон є?! Чому ж ти мовчав? — і натиснув на вмикач.

— Зробити голосніше? — гукнув Митько. — Воно, коли голосно, то веселіше.

Раптом Наталка почала до чогось принохуватись — і з кімнати. Вбігає за мить.

— Ой, — кричить, — суп увесь википів!

Подалися ми на кухню. Бачимо — в каструльці щось темне на дні залишилось і пахне зовсім не так, як суп.

— Ех ви, — Наталка зітхнула. — Через вас зовсім забула, що мама просила. Чим же тепер хворого годувати?

Почали ми харчі якісь шукати. Знайшли цукор, а чай шукали-шукали — ніде нема.

— Яка різниця, — Митько сказав, — із заваркою чи без. Однаково вода. Коричнева тільки, й так вип'є.

Закип'ятили ми воду, вкинули цукор у склянку. Приносимо Сашкові: «Пий!». Сьорбнув він трохи.

— Не хочу. Голова болить.

— Це в нього від голоду, — здогадався я. — Ми тобі зараз усі втрьох картоплі начистимо. Ти яку любиш, смажену чи варену? А щоб не нудьгував, доки картопля варитиметься чи смажитиметься, увімкнемо магнітофон.

— Не треба, — він нам якимось дивно відповів, — ніякого магнітофона, і картоплі я не хочу вашої.

— Здається, час нам уже додому, — Наталка на двері поглянула.

— Додому? — сердито блимнув на неї Митько. — І полишити хворого товариша?

— Може, тобі ще заспівати? — Сашка допитуємося.

— І співати не треба!

— Може, затанцювати ще разочок? Нам неважко.

Сашко як затрусився.

— Не треба, — закричав, — мені ваших танців і нічого іншого не треба! Дайте мені спокій! Лежала людина і горя не знала. У мене через вас температура піднялась. Я тепер, мабуть, іще місяць хворітиму.

Тут ми врешті зрозуміли, чого він хоче, і почали одягатися.

— Ну, бачили ви таке? — мовив Митько вже надворі. — Друзі, не шкодуючи ні сил, ні часу, прийшли до нього, щоб розважити, нагодувати, а він після цього нас, можна сказати, вигнав... Оце так-так! Нахаба, та й годі...

- Який, на Твою думку, поступок (позитивний чи негативний) стосовно хворого Сашка вчинили діти? Свою думку обґрунтуй.
- Чи зрозуміли однокласники свою помилку? Відповідь підтверди цитатами з тексту оповідання.
- Як потрібно ставитися до хворої людини? Дай поради дітям.
- Прочитайте оповідання Ярослава Стельмаха «Нахаба» за ролями.

За рішенням Міжнародної авіаційної федерації (ФАІ), 12 квітня відзначають як Всесвітній день авіації та космонавтики. В Україні цей День має назву «День працівників ракетно-космічної галузі України». Згодом, 7-го квітня 2011-го року, на рівні Генеральної Асамблеї ООН була прийнята відповідна

резолюція, в якій 12 квітня проголошено Міжнародним днем польоту людини в космос.

19 листопада 1997 року стартував американський космічний корабель «Колумбія», в екіпажі якого був 46-річний Леонід Каденюк — перший космонавт незалежної України. Під час польоту Леонід Каденюк провів 10 передбачених програмою експериментів. Цей його політ у міжнародному екіпажі тривав 15 діб 16 год. 35 хв 1 с.

На думку багатьох давніх народів, спочатку на місці сучасного Всесвіту, зокрема планети Земля, одвічно панував хаос, тобто безлад, невпорядкованість. Потім хаос змінився космосом, тобто ладом, упорядкованістю, красою.

Міф — це стародавня народна оповідь про явища природи, історичні події тощо або фантастичні оповідання про богів, обожнених героїв, уявних істот.

ПРО СТВОРЕННЯ СВІТУ

Давньогрецький міф

За уявленнями давніх греків, коли ще не існувало Всесвіту, навкруги був лише Хаос. У ньому існувало джерело життя, з якого і народилася Гея — Земля. Глибоко під нею розкинувся Тартар — безмежне царство вічної темряви. Потім у Всесвіт прийшла могутня сила кохання — Ерос. Народилися ніч — Нікта і день — Гемера. Відтоді день і ніч, світло і темрява змінюють одне одного.

Над землею Геєю розкинулося небо Уран. Від них походять могутні титани¹. Першим був Океан, що водами омивав усю землю. Від нього та богині Фетіди народились усі річки. Титани Гіперон і Тейя дали світові своїх дітей: Сонце — Геліос, Місяць — Селену та зорю — Еос. Дітьми Геї були також Кронос і Рея. Кронос відібрав владу в свого

¹ Титан — божество з числа велетнів.

батька Урана. Гея напророчила йому, що так само, як він позбавив влади Урана, його діти позбавлять влади Кроноса. Тому могутній бог одразу ж ковтав своїх дітей-немовлят. Така доля спіткала Геру, Деметру, Аїда, Посейдона. Коли ж народився наступний син Кроноса — Зевс, Рея заховала його на острові Крит, а Кроносу дала проковтнути камінь. Коли Зевс виріс, він напоїв батька чарівним зіллям і звільнив своїх братів та сестер.

Із приходом у світ нових богів почалася війна між ними і титанами, яка тривала десять років. Переможених титанів скинули у Тартар. Зевс, якого визнали найголовнішим із богів, розподілив світ. Собі він узяв небо, Посейдонові віддав море, Аїдові — підземне царство, де мешкали душі померлих. Зевс був володарем вітрів і хмар, блискавок і грому. Своїм скіпетром¹ він наганяв шторми, бурі та урагани. Так само швидко бог міг і заспокоїти сили природи. Зевс був не лише володарем над богами, а й батьком багатьох героїв — Геракла, Персея, царів Міноса, Радаманфа та ін. Дружиною Зевса була богиня Гера — хоронителька домашнього вогнища, покровителька жінок і шлюбу. Вона мала мстивий характер і накликала лихо на богів, героїв та людей.

Грецькі боги були схожі на людей і мешкали за хмарами на вершині величної, вкритої блискучими снігами гори Олімп. Вони уявлялися надзвичайно мудрими, могутніми, красивими істотами, інколи добрими до людей, часом — злими. Боги уособлювали сили природи, керували всім світом, визначаючи його долю та долю кожного створіння, у тому числі людей. Усі боги становили велику родину, тобто

¹ Скіпетр — оздоблена дорогоцінним камінням та різьбленням палиця, що є символом, знаком царської влади.

мали спільних батьків. Вважалося, що боги мешкають у золотому палаці, який створив бог-коваль Гефест. Там панувало вічне літо, а хмари ховали богів від людського ока. Жодна людина не наважувалася піднятися на Олімп, щоб не потурбувати богів.

ПРО СТВОРЕННЯ СВІТУ

Міф давніх українців

Колись давним-давно світ ховався у пітьмі. З волі Всевишнього з'явилося Золоте Яйце. У ньому був бог Рід. Саме він дав початок усьому, що з'явилося потім на землі.

Рід народив Любов — Ладу-матінку. Разом вийшли вони із Золотого Яйця і створили стільки зоряних світів, що їх дотепер ніхто порахувати не може. У числі цих світів був і наш земний світ. Сонце, що світить над нами, вийшло з обличчя Рода. Темні ночі склалися з дум Рода. Місяць, що не дає землі вночі зануритися у морок, вийшов із грудей Рода. Зірки розсипалися на нічному небі з очей Рода. Ранкові й вечірні зорі з'явилися із брів Рода. Швидкий вітер — це дихання Рода. Природа — це все, що створив Рід. Цей бог відокремив Правду від Кривди. Рід відокремив світ видимий — Явь — від світу невидимого, духовного — від Наві. Коли Рід на своїй вогняній колісниці перетинав небо, виникала Блискавка, гримів Грім.

Богові сонця Рід подарував золотий човник, на якому сонце впливає на небо. Щоночі Місяць виходить на ньому в нічне небо.

Із вуст Рода вийшов птах Мати Сова — Дух Божий. Потім з'явився Сварог — Небесний Батько. Саме Небесному Батькові Рід передав завершення створення світу. Сварог

став хазяїном земного Світу, владикою Божого Царства. Щоб небо ніколи не впало на землю, Сварог підпер його дванадцятьма стовпами.

Для молитов і прославляння Всевишній Рід створив бога Браму. Брама подарував людям священні книги.

Потім Рід створив Великий Океан.

Коли Великий Океан спінився, з нього вийшла Світова Качечка. Вона народила безліч богів: гарних і поганих.

Потім Рід створив камінь Алатир. Цим чарівним каменем він почав збивати молоко корови та кози. Коли з молока вийшло масло, з'явилася Мати Сира Земля, на якій і живуть усі люди.

ПРО СТВОРЕННЯ ЛЮДЕЙ

Давньокитайський міф

У ті часи, коли земля відділилася від неба, були на ній гори, ріки, трава та дерева і навіть птахи й звірі, комахи та риби, але не було жодної людини, і тому світ був простим, тихим. По землі бродив великий дух Нюйва. В серці Нюйва відчувала страшенну самотність і розуміла, що для того, аби оживити землю, чогось бракує.

Якось Нюйва присіла на березі ставка, зачерпнула долонею жовтої глини, змочила її водою і, дивлячись на своє відображення у ставку, виліпила щось схоже на маленьку дівчинку. Поставила її на землю, і раптом — о диво! — ця маленька фігурка ожила, закричала «уа-уа» і почала радісно підскакувати. І Нюйва дала їй ім'я Шень — що значить людина; перша людина була дуже маленькою, але її створила богиня. Тому ця людина відрізнялася від

птахів, що літають, від тварин, які бігають на чотирьох ногах. Та поводитися вона як господар всесвіту. Нюйва була дуже задоволена своїм творінням і, продовжуючи цю справу, виліпила з глини багато людей обох статей.

Голісінькі люди оточили богиню, танцювали і радісно кричали. А потім вони розбіглися на всі боки.

Надивувавшись і заспокоївшись, Нюйва продовжувала працю. З-під її пальців і далі поставали живі люди. Чуючи їхній сміх, вона вже не почувалася такою самотньою — світ був заселений її синами та доньками. Нюйва бажала заселити всю землю цими маленькими розумними істотами, працювала дуже довго й страшенно стомилася.

І тоді богиня взяла довжелезний мотузок, а може, це була зірвана з гірського урвища ліана¹, занурила його в рідку глину й струсила цю глину на землю. В тих місцях, куди падали шматочки глини, з'являлися маленькі рухливі чоловічки.

Так Нюйва полегшила собі працю. Здавалося, вона на цьому могла б зупинитись, але замислилася, що можна зробити, аби людський рід продовжувався і без неї. Адже люди з часом помирали, і створювати їх щоразу заново було б дуже важко. Тому богиня наказала жінкам виходити заміж за чоловіків, аби народжувати дітей.

Так рід людський почав продовжуватися сам собою, і людей на землі ставало все більше й більше.

- Розкажи, які здогадки про створення світу та людей описано у прочитаних міфах.

¹ Ліана — дерев'яниста рослина з виткими довгими стеблами; росте, обвиваючись навколо опори; нагадує мотузок.

1. Що назвали єгиптяни «аптекою для душі»?

- А Книгарню
- Б Бібліотеку
- В Друкарню

2. Порівняй міфи про створення світу, подані у цьому підручнику. Що між ними спільного? Чим вони відрізняються? Власну думку обґрунтуй.

Відомо багато свят, які люблять зустрічати українці. Але одним з головних є весняне свято — Великдень (Пасха), яке несе із собою віру, надію і любов. За переконанням православних віруючих, Великдень пов'язаний з воскресінням Ісуса Христа, а отже, символізує перемогу добра над злом і світла над пільмою.

Великдень належить до тих свят, дата яких

змінюється кожного року. Зазвичай Великдень відзначають не раніше 4 квітня та не пізніше 8 травня.

ЗВІДКИ ВЗЯЛИСЯ ПИСАНКИ

Легенда

Великі муки й терпіння переніс наш Спаситель, найбільший Учитель людства Ісус Христос. Його обмовили підступні люди перед римським намісником Пилатом, сказавши, що Ісус хоче стати королем Юдеї. І Пилат не міг опиратися судові та віддав їм Ісуса на муки, хоч сам не вірив у цю брехню. Вони мучили Ісуса і допитували, насміхалися над ним, а потім домоглись у Пилата дозволу прибити Ісуса на хрест, і сталося так, як сам Ісус пророкував: Його замучать і Він пожертвує собою за весь людський рід.

Але сповнилися й інші слова Ісуса і давніх старозавітних пророків. Ісус третього дня воскрес із мертвих. Хоча Його тіло сховали в глибокій кам'яній могилі й закрили важкою камінною плитою, приставили озброєну сторожу, пророцтво сповнилося. Вдосвіта третього дня відхилився важкий камінь, з могили вдарила велика ясність, яка осліпила й перелякала воїнів. Вони попадали ниць, а над гробом постав у всій своїй величі воскреслий Христос, живий і усміхнений, осяяний світлом великим, з кривавими слідами ран на руках та ногах.

За хвилину Ісус зник, а гробівець залишився порожнім. Перелякані воїни побігли в місто, повідомили своєму сотникові, що сталося, та просили, щоб їх не карав, бо вони не винні. Хто ж може мірятися з незнаною вищою силою, що творить чудо?

Римський сотник саме снідав. Перед ним лежало шість варених яєчок. Почувши цю звістку, він з люті втратив апетит. Бо ж він відповідав за тіло похованого Ісуса. Що йому скаже Пилат? Тож сотник дуже розлютився на воїнів.

— Ви гультяї! Що за байки тут розповідаєте? Не встерегли могили і, напевно, п'яні заснули, а злодії вкрали тіло замученого. Тепер же виправдовуєтеся чудом, щоб уникнути смерті? Кажете, що воскрес! Я вам голови повідрубую за цю брехню! Де ж може чоловік воскреснути з мертвих? Як з мертвого може щось стати живим; з червоного біле, а з білого червоне? Готуйтеся до смерті. Зараз покличу ката!

Воїни затремтіли з жаху і, попадавши ниць, присягали, що кажуть правду, благали, щоб сотник дарував їм життя. Раптом один із них глянув мимохідь на стіл і на тарілку, на якій було шестеро яєць, зірвався на ноги та вигукнув:

— Ось, сотнику, поглянь! Чи не зробилося з білого червоне? Чи не може бути чудо у світі? Якщо пам'ятаєш, що ти сказав, то тепер подаруєш нам життя!

Сотник глянув на тарілку й остовпів з дива. Всі шестеро яєць, що хвилину тому були білі, як сніг, тепер стали червоні, мов кров. Хвилинку не знав, що з ним діється, велика переміна сталася в його серці. Нарешті він встав і промовив:

— Радуйтеся, бо ви врятовані! Вірю вам тепер, що Той замучений воскрес, вірю, що він був Бог! Ідіть у мирі, а на спогад при свій порятунок візьміть собі по червоному яйцеві. Вони вас врятували.

Кажуть, що потім врятовані воїни розповідали всім про чудо, яке сталося над могилою Ісуса і в хаті сотника, а на доказ того показували червоні писанки. І відтоді всі віруючі християни кожного Великодня малюють писанки й дарують один одному на пам'ять про те, як ті писанки врятували воїнів від смерті. Так Ісус Христос своїми муками врятував увесь людський рід від пекельного знищення.

- Про що розкажує легенда «Звідки взялися писанки»?

Леонід Глібов

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Христос Воскрес! Радійте, діти,
Біжіть у поле, у садок,
Збирайте зіллячко і квіти,
Кладіть на Божий хрест вінок.

Нехай бринять і пахнуть квіти,
Нехай почує Божий рай,
Як на землі радіють діти
І звеселяють рідний край.

На вас погляне Божа Мати,
Радіючи, з святих небес...
Збирайтесь, діти, нум співати:
Христос Воскрес! Христос Воскрес!

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Співає жайворон з небес:
— Христос Воскрес! Христос Воскрес!
У небо дзвін гуде з села:
— Христос Воскрес! Йому хвала!

В проміннях сонячна блакить:
— Христос Воскрес! Його хвалить!
Дзюрчить струмок — весняний дзвін:
— Воскрес Христос — Господній Син!

Радіють діти у вінках:
— Христос Воскрес на небесах!
І вся земля, мов той вінок,
З чудесних трав, дітей, квіток...

І в серці радість через край:
Воскресли поле, річка, гай,
І лине пісня до небес:
— Христос Воскрес! Христос Воскрес!

Андрій М'ястківський

ВЕЛИКДЕНЬ

Ми довго чекали Великодня. Дивилися на іній — уявляли білий вишневий цвіт.

Вербної неділі принесли з церкви освячену лозу. Хльоскали нею тата, маму, братиків, сестричок — так проганяли зиму, приказуючи: «Не я б'ю, лоза б'є... За тиждень — Великдень. Недалечко червоне яєчко!»

Чекали Великодня...

І от урочисто у церкві задзвонили дзвони. Зійшло веселе весняне сонечко й сповістило рясним промінням: «Христос Воскрес!» Надворі розтанула крига. З'явилася зелена травиця й тихо шелестить: «Христос Воскрес!»

Вмиваймося, милі хлопчики й дівчатка, і притулюймо до щічок червоне яєчко, щоб завжди бути гарними. Перехрестімося до ікони, помолімося «Отче наш» і сідаймо до святкового столу, сказавши всім, хто в хаті:

— Христос Воскрес!

Пообідавши, всі виходьмо з хати, хай невидимо увійдуть до неї наші родичі, яких вже нема на білому світі, й теж покуштують великодніх страв.

Винесімо худібці та птиці крихітки свяченої паски і покажімо:

— Христос Воскрес!

Радіймо, що з воскресінням Христа настала весна, і сподіваймося, що вона принесе нам щастя.

Вітаймося з усіма, кого стрінемо, словами: «Христос Воскрес!»

А як нас привітають, відповідаймо: «Воістину Воскрес!».

- Що оспівують автори у прочитаних творах? Підтверди відповідними цитатами.

ЧИТАЄМО У ТРАВНІ

День матері — відроджене не так давно в Україні свято — має давні корені. Ініціатором його ще у минулому столітті стала дівчина з міста Філадельфія (США) Анна Джервіс, яка рано втратила маму. Американка звернулася до президентів і політичних діячів усіх країн світу з проханням один день на рік присвятити жінці-матері.

Уперше свято матері відзначили в США в 1910 році, а 1914 року президент Сполучених Штатів Америки Вудро Вільсон затвердив його як всенародне.

В Україні День матері вперше відсвяткували в 1929 році. Започаткували його в Галичині Союз Українок і редакція тижневика «Жіноча доля».

Нині День матері святкує вся Україна.

ЛЕГЕНДА ПРО МАТЕРІВ

Колись дуже давно на узбережжі Чорного моря жили люди. Вони орали землю, випасали худобу, рибалили. Восени, коли закінчувалися польові роботи, люди виходили на берег моря і влаштовували веселі свята, ігри, які завершувалися пусканням стріл щастя. Дивитися на ці ігри

виходив цар морських глибин Нептун, надзвичайно страшний і сердитий володар морської стихії.

— Хоч як люди хваляться своєю силою, а мене бояться. Ніхто не пускає стріл у мій бік.

Та одного разу вийшли до вогнища три юнаки і пустили в бік Нептуна три стріли.

— Я вас поховаю у морській безодні! — заревів Нептун.

Матері, дивлячись на своїх синів, замислилися. Цар морів і справді може це зробити. Думали вони, думали і вирішили віддати свою силу синам. Хлопці стали такими дужими, що могли вистояти навіть під ударом величезної хвилі. А матері, які віддали свої сили дітям, стали слабкими.

Ти бачив коли-небудь слабких, немічних жінок? Якщо зустрінеш їх, не посміхайся. То вони віддали свої сили рідним дітям.

Розлючений Нептун вигукнув:

— Ці хлопці вистояли проти мене на березі, але в морі я порву їм руки!

Жінки знову зажурилися. Раптом на поверхню води вийшли дочки морського царя. Вони були, як і їхній батько, некрасиві. Дочки сказали:

— Жінки, віддайте нам свою красу, ми врятуємо ваших синів. Із морської трави сплетемо для них жили, і руки у них будуть такі самі сильні, як у нашого батька.

Жінки погодилися.

Якщо ти побачиш десь некрасиву жінку, не смійся, не відвертайся. Знай: вона пожертвувала своєю красою заради рідних дітей.

Коли цар Нептун дізнався про вчинок своїх доньок, він страшенно розгнівався і перетворив їх у чайок.

Ти чув, як плачуть чайки над морем? Це вони просяться додому, але жорстокий батько не пускає їх. А

моряки на чайок дивляться — не надивляться. Тому що вони носять красу їхніх матерів.

От, нарешті, юнаки, ставши сильними, вийшли в море. Вийшли та й не повернулися.

Голосно зареготав Нептун:

— Не дочекатися вам своїх синів! Вони заблукали. Забули, бо у морі нема доріг.

Тоді матері вигукнули:

— Хай у наших очах буде менше світла, але хай над землею яскравіше світяться зорі, щоб сини наші знайшли дорогу до рідних берегів.

Тільки-но матері сказали це, як у небі яскраво-яскраво засіяли зірки...

Ось яка сила материнської любові! Пам'ятайте цю легенду! В ній сказано так багато!

- Визнач основну тему легенди.
- У чому проявилася велика сила материнської любові? Підтверди відповідь цитатами з тексту.

Степан Олійник

НАШІ МАМИ

Пам'ятаймо, любі діти,
Пам'ятаймо завжди з вами,
Що для нас у всьому світі
Найдорожчі — наші мами!

Нам — маленьким і дорослим —
Все дають вони з любов'ю:

Ніжне серце, світлий розум,
Сили нашому здоров'ю.

Як ставали ми на ноги,
Перший крок наш був — до мами!
Радість маєм чи тривогу —
Серце мами завжди з нами.

Найдорожчі мамі діти.
Дітям мама їх так само.
Треба вчитись і робити
Так, щоб радувати маму!

А як вивчитесь з літами,
Вдячні мамі за турботу,
І поїдете від мами
В інший край десь, на роботу —

Хай усі запам'ятають:
І листи, і телеграми
Шліть туди, де їх чекають,
Виглядають ваші мами!

- Яку настанову дав Степан Олійник усім дітям? Прочитай.

Прочитай прислів'я про маму і поясни значення кожного з них.

- У дитини заболить пальчик, а у мами — серце.
- Мати годує дітей, як земля людей.
- Нема кращого друженька, як рідна матінка.
- На сонці тепло, а біля матері добре.

СЬОМА ДОЧКА

Було у матері сім дочок. Ось поїхала одного разу мати в гості до сина, а син жив далеко-далеко. Повернулася додому аж через місяць.

Коли мати зайшла до хати, дочки почали розповідати, як вони скучили за матір'ю.

— Я скучила за тобою, немов маківка за сонячним променем, — сказала перша дочка.

— Я чекала тебе, як суха земля краплину води, — мовила друга дочка.

— Я плакала за тобою, як маленьке пташеня за пташкою, — сказала третя.

— Мені було без тебе тяжко, як бджолі без квітки, — щебетала четверта.

— Ти снилася мені, як троянді сниться краплина роси, — мовила п'ята.

— Я виглядала тебе, як вишневий садочок виглядає соловейка, — сказала шоста.

А сьома дочка нічого не сказала. Вона зняла з ніг матусі взуття і принесла їй у мисці води — помити ноги.

- Що говорила кожна із шести дочок при зустрічі матері, яка повернулася з далекої дороги? Прочитай.
- Прочитай останнє речення оповідання. Що засвідчує вчинок сьомої дочки? Відповідь обґрунтуй.

ВСЕ ПОЧИНАЄТЬСЯ З МАМИ

Можна у світі чимало зробити:
Перетворити зиму на літо,
Можна моря й океани здолати,
Гору найвищу штурмом узяти,

Можна пройти крізь пустелі та хащі...
Тільки без мами не можна нізащо,
Бо найдорожче стоїть за словами:
В світі усе починається з мами!..

- Визнач основну тему вірша Анатолія Костецького. Поясни, як Ти її розумієш.

Ірина Жиленко

ВЕСНА І МАМА

Якось я спитала у Весни:
— Ти чому приходиш, поясни?
І Весна мені сказала прямо:
— Поспішаю я на свято Мами!

Поспішають квіти проростати,
поспішають птахи повертати,
поспішає сонечко теплішати,
поспішають дітки розумнішати.

В Африці далекій, пам'ятаю,
говорив мені Премудрий Слон,
що якби на світі мам не стало,
то й Весни на світі не було б!

Ще казав: — Ви помічали, може:
кожна мама із Весною схожа! —
І відкрив мені він таємницю,
що Весна із Мамою — сестриці.

- Чому, на думку Ірини Жиленко, настає Весна?
- Поясни рядки вірша Ірини Жиленко «І відкрив мені він таємницю, що Весна із Мамою — сестриці».

Олена Мацьків

ПОДАРУНОК ДЛЯ МАМИ

Тарасикова мама — кравчиня. Вона шиє для людей одяг. Тарасик знає, що мама любить свою роботу, бо їй подобається дарувати іншим радість. Відколи в нього народилася сестричка, мама працює вдома. До них приходять багато людей, які приносять тканину і розповідають мамі про свої маленькі мрії — нову святкову сукенку, тепле пальто або чудову блузку з мереживом.

Тарасик розуміє, що мамина праця є дуже кропіткою, і тому намагається не заважати. Він тихенько сідає біля мами і спостерігає за тим, як під її руками

звичайний відріз тканини перетворюється на нову річ. Іноді за роботою мама наспівує своїх улюблених пісень, яких навчилася від бабці. Каже, що вони допомагають їй залишатися спокійною і неквапливою.

Завершивши роботу, мама доручає Тарасикові позбирати в мішечок клаптики тканини, яким, на думку хлопчика, годі вже знайти якесь застосування. Як же він здивувався, коли на день народження отримав у подарунок наплечник (рюкзак) з безліччю кишеньок, пошитий із різнокольорових клаптиків грубої тканини. Він одразу ж упізнав мамину роботу; майстерність та любов неньки подарували йому неповторну річ, яку він дуже цінував.

Дякуючи мамі, хлопчик почув у відповідь такі слова:

— Аби подарувати комусь радість, не завжди треба шукати за чимось великим і коштовним. Іноді варто уважно придивитися до потреб ближнього, а тоді подумати, як можна використати свій розум і таланти, щоби потішити його. І ще, — додала мама, — у цьому дуже допомагають усілякі дрібнички, адже найменша річ, зігріта любов'ю і працею, завжди перетворюється у справжнє диво.

Останні слова змусили Тарасика замислитися. Річ у тому, що наближалось Свято матері. Він дуже відповідально поставився до цієї події і заздалегідь почав відкладати гроші на подарунок для мами. У нього залишалось ще досить багато часу, щоб здивувати її справді великим і дорогим подарунком. Проте тепер хлопчик був змушений переглянути свій намір.

«Що любить мама? — розмірковував він дорогою до школи. — Квіти? Так. Я можу придбати для неї чудовий весняний букет, але це буде не те. Як казала мама? Любов і праця — ось що насправді робить подарунок великим і дорогим. Але що мені зробити?»

Це не давало йому спокою. На уроці він був неуважним і ледь не отримав двійку з математики. Тетяна Григорівна попросила його залишитися після уроків.

— Що з тобою відбувається? — запитала вчителька. Усі діти дуже любили Тетяну Григорівну за чуйність і добре серце, тому Тарасик легко поділився з нею своїми проблемами. Вислухавши його, вчителька пообіцяла допомогти.

— Але зараз ти повинен допомогти мені, — мовила вона і заходилася пересаджувати великий кущ кімнатної фіалки з маленького вазона у значно більший.

Учителька пояснила, що з одного куща утворилося багато нових кущиків, яким стало затісно у маленькому вазоні. Вона обережно вийняла із землі фіалкового куща, і хлопчик побачив, що той справді складається з кількох менших, які змагалися за місце у маленькому вазоні.

Тарасик старанно повідділяв один від одного молоденькі кущики, а Тетяна Григорівна посадила їх у великий широкий вазон, залишивши один саджанець на підвіконні. Помінявши землю у маленькому вазоні, вчителька помістила у нього останній кущик фіалки і з усмішкою на вустах простягнула його хлопчикові.

— Ось і подарунок для твоєї мами, — сказала Тетяна Григорівна. — Якщо будеш з любов'ю його доглядати, він обов'язково розквітне до Дня матері.

...Минав час. За вікном буяла весна. П'янкi пахоцi перших квітiв зливалися зi свiжим подихом дерев i трав. А на шкiльному пiдвiконнi зеленiло молоденьке листячко фiалкового куща. Тарасик старанно пiдливав його свiжою водою, ховав вiд яскравого сонячного промiння, берiг вiд протягiв. Кожного дня вiн з надiєю заглядав до своєї квіткi, сподiваючись побачити хоча б одного пуп'янка.

Нiби у вiдповiдь на всi його старання на початку травня кущик рясно вкрився маленькими фiолетовими бульбашками на короткому стебельцi. З кожним днем, лускаючи вiд сонячного тепла, все бiльше бульбашок перетворювалося на чудовi квіти.

Тарасик нiколи не забуде тiєї миті, коли, вiтаючи маму зi святом, вiн простягнув їй свiй подарунок. У маминих очах побачив вдячнiсть, захоплення i подив.

— Я виростив його сам, — мовив хлопчик тремтячим вiд хвилювання голосом.

А трохи згодом додав:

— З любов'ю...

- Яку рiч отримав хлопчик вiд мами в дарунок на день народження? Які слова при цьому сказала мама? Прочитай. Поясни, як Ти їх розумієш.
- До якої події Тарасик поставився дуже вiдповiдально? Розкажи, яке питання не давало йому спокою. Чому? Вiдповiдь обґрунтуй.
- Хто допомiг хлопчикові вiршити питання з подарунком для мами? Прочитай, як саме це сталося.
- Що побачив Тарасик в очах мами, даючи їй свiй подарунок? Прочитай.
- Визнач основну тему оповiдання «Подарунок для мами».

Започаткований у 1993 р. з ініціативи Генеральної Асамблеї ООН Міжнародний день сім'ї починають відзначати і в нашій країні. І дуже хочеться, щоб цей день став особливим святом, оскільки українці споконвіків славилися міцним сімейним устроєм, духовною єдністю поколінь, повагою до батьків, гостинністю і працелюбністю.

Богдан Лепкий

* * *

Як мені вас не любити,
Рідний батьку, нене;
Та ви ж мене згодували
І дбали про мене.

Батько розуму навчає,
Мати приголубить,
Ніхто мене так на світі,
Як вони, не любить.

Дай же, Боже, щоб я виріс,
В школі гарно вчився,
Щоб я батькові та неньці
Добре відплатився.

- Визнач основну тему поезії Богдана Лепкого.

Іван Сенченко

СІМ ГОСПОДИНЬ

У нашій в хаті небагато дівчаток. Тільки Оксана, та Юля, та Марина, та Христя, та Катря, та Оля, та ще Ліна...

Порахуйте, скільки їх?

Мама каже:

— Оксано, хату підмети!

— Добре, — обзивається Оксана, та тільки мама за двері — кричить:

— Юлько, хату підмети! Кому я кажу!

А Юля відповідає:

— І не подумаю. Хіба нема меншої за мене? Он Христя. Чуєш, Христе? Хату підмети, мама сказала!

— А чого це мені підмітати? — розсердилася Христя.

— Я он і місяць тому підмітала, і ще раніше — влітку... І минулого року раз... Не хочу. Я не маленька. Он Катря без діла сидить. Чуєш, Катре, хату підмети!

— Еге, яка, — обізвалася Катря. — А ось і не підмету. То тобі, Христино, сказали, щоб підмела. Так що можеш працювати. Та й Ольга у нас є. Чого це Ольці така полегкість, що вона ніколи й за віник не візьметься? А їй уже сім років. Чуєш, Олько, кидай свої ляльки. Віника бери. Хату підмітай!

— Оце мені лихо, — захлипала Оля. — Все Олько та Олько! Не хочу підмітати... Он Лінка ніколи нічого не робить. Кажуть, маленька. А яка вона маленька, коли їй уже п'ять

років? Хай привчається, а то виросте за нашими спинами і не знатиме, як мамі допомагати. Чуєш, Лінко, віника бери!

Ліна не опиралася. Взяла віник і як почала підмітати!

Кушпелу¹ таку збила, що в хаті нічого не видно.

Зайшла мама.

Схопилася за серце:

— Лишенько моє, лишенько! Правду люди кажуть: де сім господиень, там хата не метена!

- Відшукай у тексті й прочитай приказку, що виражає основну тему оповідання.

Василь Симоненко

ПОДОРОЖ У КРАЇНУ НАВПАКИ

(Скорочено)

Лесик, Толя й два Володі
Сумували на колоді.
Лесик скаржився: «Хлоп'ята,
Страх як тяжко жить мені —
Слухай маму, слухай тата,
Умивайся день при дні.
Ох, і тяжко жить мені!»
Толя теж сидить, бідує,
Вилива жалі свої:
«Дуже Тоня вередує,
Розважай весь час її...»
А Володя скиглить:

¹ Кушпела — стовп пилу.

«Тато змусив квіти поливати...»
І зітхає вся четвірка:
«Як нам тяжко, як нам гірко!»
Раптом трісь — і перед ними
Бородань малий з'явивсь,
Хитруватими очима
На четвірку він дививсь.
І сказав до них суворо
Цей химерний чоловік:
«Я почув про ваше горе
Й через доли, через гори
Свою бороду волік —
Поспішав мерщій сюди
Виручати вас з біди.
Недалеко звідсіля
Є чудна одна земля —
Там ні дня нема, ні ночі,
Кожен робить там, що схоче...»
Тут всі четверо до нього:
«Поможіть нам, допоможіть!
Як пройти в оту країну,
Розкажіть нам, розкажіть!»
«Поможу я вам охоче, —
Каже власник бороди, —
Ви на мить заплющіть очі —
Я відправлю всіх туди».
Тільки так усі зробили,
Всіх як вітром підхопило,
Закрутило, завертіло,
Заревло і загуло
Й над степами,
Над лісами

Аж під небом понесло!
Як розплющили всі очі,
Закричали:
«Тру-лю-лю!
Я роблю тепер, що схочу,
Що захочу, те й роблю!
Ми потрапили таки
У країну Навпаки!»
Ну, а цей чудесний край
Для малечі просто рай:
Там в річках тече чорнило,
Там ніхто й не чув про мило!
Всі замурзані по вуха,
Галасують всі щодуху,
Оком чують, вухом бачать,
Догори ногами скачуть.
Сажотруси хати білять,
Землеміри небо ділять,
Косарі дерева косять,
Язиками дрова носять.
Взявши торби, малюки
Ходять в небо по зірки.
Наберуть їх повні жмені,
Ще й напхають у кишені
І додолу з неба — скік! —
Хто на скирту, хто на тік.
Лесик, Толя, два Володі,
Як малі телята в шкоді,
Цілий день брикали, грались,
Реготали і качались,
То з якимись хлопчачками
Воювали галушками,

То в густих чагарниках
Танцювали на руках.
І кричали: «Тру-лю-лю!
Що захочу, те й роблю!»
Потім, стомлені й щасливі,
Спали, висячи на сливі.
Одіспавшись, ласуни
Рвали з дуба кавуни
І з кущів серед левад
Смакували шоколад.
Якось їх біля млина
Стріла гвардія чудна —
Ці вояки в штанях синіх
Верхи їхали на свинях.
«Хто такі? — спитав похмуро
Найстрашніший мацапура. —
Це перевертні, не діти!
Гей, хапайте їх, в'яжіть!»
І вояки той наказ
Так і виконали враз
Та й погнали неборак
До палацу Невмивак.
Ждав їх в будці для собаки
Цар Великий Невмивака —
Він найстаршим тут вважався,
Бо сто років не вмивався.
Як побачив цар малих,
Закричав, завив на них:
«Що це в біса за прояви?
В них праворуч руки праві?!
Чом вони очима бачать?
Що це, слуги мої, значить?

Треба їх обмить чорнилом,
Бо від них одгонить милом.
Потім всім їм для науки
Треба викрутити руки,
Ще й відтяти треба вуха
Та навчить очима слухать.
Лиш тоді ці диваки
Зможуть жити в Навпаки.
А тепер цих недотеп
Замуруйте в темний склеп!»
Так, зіпершись на ломаку,
Гаркнув грізний Невмивака,
І дітей всіх чотирьох
Слуги кинули у льох.
У льоху в холодній тиші
Шаруділи сонні миші,
Од стіни та до стіни
Сновигали таргани
І, забившись у кутки,
Пряли пряжу павуки.
Пронизав усіх хлоп'ят
Страх нечуваний до п'ят,
Тож всі четверо щосили
У тюрмі заголосили.
І від тих солоних сліз
Льох увесь по швах поліз:
Спершу стіни тануть стали,
Потім двері з цукру впали.
І щаслива дітвора
З криком радісним «ура!»
Задала стрімкого дьору
Од царя страшного з двору.

А вояки в штанях синіх
Мчали назирці на свинях
І кричали, й докоряли,
Й помідорами стріляли...
А тим часом наші діти
Мчали, мов несамовиті,
Через поле й сінокіс
Та й потрапили у ліс.
Тут, у лісі, на поляні,
Квіти бавились рум'яні —
Грали в гилки, в коперка,
Танцювали гопака.
Як побачили малих,
Прудко кинулись до них,
Застрибали, заскакали,
У листочки заплескали:
«Йдіть до нас! До нас у коло —
Потанцюєм, як ніколи!»
Квіти діток гратись кличуть,
А вони стоять кигичуть:
«Там вояки в штанях синіх
Доганяють нас на свинях.
Хочуть ці лукаві круки
Повикручувать нам руки.
Ой! Ой! Ой! Де наші мами,
Що без них тут буде з нами?»...
А вояки в штанях синіх
Сновигали скрізь на свинях,
Доглядали, щоб малечі
Не було шляхів до втечі.
Ну, а діти, бідні діти,
Стали худнути, марніти,

Стала їх бороти втома,
Закортіло всім додому.
І зітхала вся четвірка:
«Як нам тяжко!
Як нам гірко!»
Раптом трісь — і перед ними
Бородань малий з'явивсь.
Хитруватими очима
На четвірку він дививсь.
«Хто із вас додому хоче, —
Каже власник бороди, —
Хай лишень заплющить очі —
Віднесу його туди...»
Тільки всі отак зробили,
Всіх як вітром підхопило,
Закрутило, завертіло,
Заревло і загуло
Й над степами,
Над ярами
Попід небом понесло!
Як розплющили всі очі,
Гульк — уже в своїм дворі!
Їх стрічають, обнімають
І бабусі, й матері,
І кричать мандрівники:
«Нас тепер ніяким дивом —
Навіть бубликом красивим! —
Не заманите ввіки
У країну Навпаки!»

- Чому діти радо погодилися на пропозицію Бороданя потрапити у чудову країну? Власну відповідь аргументуй.
- Що надзвичайного було у країні, в яку потрапили герої казки? Підтверди відповідь цитатами з тексту.
- Розкажи, які пригоди трапилися з четвіркою дітей у країні Навпаки.
- Який висновок зробили для себе діти, повернувшись додому? Прочитай.
- Визнач основну тему казки Василя Симоненка «Подорож у країну Навпаки».

БАТЬКІВСЬКИЙ ЗАПОВІТ

Українська народна казка

Батько перед смертю покликав синів, дав їм по гілочці й наказав їх зламати. Сини виконали батькову волю і переламали гілочки. Тоді батько зібрав гілочки до купи, перев'язав їх і знову попросив зробити те ж саме. Але сини не змогли цього зробити. Тоді батько сказав:

— Ось так і в житті. Кожного з вас окремо легко скривдити, образити, а якщо ви будете разом, то ніякі вороги вас не здолають, усі негаразди ви легко переборете.

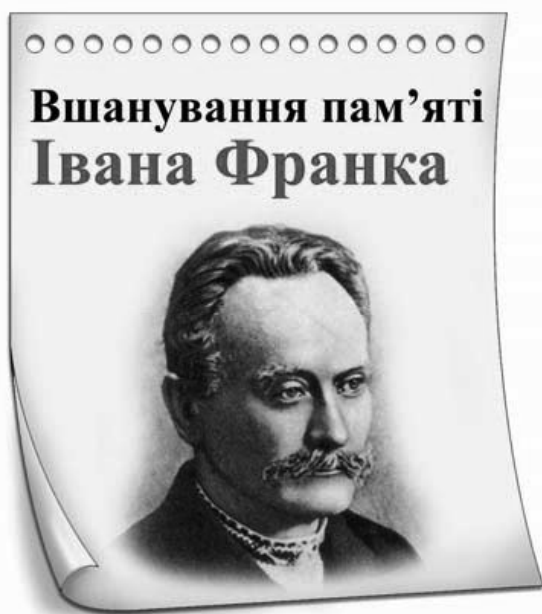

- Відшукай у тексті та прочитай речення, що виражає основну тему казки «Батьківський заповіт».

Прочитай прислів'я про сім'ю і поясни значення кожного з них.

- Яке дерево, такі його квіти, які батьки, такі й діти.
- Від доброго коріння добрий і пагінець одійде; від доброго батька — добра й дитина.
- Не потрібен і клад, коли в сім'ї лад.
- Усяка пташка своє гніздо знає.

Дата народження:
27 серпня 1856 року.

Місце народження:
с. Нагуєвичі, Дрогобицького
повіту (нині Львівської
області).

Дата та місце смерті:
28 травня 1916 року, м. Львів.

Мова творів: українська,
польська, німецька.

Рід діяльності: поет,
прозаїк, драматург, публі-
цист, філософ, політичний
діяч, громадський діяч,

мовознавець, літературознавець, економіст, етнограф, перекладач.

Жанри: вірш, поема, повість, роман, новела, оповідання, п'єса.

27 серпня 1856 року в селі Нагуєвичі Дрогобицького повіту в Галичині у сім'ї відомого на всю округу коваля народився рудоволосий, ясноокий хлопчик. Ясьо (так звала мати сина) ріс розумною дитиною. У нього виникало безліч запитань, з якими він звертався до дорослих. А ті не завжди могли задовольнити допитливість хлопчика і здебільшого відповідали: «Виростеш — про все дізнаєшся сам». Родина Франків жила, як на ті часи, в достатку. Ріс хлопчина роботящим, товариським. Він залюбки допомагав батькам по господарству, любив і розумів підгірську природу.

Мати Івася, ласкава і співуча, надзвичайно любила українську пісню. Так з голосу матері хлопець запам'ятав багато народних пісень.

Іван Франко

ЧЕРВОНА КАЛИНО

— Червона калино,
Чого в лузі гнешся?
Чи світла не любиш —
До сонця не пнешся?

Чи жаль тобі цвіту,
Чи радощів світу?
Чи бурі боїшся,
Чи грому з блакиту?

— Я вгору не пнуса,
Я дубам не пара,
А ти ж мене, дубе,
Отінив, мов хмара.

Не жаль мені цвіту,
Не страшно і грому,
І світло люблю я,
Купаюся в ньому.

А вгору не пнуса,
Бо сили не маю,
Червоні ягідки
Додолу схиляю.

Великою мрією неписьменних батьків було дати освіту своїй дитині. У 6 років Івася віддали до школи в сусіднє село, звідки була родом мати, оскільки тамтешню школу вважали кращою, ніж у Нагуєвичах. Потім Іван Франко перейшов до так званої «нормальної» школи при монастирі в Дрогобичі, а згодом — до Дрогобицької гімназії.

Вчився хлопчик легко, оскільки від природи був здібним, мав надзвичайну пам'ять. За допомогою дядька по матері, як зазначив Іван Франко в автобіографічному листі, за десять днів він навчився читати українською мовою. «...Шевченка я вивчив майже всього напам'ять (а пам'ять у мене була така, що лекцію історії, котру вчитель цілу годину говорив, я міг опісля продиктувати товаришам майже слово в слово!)», — згадував письменник роки навчання. А до того був ще й дуже працьовитим.

Івась рано залишився сиротою. Коли йому було дев'ять років, помер батько. У сім'ю прийшов вітчим, бідний наймит із сусіднього села. Працьовитий, добрий чоловік, він доклав усіх зусиль, щоб хлопець здобув освіту. У шістнадцять років Іван Франко втратив матір, вітчим одружився вдруге.

Зі спогадів його сучасників постає середній на зріст худорлявий юнак з рудуватою кучерявою чуприною, високим чолом, ясними очима, з рішучим виразом обличчя, з привабливою, захоплюючою манерою вести розмову. Серед ровесників вирізнявся ще й тим, що все вмів робити надзвичайно швидко: швидко писав, читав, швидко орієнтувався в різних ситуаціях.

Восени 1875 р. Іван Франко став студентом філософського факультету Львівського університету.

Активна громадсько-політична й видавнича діяльність, звинувачення у належності до таємного товариства, боротьба з австрійською монархією, з носіями соціального і національного гніту в ній спричинили перший (1877 р.), другий (1880 р.) та третій (1889 р.) арешти письменника.

Іван Франко

* * *

У долині село лежить,
понад селом туман дрижить,
а на горбі край села
стоїть кузня немала.

А в тій кузні коваль клепле,
а в коваля серце тепле,
а він клепле та й співа,
всіх до кузні іззива.

«Ходіть, люди, з хат, із поля!
Тут кується краща доля.
Ходіть, люди, порану,
вибивайтесь з туману!»

Та тумани хитаються,
понад селом згущаються,
розляглися по полях,
щоб затьмити людям шлях.

Щоб закрити їм стежини
ті, що вгору йдуть з долини,
в тую кузню, де кують
ясну зброю замість пут.

* * *

Розвивайся, лозо, борзо,
Зелена діброво!
Оживає помертвіла
Природа наново.
Оживає, розриває
Пути зимовії,
Обновляєсь в свіжі сили
Й свіжії надії.

Зеленійся, рідне поле,
Українська ниво!
Підоймися, колосися,
Достигай щасливо!
І щоб всяке добре сім'я
Ти повік плекала,
І щоб світу добра служба
З твого плоду стала!

- Визнач основну тему прочитаних поезій Івана Франка.

Іван Якович Франко був високоосвіченою людиною. Здобувши університетську освіту, письменник поїхав до Відня, де отримав ступінь доктора філософії. Він мріяв про посаду викладача Львівського університету, але реакційні кола Галичини зробили все, щоб не допустити «політично ненадійного» Франка до університетської кафедри.

У галузі дитячої літератури письменник активно працював, 1890 року Іван Франко опублікував збірку казок «Коли ще звірі говорили», написав ряд оповідань. Найбільш «особистим» є оповідання «У кузні», де змальовані картини раннього дитинства

майбутнього письменника, а найулюбленіший герой — хлопчик Мирон. З ним діти зустрічаються в кількох оповіданнях («Малий Мирон», «Олівець», «Під оборогом»).

Із 1908 року стан здоров'я Івана Франка значно погіршивсь, однак він продовжував працювати до кінця свого життя.

Помер 28 травня 1916 року. Похований на Личаківському цвинтарі у Львові.

Іван Франко

МАЛИЙ МИРОН

(Скорочено)

1

Малий Мирон — дивна дитина. Батько втішається ним і каже, що він чудово розумна дитина, але батько, звісна річ, зацікавлений суддя. Та й ще Миронів батько — чоловік уже в літах, ледве дочекався дитини, і, значиться, яка там будь собі дитина, все вона у нього золота, і розумна, і гарна. Сусіди тихо шептали собі, що Мирон «якесь не таке, як люди»: іде та й розмахує руками, гуторить щось сам до себе, візьме прутик, швякає по повітрі або стинає головки з будяків та ластів'ячого зілля. Серед інших дітей він несмілий і непроворний, а коли часом і відізветься з чим-будь, то говорить таке, що старші як почують, то тільки плечима стискають.

— Василю, — говорить малий Мирон до малого Василя, — ти доки вмієш рахувати?

— Я? А доки маю вміти? П'ять, сім, парканацять.

— Парканацять! Ха, ха, ха! А то кілько парканацять?

— Ну, кілько ж має бути? Я не знаю!

— Та то ні кілько. От сядь лишень, будемо рахувати!

Василь сідає, а Мирон починає рахувати, цюкаючи за кожним разом бучком о землю: один, два, три, чотири...

Василь слухає, слухає, а далі встав і побіг. Мирон і не помітив: сидить, цюкає і рахує далі й далі. Надійшов старий Рябина, кахикає, харкотить і охає, — Мирон не чує, все своє. Старий зупинився близ нього, слухає, слухає... Мирон дорахував уже до чотириста.

— А ти, невітцівська дитино, е! — сказав старий своїм звичайним, трохи носовим голосом. — А ти що робиш?

Малий Мирон аж звергся і обернув залякані оченята на старого Рябину.

— Та ти землю святу б'єш, е? Ти не знаєш, що земля — наша мама? Дай сюди той бучок!

Мирон дав, не розуміючи майже, чого хоче від нього старий. Рябина шпурнув бучок геть у кропиву. Мирон трохи не заплакав, не так за бучком, як за тим, що старий перервав йому рахунок.

— Іди додому та «Отче наш» говори, е-е-е, аніж маєш такі збитки робити! — сказав старий з суворим видом і пошкандибав далі. Мирон довго глядів за ним, усе ще не можучи зрозуміти, за що се старий прогнівався і чого хоче від нього.

2

Малий Мирон над усе любить бігати сам по зелених, цвітастих луках, поміж широколисті лопухи та пахучий ромен, любить упиватися солодким запахом росистої конюшини та квітчатися прилипчастими лопуховими ґудзиками, яких так і насилає на себе від ніг до голови. А ще річка, через котру з городу треба йти на пастівник, невеличка супокійна підгірська річечка, з глибокими, стрімкими та обривистими берегами, з глинистим дном, з журчачими бродами, котрих дно покрите дрібними

плиточками, оброслими м'яким зеленим водоростом, довгим, мов зелені шовкові пасма, — ота річка — то правдива розкіш, то сильна принада для Мирона. Там він цілими годинами любить сидіти, запхавшись у високий зелений косітник або між густе лапасте листя надбережного підбілу. Сидить і вдивляється у плюскітливу воду, в мигаючу під напором хвилі траву, в ковбликів, що час від часу вилазять зі своїх печер або випливають із глибшого плеса, нипають по дні, шниряючи за водяним хробацтвом, то знов вистобурчують свою тупу вусату мордочку аж над воду, хапнуть раз повітря та й утікають чим швидше в свою криївку, немовби закуштували не знати якої присмаки. А тим часом сонце жарить із безхмарного темно-блакитного неба, гріє Миронові плечі та все тіло, але не пече його за широким листом. Любо йому. Невеличкі його сірі оченята живо бігають, дитиняче чоло стягається, — думка починає рушатися.

— От сонечко, — чому воно таке невеличке, а татуньо казали, що воно велике? То, певно, в небі лиш така невеличка дірка прорізана, що його лиш стільки видно!

Але зараз же в його голові заворушилася й друга думка.

— Ба, а як же воно? Сходить, там дірка мала; заходить, то й там дірка. Хіба ж дірка разом із сонцем по небі ходить?

Се не може йому поміститися в голові, й він обіцяє собі, що скоро додому, то зараз запитається татуня, яка то в небі на сонце дірка прорізана.

— Мироне! Мироне! — чути здалека крик. То мати кличе. Мирон почув і схопився, збіг із беріжка над бродок, аби перейти через річку, та й нараз зупинився. Багато разів уже він переходив через річку, та й нічого, а тепер нараз нова поява впала йому в очі. Він стояв якраз проти сонця і, дивлячись у воду, побачив нараз замість плиткого дна, камінчиків і м'яких зелених пачосів водоросту — одну бездонно глибоку синяву. Він не знав іще, що се небо з води всміхається до нього, і зупинився. Як же тут іти в таку глибінь? І відки вона взялася нараз? Він став і почав уважно розглядати глибінь. Усе однаково. Він присів. Однаково, — тільки при беріжку видно знайомі камінчики та й чути звичайний любий журкіт води на броді. Він повернувся лицем у другий бік, за сонцем: глибінь щезла, брід плиткий, як був. Се відкриття і втішило, і здивувало його. Він почав повертатися на всі боки, пробуючи і втішаючись дивним явищем. А про мамин клик і зовсім забув!

І довго так стояв малий Мирон, то схиляючись, то повертаючись над бродом, але лізти у воду все якось не смів. І хто знає, як довго був би він стояв над бродом, якби не був надійшов сусід Мартин, що з вилами й граблями квапився до сіна.

— А ти чого тут стоїш? Он там мати кличе тебе. Чому не йдеш додому?

— Та я хочу йти, але боюся.

— Чого?

— Та от, адіть! — і він показав бездонну синяву у воді. Мартин не порозумів.

— Ну, та чого тут боятися? Адже плитко.

— Плитко? — спитав недовірливо Мирон. — А от яка глибінь!

— Глибінь? Ади, що не глибінь, — сказав Мартин і, як був у ходаках, так і перейшов через брід, мало й замочивши їх. Той перехід Мартина осмілив і Мирона, і він перейшов через воду і побіг горі огородом додому.

— Який се дурний хлопець! П'ять літ має, а ще броду боїться, — пробовкнув сусід і пішов до сіна.

3

А коли літом усі старші з хати підуть у поле, Мирон лишається сам, але не в хаті. В хаті він боїться... Мирон лишається надворі. Там він може собі гуляти, рвати зіллячко і розщипувати на кусники, будувати хатки з трісок і патичків, що на дровітні, або й так собі лежати на приспі та грітися на сонці, та слухати цвіркоту горобців на яблінках, та глядіти на синє небо. Любо йому, і на дитиняче чоло знов немов хмарка набігає — се думка надходить.

— А чим то воно чоловік усе видить? І небо, і зіле, і тата з мамою? — таке питання насувається йому ні звідси, ні звідти. — Або чим чує? Он каня кевкає, кури кудкудачуть... Що то таке, що я тото чую?

Йому здається, що все те чоловік діє ротом, і видить, і слухає. Рознімає рот: так і є, видно все, чути все...

— А може, ні! Може, очима?

Зажмурює очі. Ов, не видно нічого. Рознімає: видно й чути. Зажмурює знов — не видно, але чути.

— Еге, так ось воно як! Очима видно, а чим же чути? — знов рознімає і затуляє рот — чути! Далі очі — все чути. Аж ось прийшла думка — заткати пальцями вуха. Шум-шум-шум. А то що таке? Чути шум, але не чути ні кудкудакання курей, ні кевкання кані. Віднімає пальці — чути кудкудакання, а шуму нема. Другий раз — те саме.

«Що се таке? — міркує сам собі Мирон. — Еге, знаю вже! Вухами чую кудкудакання, а пальцями чую шум! Аякже, аякже».

Пробує раз і другий — так, зовсім так!

А коли поприходили женці на полудне, він, підскакуючи, біжить до батька.

— Татуню, татуню! Я щось знаю!

— Та що таке, моя дитино?

— Я знаю, що чоловік очима видить.

По батьковім лиці перебіг усміх.

— А вухами чує кудкудакання, а пальцями шум.

— Як, як?

— Та так, що як не затикати вуха пальцями, то чути, як курка кудкудакає, а як заткати, то чути тільки шум.

Батько зареготався, а мати, остро позирнувши на Мирона, сказала, намахуючи йому ложкою:

— Іди, приبلудо, йди! Такий парубок великий, що вже би далі женився, а такі дурниці говорить? Чому ти ніколи не погадаєш наперед, що маєш сказати, а все десь таке ляпнеш, мов на лопаті вивіз?.. Таже чоловік усе чує вухами! — і шум, і кудкудакання.

— А чому ж не чує разом! Тільки як не затикати вух, то чує кудкудакання, а як заткати, то чує шум? — запитав малий. — От потрібуйте самі! — і він справді для перекони заткав свої вуха пальцями.

Мати проворкотіла ще щось, але відповіді на те питання не знайшла...

5

Що з нього буде? Який цвіт розів'ється з того пупінка? Се й проповісти не тяжко. Лучаються по наших селах доволі часто такі дивовижні появи. Все у них змаленьку не так, як у людей: і хід, і обличчя, і волосся, і слова, і вчинки. А коли

прийдеться такій дитині вік жити під тісною сільською стріхою, без ширшого досвіду, без яснішого знання, коли відмалку нетямучі родичі почнуть натовкати в неї все на такий спосіб, «як звичайно у людей», то їм і вдасться придавити вроджений нахилок до своєрідного; всі невживані і приголомшені здібності дитини зааніміють і занидіють у зав'язку, і з малого Мирона вийде кепський господар або, що гірше, не доразу приголомшена живість та прудкість характеру попре його до злого, не можучи розвинути на добро, — стане він забіякою, ворожбитом, що віритиме у власні привиди, і буде туманити людей із щирого серця.

Але коли така дитина натрапить на люблячого і, що головне, не дуже вбогого вітця, котрий схоче і зможе потягнутися з остатнього, щоб своїй дитині отворити очі у світ, то тоді — що ж тоді? Чи ви думаєте, що доля дитини стане кращою, так, як звичайно розуміють люди кращу долю? Коби не так! У школі дитина хапатися буде науки на диво, впиватися буде нею, як недужий свіжим повітрям, і скінчить на тім, що перейметься правдами науки і забажає перевести їх у життя. І стане малий Мирон гарячим проповідником тих правд, понесе їх між темних і пригноблених, під рідні сільські стріхи... Ну, і незавидна чекає його доля! Навістить він і стіни тюремні, і всякі нори муки та насилля людей над людьми, а скінчить тим, що або згине десь у бідності, самоті та опущенні на якімось піддашші, або з тюремних стін винесе зароди смертельної недуги, котра перед часом зажене його в могилу, або, стративши віру в святу, високу правду, почне заливати черв'яка горілкою аж до цілковитої нестями. Бідний малий Мирон!..

- Як докоряють батьки і сусіди малому Миронові через його дивакуватість? Прочитай.
- Відшукай у тексті та прочитай рядки, в яких відображено любов героя оповідання до природи.
- Чим Тебе дивує герой оповідання — малий Мирон? Підтверди цитатами з тексту.
- Поміркуй, якою людиною може стати Мирон, коли виросте. Власну думку аргументуй.

I. Прочитай уважно текст.

Григор Тютюнник
ЛАСОЧКА

Одного разу, коли Арсен, зігрітий сонцем, куняв у човні, за спиною в нього почулося тоненьке скімлення. Арсен прокинувся і огледівся.

Високо на кручі стояло лисеня. Воно дивилося трохи

здивованими і зовсім не хитрими очима.

Потім перевело погляд у задок човна й облизнулося: на дні лежала риба.

— Ану! — сказав Арсен і лягнув себе долонею по коліну. Лисеня трохи позадкувало, проте не втекло.

— Бойове! — сказав Арсен. — То що тобі — рибки закортіло?

Лисеня тоненько писнуло.

— Ну, на вже, — Арсен трохи подумав і додав: — Ласочка...

Рибина летіла вище лисеняти, але воно прудко підскочило й ухопило її передніми лапами.

— Молодця! — похвалив Арсен і заходився міняти наживу.

А коли озирнувся, лисеняти вже не було.

Однак наступного ранку воно прийшло знову. І знов

Арсен кинув йому рибину — одну, бо лисеня більше не просило.

Так вони й потоваришували. Незабаром лисеня вже знало, що його звати Ласочка і що коли Арсен каже: «Встань!» або «Ляж!», то треба вставати або лягати. Знало також те, що риба інколи не клює. Сидить-сидить Арсен, а поплавки на його вудках ані ворухнуться. Тоді Ласочка не скімлила і не молотила хвостом по землі, як завжди, побачивши у човні рибу, а лягала в траву й чекала. Арсенові набридало дивитися на нерухомі поплавки, і він часто-густо засинав.

Сидить і спить.

А якось чує крізь сон: Ласочка дзявулить. Прокинувся, аж поплавка на одній вудочці немає, поринув. А лисеня на кручі вухами пряде, передніми лапами дрібушить-витанцьовує од нетерплячки. Вхопив вудочку, смик — є окунь!

— На, Ласочко, це ти спіймала! — весело сказав Арсен і кинув окуня на кручу. З того дня він уже не боявся спати, бо як тільки поплавок ворухнеться, то Ласочка Арсена й розбудить.

Так вони й рибалили вдвох.

Потім настала довга-предовга зима... Старий Арсен уже не ходив на річку, але часом згадував Ласочку: де-то вона тулиться в таку холоднечу?

А навесні, коли крига скресла і сонце вгріло, відніс Арсен човна на річку, полагодив вудки й знову, як торік, сів ловити рибу... Вудить та все озирається: чи нема, бува, Ласочки? Раз, і вдруге, і втретє — немає...

А вчетверте озирнувся — стоїть на кручі велика пухнаста лисиця з розумними, але зовсім не хитрими очима, а поруч неї — лисеня.

— Ласочко? — невпевнено покликав Арсен. Лисиця задріботіла передніми лапами, замолютила хвостом по землі

й лягла. Лисеня ж, побачивши у човні рибу, облизнулося й тихенько заскімлило.

— Те-те-те... — весело сказав Арсен. — Це що ж виходить: я увесь ваш рід годуватиму?

І кинув на кручу рибину.

Лисеня спіймало її передніми лапами і почало їсти. А Ласочка сиділа нерухомо, пильно стежачи за поплавками...

З того часу вони рибалили втрюх.

II. Виконай завдання.

1. Твір Григора Тютюнника «Ласочка» за жанром є:

- А казка
- Б оповідання
- В повість

2. Які очі мала Ласочка?

- А Блискучі
- Б Здивовані
- В Хитрі

3. Якою була реакція Ласочки на гостинець Арсена?

- А Тоненько писнула
- Б Ухопила передніми лапами
- В Позадкувала

4. Яку рибу «спіймала» Ласочка?

- А Окуня
- Б Карася
- В Коропа

5. Якою Арсен побачив Ласочку навесні?

- А Маленькою з розумними очима
- Б Рудою з хитрими очима
- В Великою пухнастою лисицею

6. Як повелася Ласочка, коли навесні Арсен покликав її?

А Задріботіла передніми лапами, замолотила хвостом по землі й лягла

Б Побачивши у човні рибу, облизнулася й тихенько заскімлила

В Сиділа нерухомо, пильно стежачи за поплавками

7. Віднови у правильній послідовності план оповідання Григора Тютюнника «Ласочка»:

А Рибалка втрюх

Б Зустріч Арсена та «бойового лисеняти»

В Настала зима

Г Рибалка Арсена на світанку

Ґ Весняна зустріч Арсена і Ласочки

Д Рибалка вдвох

1	
2	
3	
4	
5	
6	

8. Продовжи речення: *Коли Арсен каже Ласочці «Встань!» або «Ляж!», то* _____.

9. Сформулюй і запиши два запитання за змістом твору Григора Тютюнника «Ласочка».

1) _____

2) _____

10. До чого спонукає нас твір Григора Тютюнника «Ласочка»?

11. Запропонуй і запиши інший заголовок до прочитаного твору. _____

12. Знайди у прочитаному творі епізод, який Ти вважаєш недостатньо описаним, та доповни його. _____

Список використаних джерел

1. Успенський Едуард. Улюблена дівчинка дяді Федора. Тьотя дяді Федора, або Втеча з Простоквашина : Повісті-казки : [для мол. та серед. шк. віку] / Е. М. Успенський ; пер. з рос. В. Г. Бойко ; Худож. І. М. Шмирьова. — К. : Школа, 2001. — 176 с. : іл. — (Золота б-ка).
2. *Храплива Леся*. Тарас Шевченко. — Режим доступу : <http://petryk.com.ua/%D0%BB%D0%B5%D1%81%D1%8F-%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B0-%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%88%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%88%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0.html>.
3. *Костенко Ліна*. Усе моє, все зветься Україна (уривок). — Режим доступу : <http://www.poetryclub.com.ua/metrs.php?id=36&type=tvorch>.
4. *Костенко Ліна*. «Спинюся я і довго буду слухать...». — Режим доступу : <http://www.poetryclub.com.ua/metrs.php?id=36&type=tvorch>.
5. *Костенко Ліна*. «Дзвенять у відрах крижані кружальця...». — Режим доступу : <http://www.poetryclub.com.ua/metrs.php?id=36&type=tvorch>.
6. *Вороніна Леся*. Хлюсь та інші. — К. : Грані-Т, 2008. — 56 с.
7. *Шейко-Медведєва Неля*. Лисиця, що впала з неба (скорочено). — Режим доступу : http://school.xvatit.com/index.php?title=%D0%9D_%D0%A8%D0%B5%D0%B9%D0%BA%D0%BE-%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D1%94%D0%B2%D0%B0_%D0%9B%D0%B8%D1%81%D0%B8%D1%86%D1%8F,%D1%89%D0%BE%D0%B2%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D0%B0_%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D0%B1%D0%B0.
8. *Жиленко Ірина*. Весна і мама. — Режим доступу : <http://deti.e-papa.com.ua/virshi-dlya-ditei/6875.html>.
9. *Малкович Іван*. Хай це, можливо, і не найсуттєвіше... — Режим доступу : <http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=516405>.

Зміст

ЧИТАЄМО У ЛЮТОМУ

Художні твори світової дитячої класики

Аліса в Задзеркаллі. (Уривок) Розділ другий.	
Сад квітів, які вміли розмовляти (Льюїс Керрол)	5
Пригоди Тома Сойєра. (Уривок) Розділ XXV (Марк Твен)	12
Слонення (Редьярд Кіплінг)	21
Гаїчки (Михайло Пришвін)	25
Дятел (Михайло Пришвін)	26
Біле ікло. (Уривок) Розділ III. Сіре вовченя (Джек Лондон)	28
Вінні-Пух і всі-всі-всі. (Уривок) Пригода четверта, в якій Іа-Іа губить хвіст, а Пух його знаходить	32
Улюблена дівчинка дяді Федора. (Уривок) Розділ третій.	
Підступи кота Матроскіна (Едуард Успенський)	38

25 лютого — День народження Лесі Українки

Перший вірш (Тоня Горохович)	44
Надія (Леся Українка)	47
Давня весна (Леся Українка)	48
Вечірня година (Леся Українка)	49
«Як дитиною, бувало, ...» (Леся Українка)	50
До мого фортепіано (Леся Українка)	51
Місяць яснеєнький (Леся Українка)	53
Три метелики (Леся Українка)	54

ЧИТАЄМО У БЕРЕЗНІ

9 березня — День народження Тараса Шевченка

Про себе (Тарас Шевченко)	56
Садок вишневий коло хати... (Тарас Шевченко)	60
Біла ніч (Оксана Іваненко)	62
Причинна (Уривок із поеми) (Тарас Шевченко)	67
Вітер з гаєм розмовляє (Тарас Шевченко)	68
Тарас Шевченко (Леся Храплива)	71

19 березня — День народження Максима Рильського

Річка (Максим Рильський)	74
Розмова з другом (Максим Рильський)	75
Дощ (Максим Рильський)	77
Не кидайсь хлібом... (Максим Рильський)	79
Мова (Максим Рильський)	80

19 березня — День народження Ліни Костенко

Усе моє, все зветься Україна (Уривок) (Ліна Костенко)	82
«Спинюся я і довго буду слухать ..» (Ліна Костенко)	83
«Дзвенять у відрах крижані кружальця...» (Ліна Костенко)	83

22 березня — Всесвітній день водних ресурсів — День води

Хлюсь та інші (Леся Вороніна)	85
-------------------------------------	----

27 березня — Міжнародний день театру

Лисиця, що впала з неба (Скорочено) (Неля Шейко-Медведєва)	89
--	----

ЧИТАЄМО У КВІТНІ

Продовжуємо читати українські байки

Злий кінь (Євген Гребінка)	101
Лебідь і Гуси (Євген Гребінка)	102
Ластівка й Шуліка (Леонід Глібов)	103
Лев та Миша (Леонід Глібов)	104

1 квітня — День сміху

Усмішки	107
Хлопчик Ох (Грицько Бойко)	109

1 квітня — Міжнародний день птахів

Щаслива ознака (Анатолій Давидов)	111
---	-----

2 квітня — Міжнародний день дитячої книги

Дещо з історії книги (Алла Коваль)	122
Перші паперові книги (З енциклопедії)	126
Любіть книгу! (Остап Вишня)	128

7 квітня — Всесвітній день здоров'я

Нахаба (Ярослав Стельмах)	130
---------------------------------	-----

12 квітня — Всесвітній день авіації та космонавтики (Міжнародний день польоту людини в космос)

Про створення світу (Давньогрецький міф)	134
Про створення світу (Міф давніх українців)	136
Про створення людей (Давньокитайський міф)	137

Великодні свята

Звідки взяли писанки (Легенда)	140
Христос воскрес! (Леонід Глібов)	142
Христос воскрес! (Катерина Перелісна)	143
Великдень (Андрій М'ястківський)	143

ЧИТАЄМО У ТРАВНІ

Друга неділя травня — День матері

Легенда про матерів	145
Наші мами (Степан Олійник)	147
Сьома дочка (Василь Сухомлинський)	149
Все починається з мами (Анатолій Костецький)	150
Весна і мама (Ірина Жиленко)	150
Подарунок для мами (Олена Мацьків)	151

15 травня — Міжнародний день сім'ї

«Як мені вас не любити...» (Богдан Лепкий)	155
Сім господинь (Іван Сенченко)	156
Подорож у країну навпаки (Скорочено) (Василь Симоненко)	157
Батьківський заповіт (Українська народна казка)	164

Вшанування пам'яті Івана Франка

Червона калино (Іван Франко)	165
«У долині село лежить...» (Іван Франко)	167
«Розвивайся, лозо, борзо...» (Іван Франко)	168
Малий Мирон (Скорочено) (Іван Франко)	169

Готуємось до підсумкової контрольної роботи

Ласочка (Григор Тютюнник)	176
---------------------------------	-----

Список використаних джерел	181
---	-----

Навчальне видання

Барна Марія Михайлівна
Волощенко Ольга Володимирівна
Козак Олександра Петрівна

Літературне читання. Українська мова

Підручник для 4 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Частина II

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено.

Головний редактор Іван Білах

Редактор Ігор Миколів

Художники Мар'яна Дячинська, Віктор Стецюк, Люба Поворозник

Комп'ютерна верстка Мар'яна Тераз

Підписано до друку 20.11. 2015 р. Формат 70х100 1/16.

Папір офсетний. Гарнітура Arial. Друк офсетний.

Умовно-друк. арк. 14,904. Облік.-видавн. арк. 15,5. Тираж 6345 пр. Зам. № 65.

ТзОВ «Видавництво Астон» 46006, м. Тернопіль, вул. Гайова, 8

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ТР №28 від 09.06.2005 р.

Віддруковано на ПрАТ "Львівська книжкова фабрика "Атлас"
79005, м. Львів, вул. Зелена, 20

Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 1110 від 08.11. 2002 р. Зам. № 86-15.